

ARGUMENTI

Časopis za društvena / politička pitanja, Godina V, Broj 12, April 2011. **BESPLATNO**

U ovom broju:

- Nebojša Radmanović:** **Evropska unija treba da se okrene realnostima** (9)
- Milorad Dodik:** **Disolucija BiH neminovna stvar** (13)
- Mr sc. Andrej Plenković:** **Iskustva Republike Hrvatske na putu prema članstvu u Europskoj uniji** (23)
- Mr Mladen Vidović:** **Menadžment i moć autoriteta** (35)
- Dr Boris Mijović:** **Funkcionalna relevantnost diplomatskog podmlatka** (67)
- Milijana Lepir:** **Uslovi za izručivanje počinioca krivičnih djela** (79)
- Ana Šantak:** **Posebne ekonomske zone u funkciji razvoja** (93)
- Slobodan Nagradić:** **O granicama slobode vjeroispovijesti** (103)

ARGUMENTI

časopis
za društvena / politička pitanja
izlazi svaka četiri mjeseca

ARGUMENTI

časopis za društvena / politička pitanja
izlazi svaka četiri mjeseca

Izdavač

Savez nezavisnih socijaldemokrata, Banja Luka
Petra Kočića 5

Glavni urednik

Milan Ljepojević

Redakcija

Slavko Mitrović, Rajko Vasić, Đorđe Latinović,
Milan Tukić, Franc Sošnja, Danijela Injac,
Krsto Grujić, prof. dr Filip Turčinović, prof. dr Nenad Suzić,
prof. dr Tihomir Gligorić, Mr Vanja Malidžan

Lektor

Tatjana Atlagić

Kompjuterska priprema

Dragana Pupac

Oblikovanje i dizajn

Milan Tukić

Štampa

Trioprint
Banja Luka

Tiraž

500

ARGUMENTI

časopis
za društvena / politička pitanja

Banja Luka
april 2011.

Riječ urednika

„Ista meta, isto odstojanje“. Ovom narodnom izrekom najavljujemo „Argumente“ broj 12, u petoj godini izlaženja. Zacrtna uređivačka politika se nastavlja: regionalna orijentacija, mladi autori i primijenjena nauka. Ako su kontinuitet i dosljednost neke od osnovnih vrijednosti, onda se s pravom može reći da časopis za društvena i politička pitanja „Argumenti“ ima svoju vrijednost i kao takav je prepoznatljiv ne samo u Republici Srpskoj i BiH, već i u regionu.

Cilj za ovu godinu je viši nego što je bio u prošloj. Planirana su tri broja u ustaljenom intervalu od četiri mjeseca – april, avgust i decembar, ali i prelaženje regionalnog okvira i uključivanje autora iz zemalja Evropske unije, a i šire. Tražiće se novi oblici i putevi saradnje i sa drugim autorima. Krajnji cilj je dobijanje statusa naučnog časopisa i prema njemu će se energično i jasno ići. Da li ćemo to uspjeti u ovoj godini teško je reći, ali će se činiti napori da mu se, ako do njega ne stignemo, bar značajno približimo. Ova oblast, kao i mnoge druge iz akademske sfere, još su u jednom tranzicionom periodu, normativno a i moralno nesređene.

Cijenjeni profesor dr Ranko Petković, bivši urednik eminentnog časopisa iz Beograda „Međunarodna politika“, njegovao je praksu da, osim autorskih radova, objavljuje i strateški bitne govore i izlaganja najviših zvaničnika bivše Jugoslavije a potom i „male“ SR Jugoslavije. „Argumenti“ objavljuju značajne istupe najviših zvaničnika Republike Srpske, a u ovom broju su govori srpskog člana Predsjedništva BiH Nebojše Radmanovića, predsjednika Republike Srpske Milorada Dodika i državnog tajnika za evropske integracije Ministarstva vanjskih poslova i evropskih integracija Republike Hrvatske, Andreja Plenkovića.

U ovom broju časopisa svoje radove objavljuju mladi autori: mr Mladen Vidović, koji piše na temu „menadžment i moć autoriteta“; Ana Šantak, koja elaborira „posebne ekonomske zone u funkciji razvoja“; dr Boris Mijović analizira „funkcionalnu relevantnost diplomatskog podmlatka“; a Milijana Lepir iz Beograda objašnjava „uslove za izručenje počinioca krivičnih djela“. Radove objavljuju i dr Milan Blagojević („Sunovrat pravosuđa u BiH“) i Slobodan Nagradić („O slobodi vjeroispovijesti“).

Raduje činjenica da je interes autora za svaki naredni broj sve veća i veća. Tako je bilo za 12. broj, a očekujemo istu situaciju i u narednom periodu.

Milan Ljepojević

Sadržaj

Nebojša Radmanović EVROPSKA UNIJA TREBA DA SE OKRENE REALNOSTIMA.....	9
Milorad Dodik DISOLUCIJA BIH NEMINOVNA STVAR.....	13
Mr sc. Andrej Plenković ISKUSTVA REPUBLIKE HRVATSKE NA PUTU PREMA ČLANSTVU U EUROPSKOJ UNIJI.....	23
Mr Mladen Vidović MENADŽMENT I MOĆ AUTORITETA.....	35
Dr Boris Mijović FUNKCIONALNA RELEVANTNOST DIPLOMATSKOG PODMLATKA....	67
Milijana Lepir USLOVI ZA IZRUČIVANJE POČINIoca KRIVIČNIH DJELA	79
Ana Šantak POSEBNE EKONOMSKE ZONE U FUNKCIJI RAZVOJA.....	93
Slobodan Nagradić O GRANICAMA SLOBODE VJEROISPOVIJESTI	103
Doc. dr Milan Blagojević SUNOV RAT PRAVOSUĐA U BiH	133

Evropska unija treba da se okrene realnostima

Nebojša Radmanović

Vanjska politika BiH ima dva čvrsta stuba. To su: razvijanje dobrosusjedskih odnosa i saradnje, te članstvo u EU. Na tom putu već smo prešli neke stepenice, kao što je članstvo u CEFTA-i, kao najznačajnijem obliku regionalne ekonomske i trgovinske integracije. Također, BiH je u okviru svojih strateških ciljeva veoma blizu članstvu u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO), čime pokazuje jasnu namjeru uključivanja u svjetske trgovinske tokove i integracije. U pogledu ovih vanjskih integracionih procesa, BiH ima unutrašnji bazični politički konsenzus.

U ovom trenutku BiH u odnosu prema Evropskoj uniji ima status potencijalnog kandidata. Sa EU imamo ugovorni odnos potpisanim Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, koji se do sada uglavnom poštuje. Nažalost, BiH je jedina zemlja iz regije koja nije podnijela aplikaciju za članstvo u Evropskoj uniji.

Vanjska politika BiH ima dva čvrsta stuba. To su: razvijanje dobrosusjedskih odnosa i saradnje, te članstvo u EU.

Danas treba postaviti i sljedeće pitanje: kakva treba da bude politika Evropske unije prema BiH u ovoj fazi našeg razvoja?

Ima li Evropska unija jedinstvenu politiku i jasnu stratešku viziju šta da radi sa BiH, osim stava o proširenju?

Poznato mi je da postoji dio Sporazuma koji BiH ne ispunjava, koji se odnosi na stvaranje zakonodavnog okvira za sistem državne pomoći u BiH i na uspostavljanje nezavisnog operativnog tijela za kontrolu državne pomoći. Vjerujem da će u najskorije vrijeme biti izgrađen institucionalni okvir za ispunjenje ovog važnog zadatka iz Sporazuma sa EU.

Takođe, BiH još nije izvršila usklađivanje Ustava BiH sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, odnosno odlukom Suda za ljudska prava u Strazburu, u slučaju „Sejdić–Finci“. S obzirom na to da postoje konkretni operativni prijedlozi za rješavanje ovog pitanja, uvjeren sam da će i on biti ispunjen čim bude konstituisana nova zakonodavna i izvršna vlast na nivou BiH.

Posljednji izvještaj Evropske unije o napretku BiH za 2010. godinu na putu evropskih integracija konstatuje više nivoa tog napretka po područjima: značajan napredak, ograničeni napredak, mali napredak i određeni zastoj. BiH pokazuje stalni trend napretka, nekad sporiji, nekad brži, ali ipak napredak.

BiH će nastaviti ispunjavati svoje obaveze iz potpisanog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i usklađivanje svih područja i svake sektorske politike sa standardima Evropske unije.

Kad su u pitanju zastoji, jedan od razloga zastoja treba tražiti u izbornoj kampanji i oktobarskim izborima koji su, kao i u svakoj drugoj zemlji, potrošili dosta političke energije na međusobna rivalstva političkih snaga i unutrašnja politička pitanja.

U ovom trenutku nepostojanje nove izvršne vlasti na nivou BiH nakon održanih izbora takođe oduzima dragocjeno vrijeme za neki značajniji iskorak u pravcu dinamizovanja procesa evropskih integracija.

Danas treba postaviti i sljedeće pitanje: kakva treba da bude politika Evropske unije prema BiH u ovoj fazi našeg razvoja?

Ima li Evropska unija jedinstvenu politiku i jasnu stratešku viziju šta da radi sa BiH, osim stava o proširenju? Šta znači formula angažmana EU, koju je najavio visoki predstavnik u BiH, "više Evrope, manje Dejtona"? Evropska

unija treba da se okrene realnostima, a oslobodi metafora bez sadržaja, ako je izjava specijalnog predstavnika EU i stav Evropske unije. Najave nekih političkih snaga iz EU o zaustavljanju procesa proširenja samo proizvode evroskepticizam.

Evropska unija je najavila da će ovih dana izaći sa planom povećane aktivnosti EU u BiH.

Za BiH bi bilo najbolje zatvoriti Kancelariju visokog predstavnika i ukinuti funkciju specijalnog predstavnika EU, a imenovati šefa delegacije Evropske unije u BiH. Ovo je moj lični stav, a ne Predsjedništva BiH.

Politika EU prema BiH ne može biti politika jednostranog nametanja jednog rješenja, već politika ponude različitih institucionalnih opcija i traženja najfunkcionalnijih rješenja, od kojih sva ispunjavaju evropske standarde primjenljive u praksi.

U ovoj fazi razvoja BiH, Evropska unija treba da ima pregovarački pristup BiH, a ne arbitrarni i dogmatski pristup nametanja rješenja.

Jednom davno je Jean Monnet, jedan od arhitekata Evropske unije, rekao: „Ako ne možeš riješiti neki problem, povećaj kontekst“. Drugim riječima, pitanje sadašnjeg položaja BiH i njene budućnosti mora biti sagledavano u širem kontekstu regionalne stabilnosti i evropskih integracija. Jedino stabilno, demokratsko i održivo rješenje za BiH je njena integracija u Evropsku uniju kao širu, ekonomski razvijeniju i politički stabilniju i sigurniju strukturu. Time svi problemi BiH neće nestati ali promijenice se opšti okvir i politički kontekst unutar koga će oni biti rješavani.

U BiH oko EU postoji konsenzus relevantnih političkih snaga. To je možda najvažniji konsenzus poslije Dejtonskog mirovnog sporazuma, na kome počiva ova zemlja. Ovu činjenicu treba poštovati i maksimalno politički iskoristiti, jer u BiH, na sceni, ima i opstrukcija na putu prema Evropskoj uniji od određenih političkih centara i snaga.

Pretjerani i nemogući politički zahtjevi koji se iz dijela BiH ispostavljaju prema EU pokazuju da oni koji to čine u stvari ne žele u EU, pa izmišljaju i postavljaju ultimativne zahtjeve, umjesto da strpljivo traže rješenja.

Za BiH bi bilo najbolje zatvoriti Kancelariju visokog predstavnika i ukinuti funkciju specijalnog predstavnika EU, a imenovati šefa delegacije Evropske unije u BiH.

U ovoj fazi razvoja BiH, Evropska unija treba da ima pregovarački pristup BiH, a ne arbitrarni i dogmatski pristup nametanja rješenja.

Sporost EU u širenju na Zapadni Balkan ostavlja čitav prostor Zapadnog Balkana uticajima drugih velikih i regionalnih centara političke moći, za koje ne znamo kakve interese, planove i ciljeve imaju.

Takva se atmosfera prenosi na Evropsku uniju i SAD kao dominantne činioce međunarodne politike prema BiH, nastojeći iznuditi rješenja koja bi odgovarala interesima samo određenih političkih grupa.

Sada se u javnosti sve više govori o ustavnim promjenama i, u okviru toga, o uvođenju tzv. evropske klauzule, kao nekakvom čarobnom štapiću koji će riješiti sve naše unutrašnje i druge probleme na evropskom putu. Ponovo se proces evropskih integracija opasno mistifikuje raznim parcijalnim interesima određenih političkih snaga i sumnjivim interesima i ciljevima.

Sporost EU u širenju na Zapadni Balkan ostavlja čitav prostor Zapadnog Balkana uticajima drugih velikih i regionalnih centara političke moći, za koje ne znamo kakve interese, planove i ciljeve imaju.

Na bazi svega do sada rečenog, želim ponovo da se prisjetimo riječi vizionara evropske ideje:

„Zavisno od okolnosti, vezanih za njeno stvaranje, Evropa će biti manje ili više potpuna. Da li će ikada biti potpuna? Niko to ne može reći. Ovo nije razlog zašto bi se odgađao napor da se postigne ujedinjenje. Akcija je bolja od rezignacije, a želja za savršenstvom je žalostan izgovor da se ne uradi ništa“.

Zaključicu sa dvije rečenice. Evropske unije će biti u BiH onoliko koliko budemo radili na tome, a ne čekali rješenja sa strane. EU će biti potpuna, ako u njoj bude više akcije prema njenim prirodnim prostorima.

(Sarajevo 24. februar 2011. godine
– govor sa konferencije “Parlament za Evropu”)

Disolucija BiH neminovna stvar

Milorad Dodik

Mnogi žele da nam BiH nametnu kao zajedničku zemlju. Mi se ponašamo u skladu sa odredbama Ustava, zakona i Dejtonskog sporazuma. Međutim, vidimo ovdje ponašanja koja apsolutno odudaraju od tog koncepta BiH, koje promovišu njene različitosti i njene podjele koje su evidentne, trajne, dugoročne i nepomirljive. Takve podjele se najbolje ogledaju u pogledu odnosa prema pravosuđu gdje nas uče ili pokušavaju da nam saopšte da je pravosuđe samostalno, neutralno, a onda vidimo ogroman medijski politički pritisak ne samo domaćih zvaničnika nego i međunarodnih koji su uporno promovisali tzv. nezavisnu reformu pravosuđa ovdje u Republici Srpskoj, slobodu medija u Republici Srpskoj, a onda svojim praktičnim ponašanjem sve to devalviraju i pokažu da drugačije misle i rade.

Nedopustivo je da u ime BiH bilo ko izvan nje iznosi stavove ako ti stavovi nisu dogovoreni i usaglašeni. Zato je kriminalno ponašanje ministra inostranih poslova Alkalaja u tom pogledu za nas neprihvatljivo i njegov izvještaj o

Mnogi žele da nam BiH nametnu kao zajedničku zemlju. Mi se ponašamo u skladu sa odredbama Ustava, zakona i Dejtonskog sporazuma.

Sud i Tužilaštvo BiH su instrumentalizovani, politički motivisani i to svaki dan sve više pokazuju.

Republika Srpska izražava svoje nezadovoljstvo radom Tužilaštva i Suda BiH. Oni su takvi da su motivisani isključivo procesuiranjem Srba.

radu za ovaj period sigurno neće biti prihvaćen od strane predstavnika Republike Srpske u Parlamentu BiH. To će biti prvi izvještaj koji nije prihvaćen. Ali ovo sve govori o BiH.

BiH, dakle i po pitanju ratnih zločina, bez obzira na to što je visoki predstavnik nametnuo Sud i Tužilaštvo BiH, ima posebno i podijeljeno postupanje i praksu. Sud i Tužilaštvo BiH su instrumentalizovani, politički motivisani i to svaki dan sve više pokazuju.

Činjenica je da je u Dobrovoljačkoj ulici nesumnjivo izvršen ratni zločin, koji se desio na samom početku rata, i zbog toga ima dodatnu težinu. Ne želim da degradiram ili da kažem da je ovaj zločin veći ili manji, svaki ratni zločin je velik udar na civilizaciju i na slobodu ljudi i ljudske živote. Ali u percepciji ljudi sasvim je sigurno da je veća i teža spoznaja prihvatiti prve sukobe i mrtve nego što je to bilo kasnije, možda čak i uobičajeno u shvatanju običnih ljudi.

Falsifikovanje

Želi se napisati istorija u kojoj su Republika Srpska i Srbija stalni krivci. I u toj „istoriji“ i tom stavu učestvovali su i neki stranci koji su, braneći svoje ranije politike, dozvolili da se u BiH vrši ovakva podijeljenost.

Dakle, za nas su Jovan Divjak, Ejup Ganić, Delić, Dudaković, ratni zločinci i njih treba procesuirati i osuditi za ratne zločine. Ne možemo da vjerujemo Tužilaštvu BiH koje je za nas ilegalno, nelegalno, nametnuto od strane visokog predstavnika, koje ne radi profesionalno i koje će do polovine ove godine završiti navodnu istragu, a da to nije učinilo pet ili petnaest godina ranije. Mislimo da je ta izjava data samo da pokrije ovu situaciju vezanu za Jovana Divjaka.

Republika Srpska izražava svoje nezadovoljstvo radom Tužilaštva i Suda BiH. Oni su takvi da su motivisani isključivo procesuiranjem Srba. Stvorena je medijska atmosfera, pogotovo u Federaciji BiH i uz podršku nekih medija ovdje u Republici Srpskoj, da je sasvim normalno da zločin stanuje samo na ovoj strani. Slučaj Dudaković je evidentiran, njegov zločin i njegove izjave desile su se

pred samim kamerama, isto kao i zločin i napad na kolonu u Dobrovoljačkoj ili tuzlansku kolonu. Javnost u Republici Srpskoj i ja kao predsjednik Republike Srpske, ne možemo da damo podršku takvom Sudu i Tužilaštvu BiH. Oni su za nas vanustavna i vandejtonska kategorija. Sud i Tužilaštvo ne ostvaruju svoju osnovnu ulogu i mi ćemo osporiti njegovo postojanje u budućnosti. On nije formiran u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine. U Ustavu nigdje nema Suda i Tužilaštva BiH. Nije formiran u skladu sa Dejtonom, nema ga ni u relevantnim odlukama strana u Bosni i Hercegovini koje su jedino nadležne da donose odluke o tome da li postoje neki organi ili ne.

To što je Ustavni sud pod pritiskom OHR-a ranije donio određeni stav za nas nije obavezujuća odluka, jer je veoma jasno da Ustavni sud vrši politički pritisak i donosi političke odluke, utiče na promjenu političkog sistema mimo procedura, kako je to predviđeno. Najnovije ponašanje visokog predstavnika oko ovog slučaja govori o nedopustivosti mijješanja u ovakvu situaciju i pokazuje nešto što nam je odavno bilo poznato, a to je navijačka pozicija raznih visokih predstavnika. Vidjeli smo i izjave ministra inostranih poslova Austrije, koje su veoma bile indikativne. Vidjeli smo i izjave Wolfganga Petriča, koji je ovdje bio dugo godina i zaradio veliki novac prodajući nam svoju odnosno navijačku poziciju za Bošnjake. Petrič je učinio i intervencije na Ustav BiH, ustave entiteta, a nametao je i zakone. I sada vidimo Švarca Šilinga, koji po Federaciji BiH iskazuje svoje simpatije prema raznim tipovima kakav je Ganić, formirajući sa njim zajedničku visokoškolsku obrazovnu ustanovu.

Jasno je da međunarodna zajednica nikada ovdje i nije bila objektivna i neutralna, nego je željela da napiše ono što je ona željela i da provede ono što je ona željela. Time je rušila Dejtonski sporazum i nas dovodila u poziciju branioca tog Dejtona i njegovih izvornih principa. Zato izjava gospodina Incka nije nikakvo iznenađenje, ona je samo potvrda i jedan od onih otkrivenih slučajeva u nizu neotkrivenih uticaja raznih međunarodnih predstavnika, ambasadora, visokih predstavnika na medije u svijetu kako da pišu i šta da rade u određenim slučajevima. Ovo nesumnjivo pokazuje da Incko nije razumio šta treba da radi ovdje u ovoj zemlji.

Sud i Tužilaštvo ne ostvaruju svoju osnovnu ulogu i mi ćemo osporiti njegovo postojanje u budućnosti. On nije formiran u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine. U Ustavu nigdje nema Suda i Tužilaštva BiH.

Jasno je da međunarodna zajednica nikada ovdje i nije bila objektivna i neutralna, nego je željela da napiše ono što je ona željela i da provede ono što je ona željela.

Mjere

Kao predsjednik Republike Srpske, ovih dana ću zatražiti vanredno zasjedanje Narodne skupštine Republike Srpske, koja na dnevni red treba da stavi informaciju i razmotri ovakva ponašanja a prvenstveno da razmijeni informacije o procesuiranju ratnih zločina nad Srbima.

Narodna skupština Republike Srpske je jedino mjesto relevantno za ocjenu rada visokog predstavnika.

Kao predsjednik Republike Srpske, ovih dana ću zatražiti vanredno zasjedanje Narodne skupštine Republike Srpske, koja na dnevni red treba da stavi informaciju i razmotri ovakva ponašanja a prvenstveno da razmijeni informacije o procesuiranju ratnih zločina nad Srbima. Kao predlagač tog dnevnog reda, pripremiću informaciju, zajedno sa nadležnim institucijama Republike Srpske, i uputiću zahtjev za sazivanje Narodne skupštine, koja treba da ocijeni i donese određene zaključke. Narodna skupština Republike Srpske je jedino mjesto relevantno za ocjenu rada visokog predstavnika.

Moram podsjetiti da je visoki predstavnik u Bosni i Hercegovini uveden u skladu sa Aneksom 10 Dejtonskog sporazuma, koji je potpisala i Republika Srpska, i u kome se kaže da je visoki predstavnik, između ostalog, odgovoran stranama potpisnicama Aneksa 10. On do sada nikada nije odgovarao Republici Srpskoj, i radio je protivno njenim interesima, radio je protiv Republike Srpske, ne samo Incko nego mnogi visoki predstavnici. Ovo će biti prilika da na kraju jednog potpuno razočaravajućeg perioda rada visokog predstavnika ocijenimo u cijelosti njegov rad. Ja ću podnijeti tu informaciju kao predlagač i tražiću od Narodne skupštine Republike Srpske da donese određene zaključke.

Naš odgovor mora uvijek biti institucionalan, zvaničan, on nikad ne smije da bude pod uticajem bilo kakvih emocija koje bi mogle da naprave samo nepotrebnu atmosferu. BiH na ovakav način brani i ne želi da procesuiru odgovorne za ratne zločine a to je definitivna poruka nama u Republici Srpskoj i Srbima uopšte. Mi moramo da promijenimo svoj odnos prema tome jer ovaj postojeći nije bio zadovoljavajući. Nisu svi Srbi zločinci. A ni oni koji su osuđeni nisu zločinci, kao što je general Đukić. I mi imamo pravo da mislimo o tome na taj način. Ali naprosto, atmosfera koju su stvarali razni visoki predstavnici i ambasade ovdje u Republici Srpskoj, doveli su nas u poziciju da su Sud i Tužilaštvo BiH isključivo procesuirali samo Srbe za počinjene ratne zločine, želeći da ostave iza sebe istorijske fakte i dokumente za pisanje novije političke istorije koja će se

bazirati na bazi sudskih presuda, gdje će se vidjeti da su masovno suđeni Srbi i to za organizovani zločin, a da su samo predstavnici drugih naroda optuženi za pojedinačni incident i imali samo isključivo individualnu krivicu.

Jovan Divjak, po onome što je nesumnjivo moguće vidjeti (mada ja nisam sudio), ima određenu odgovornost za ono što se desilo u Dobrovoljačkoj. Ali ovo što smo vidjeli, kao harangu, nije odbrana samo Divjaka nego je i odbrana zločina u Dobrovoljačkoj. Ovdje se uporno brani zločin. Ovdje se brani zločin, kao da je broj poginulih u Dobrovoljačkoj toga dana beznačajan. Nemate podatak da je poginuo niko na suprotnoj strani, niko od paravojnih formacija koje su to učinile. Poginuli su samo pripadnici Vojske Republike Srpske, odnosno JNA, koji su po ranijem dogovoru izlazili iz Sarajeva, nisu ulazili u Sarajevo. Ovdje se branio izlazak i odlazak ljudi i pobijeni su nevini ljudi. To je zločin. Ovdje kolona JNA nije upadala u Sarajevo, nego je izlazila iz Sarajeva. Dakle, brani se zločin, kao što se brani zločin u tuzlanskoj koloni, kao što se brani zločin u logorima širom Sarajeva, kao što se brani zločin gospodina Dudakovića, jer se želi stvoriti i napisati istorija u kojoj bi mi trebalo da budemo dovedeni pred priču o kolektivnim odgovornostima i krivicama.

Sud

Dakle, na toj sjednici ćemo otvoriti sva ta pitanja i dati naše stavove u tom pogledu. Visoki predstavnik je za nas, nakon ovoga, irelevantnija osoba. Iza njega može da stoji autoritet bilo kakve međunarodne zajednice, on za nas ne predstavlja nikakav autoritet. Ovo je podaništvo, ovo je sluganstvo, ovo je navijačka politika koju pokazuje visoki predstavnik i njegovi prethodnici u svim slučajevima vezanim i važnim za BiH. Ovakva zemlja nama ne treba. U ovoj BiH mi ne želimo da budemo. Mi možemo da prihvatimo dejtonsku BiH, ako to još uvijek neko želi. Nevjerovatna je priča da Bošnjaci uporno okrivljuju Srbe da su im počinili ovo ili ono, a uporno traže da živimo ovdje s njima. Možda bi najbolje bilo da ih trajno oslobodimo

Ovdje se branio izlazak i odlazak ljudi i pobijeni su nevini ljudi. To je zločin. Ovdje kolona JNA nije upadala u Sarajevo, nego je izlazila iz Sarajeva.

Visoki predstavnik je za nas, nakon ovoga, irelevantnija osoba. Iza njega može da stoji autoritet bilo kakve međunarodne zajednice, on za nas ne predstavlja nikakav autoritet. Ovo je podaništvo, ovo je sluganstvo, ovo je navijačka politika koju pokazuje visoki predstavnik i njegovi prethodnici u svim slučajevima vezanim i važnim za BiH.

Mi ćemo odnijeti Republiku Srpsku. Ja sam uvjeren u tu misiju i kao čovjek ću se boriti za realizaciju te misije. Ja razumijem da postoji trenutak za sve i da možda još uvijek to nije trenutak, ali duboko kao čovjek vjerujem da će jednog dana to biti.

Dakle, ta BiH uopšte ne treba nikome, ne treba ni Bošnjacima, vjerujem da ne treba ni njima na ovaj način, nama pogotovo ne treba. Snažno ćemo se suprotstaviti i nećemo prihvatiti ovakva ponašanja.

bilo kakvog našeg prisustva u BiH. Ali to prisustvo neće podrazumijevati kako su nam sugerisali da se pokupimo i odemo. Mi ćemo odnijeti Republiku Srpsku. Ja sam uvjeren u tu misiju i kao čovjek ću se boriti za realizaciju te misije. Ja razumijem da postoji trenutak za sve i da možda još uvijek to nije trenutak, ali duboko kao čovjek vjerujem da će jednog dana to biti. I da je to najbolje i za Bošnjake, a pogotovo za nas i za Republiku Srpsku. Način kako je sve prolazilo u ponašanjima zvaničnika BiH govori da ta Bosna nema nikakvog smisla, da je ta BiH propalo mjesto, da tamo nema ništa zajedničko. Ako ministar inostranih poslova može to da uradi bez stava ministarskog vijeća ili relevantnog organa, državnog organa u BiH, onda to nije država, onda je to ikebana. Da ne kažem šta narod kaže za to.

Dakle, ta BiH uopšte ne treba nikome, ne treba ni Bošnjacima, vjerujem da ne treba ni njima na ovaj način, nama pogotovo ne treba. Snažno ćemo se suprotstaviti i nećemo prihvatiti ovakva ponašanja. Željko Komšić jeste hrvatski predstavnik izabran bošnjačkim glasovima, koji ga obavezuju na takvo ponašanje, ali on je član zajedničkog organa i on nema pravo da se, mimo stavova Predsjedništva, ponaša individualno.

Mi ćemo učiniti sve da poštujemo Dejton. Naši predstavnici će imati instrukcije da se ponašaju u skladu sa Dejtonom, ali jasno orijentisani na poziciju da je politička praksa koja se primjenjuje za nas neprihvatljiva, nedopustiva i da nas samo približava eventualno onome što svi ovdje žele. Istraživanja koja su neutralna kažu da 88% ljudi u Republici Srpskoj želi da izađe iz BiH. A ovo što se dešava samo može da još više ojača naše uvjerenje da je to najispravniji put. Imajući u vidu činjenicu da je hapšenje po optužnicama iz Srbije potpuno legitimno u pravnom sistemu i da puštanje Ganića i ostalih, vjerovatno i Divjaka predstavlja dokaz da ta optužnica postoji. Indikativno je da Tužilaštvo Srbije nema povjerenja u organe BiH i da nije nalog za hapšenje dostavilo organima u BiH. I zato sad otkrivamo ovo u Londonu ili u Beču. Ali, ono što smo dobili, to su činjenice da su objelodanjene optužnice.

Hapšenje

U slučaju Ganić optužnica nije ukinuta, ona postoji i očekujem da će policija Republike Srpske, prilikom prvog nastupa na teritoriju Republike Srpske, uhapsiti i Ganića, sutra i Divjaka i svakog ko je optužen, i predati ih legitimnim organima Srbije na procesuiranje. To tražim od policije i tražim da naprave poseban akcioni plan za takvu akciju, i za Divjaka i sve druge koji su u bilo kojem zločinu učestvovali. To mora biti redovna aktivnost policije, ali mislim, ukoliko ga institucionalizujemo kroz zaključke Narodne skupštine Republike Srpske i kroz traženje predsjednika RS, da će policija u vrh prioriteta staviti ovakve aktivnosti.

Ne može zločin nad Srbima ostati neprocesuiran i neosuđen. Republika Srpska nikada nije branila ljude koji su optuženi za ratne zločine u ime Srba. Ali očigledno da nas to dovodi u poziciju da moramo da razmislimo i o tome i da organi Republike Srpske reaguju na sasvim drugačiji način.

Ovdje se radi o zločinu u Dobrovoljačkoj, o optužnici. Ovdje još niko nije osuđen. Ovdje se radi o legitimnom pravu pravosuđa da procesuiraju određene stvari. Ali očigledno je da je u BiH samo legitimno procesuiranje Srba, osim Jove Divjaka, naravno, jer to je njihov Srbin i nekih drugih, Mirka Pejanovića i sličnih. Očekujem da će policija uraditi svoj posao, čekaćemo ih dok god budu živi. Nećemo im oprostiti zločine nad Srbima koje su počinili. Posebno ću se založiti da se u pravnom sistemu omogući da pravosuđe Republike Srpske sasvim legitimno može da procesuiraju zločine nad Srbima i onima koji su se desili u Federaciji BiH. Sasvim je pokvareno bilo od strane visokih predstavnika podmetanje Republici Srpskoj da zločine nad Srbima ne možemo mi da procesuiramo. A svjedoci ste da kantonalni sudovi iz Tuzle procesuiraju recimo ljude iz Zvornika, Lopara i nekih drugih mjesta. Na to ne reaguje ni visoki predstavnik ni njegovi trabanti.

U slučaju Ganić optužnica nije ukinuta, ona postoji i očekujem da će policija Republike Srpske, prilikom prvog nastupa na teritoriju Republike Srpske, uhapsiti i Ganića, sutra i Divjaka i svakog ko je optužen, i predati ih legitimnim organima Srbije na procesuiranje.

Ne može zločin nad Srbima ostati neprocesuiran i neosuđen. Republika Srpska nikada nije branila ljude koji su optuženi za ratne zločine u ime Srba.

Neobjektivnost

U objektivnost Suda i Tužilaštva BiH ne vjerujem, to je ilegalna organizacija, stvorena isključivo da procesuiraju Srbe, da ih optuže i da napišu novu političku istoriju, onu koju su već napisali neki stranci.

Nismo mi bili u Handžar diviziji i drugim ustaškim jedinicama. Zna se ko je tamo bio. Zna se gdje su Srbi bili u toku Drugog svjetskog rata, zna se tačno gdje su bili muslimani.

Napravljen je Sud i Tužilaštvo BiH, tako da se svaki predmet koji se ovdje pokrene za ratne zločine automatski izuzme i odvuče u Sarajevo i tamo leži, jer čim vide da nije Srbin optužen, od toga nema ništa. U objektivnost Suda i Tužilaštva BiH ne vjerujem, to je ilegalna organizacija, stvorena isključivo da procesuiraju Srbe, da ih optuže i da napišu novu političku istoriju, onu koju su već napisali neki stranci. Bošnjaci u tome pokušavaju da žive u ulozi žrtve i činjenici da su samo Srbi ti koji su činili zločine; proteklih dana čuli smo i izjave o genocidnom karakteru srpskog naroda. Ne, mi nismo takvi. Nismo mi bili u Handžar diviziji i drugim ustaškim jedinicama. Zna se ko je tamo bio. Zna se gdje su Srbi bili u toku Drugog svjetskog rata, zna se tačno gdje su bili muslimani.

Moja uloga kao predsjednika je da na ove stvari ukazujem i želim da vas obavijestim da ću to činiti uporno i uvijek iznova sa posebnom energijom, jer mislim da smo u pravu, da smo nepravedno kao narod satanizovani, i da smo nezasluženo stavljeni u poziciju da na zločine nad pripadnicima Srba nema krivice. To je stvar sa kojom se neću pomiriti dok obavljam ovu dužnost i kasnije u svom životu uporno ću se boriti za istinu i ne vidim razlog zašto se, recimo, ne dozvoli Sudu da utvrdi da li je bila krivica i da li postoje zločini Divjaka, Ganića i drugih.

Kako se može smatrati da je normalno da procesuirate Miloševića, Karadžića, da optužite čitav vojni vrh Republike Srpske, a da je nepristojno kad to pokušate sa Ganićem ili sa nekim drugim? Zar je trebalo Alija Izetbegović da umre i da tog dana saznamo da se prekida istraga u Haškom tribunalu o njegovim ratnim zločinima? Znači da se čekalo da umre. To su sve poruke koje ne želim da ostanu nejasne u budućnosti. Ja ću se kao predsjednik boriti za to i posebno ću u okviru organizacije Kabineta odrediti jednu ličnost, koja će se isključivo baviti ovim pitanjima i pratiti to na dnevnoj bazi.

Kaucija

Republika Srpska može da ukaže na činjenicu da je ovo prva kaucija u svijetu koja je plaćena iz javnih sredstava i to za čovjeka optuženog za ratne zločine, čime su institucije stale iza tog ratnog zločina. Govorim da se ovdje brani zločin, a ne da se brani čovjek. Ovdje je normalno da pucate i pobijete Srbe `92 godine i iza toga stoji vlast. Ovo je još jedan dokaz da iza toga stoji vlast. Nisam sudija, ali jesam predsjednik Republike Srpske i ove činjenice su dokaz da iza zločina stoji vlast u Sarajevu, a budžet BiH može da bude formalan onda kad mi glasamo za njega, ali mi nećemo da glasamo za budžet koji će u sebi imati stavke da se proslavlja 1. mart, koji nije praznik BiH (mi ga ne slavimo, ne slave ga Hrvati i ne mogu se iz budžeta BiH plaćati takve zabave). Mora se jasno znati da, ako hoće da proslavljaju ove datume, neka skupe svoje donacije, pa nek proslavljaju šta hoće. BiH nema svoj praznik, 1. mart nije praznik i to valjda svi znaju.

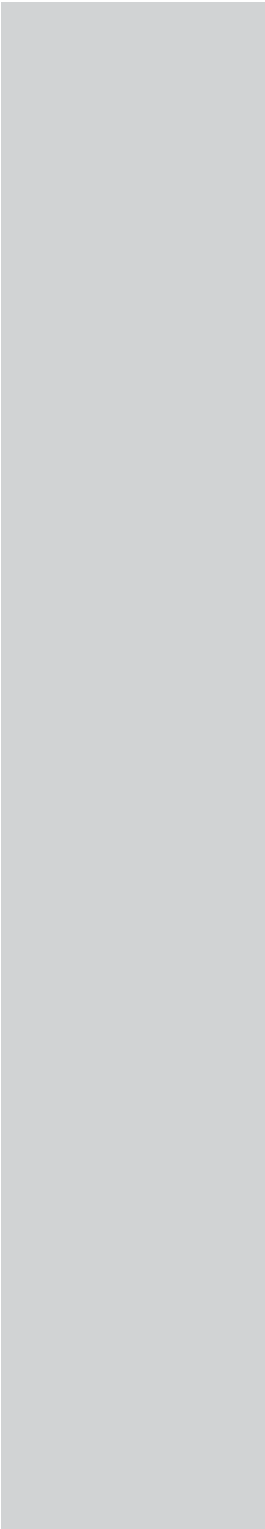
Federacija

Sve sam više ponosan na sebe što sam prije nekoliko godina zaključio da je Federacija za mene inostranstvo a to se potvrđuje i u ovom slučaju. Mi nemamo nikakve kompetencije da se tim pitanjem bavimo, naravno da to ima i negativne posljedice po nas. Posljedice su negativne zato što je percepcija o ovom čitavom prostoru veoma negativna za poslovne strukture koje bi ovdje investirale. Mi imamo loš imidž samo zato što se nalazimo u BiH.

BiH je u pogledu političke stabilnosti najniže rangirana. Tome Republika Srpska ne doprinosi. Republika Srpska je završila sve. Politički je stabilna, ima formiranu institucionalnu strukturu, od Parlamenta do Vlade RS, i u tom pogledu može samo da služi kao primjer. To što se radi u Federaciji mi posmatramo isključivo kao moguću poruku nama, na koji način se Bošnjaci politički obračunavaju sa Hrvatima, majoriziraju ih, ne žele da ih uvažavaju i nama jasno šalju poruku – „e čim očistimo ovo, poravnamo sa Hrvatima,

Republika Srpska može da ukaže na činjenicu da je ovo prva kaucija u svijetu koja je plaćena iz javnih sredstava i to za čovjeka optuženog za ratne zločine, čime su institucije stale iza tog ratnog zločina.

Sve sam više ponosan na sebe što sam prije nekoliko godina zaključio da je Federacija za mene inostranstvo a to se potvrđuje i u ovom slučaju.

vi ste sljedeći na redu". Mi to samo tako vidimo. Ali, naravno, na nas red nikad neće doći...

Iskustva Republike Hrvatske na putu prema članstvu u Europskoj uniji

Mr sc. Andrej Plenković

Od samih početaka Europske unije, politika proširenja ostala je jedna od najuspješnijih politika Unije i stalni motor integracije novih država članica. Nove države članice poimale su politiku proširenja kao ostvarenje vlastitih političkih i ekonomskih interesa, a stupanjem u punopravno članstvo pozitivni učinci pristupanja, poput povećanja investicija, rasta standarda njihovih građana, pada stope nezaposlenosti te niz drugih učinaka, opravdali su njihova očekivanja.

Kriteriji iz Kopenhagena iz 1993. uključivali su postojanje stabilnog demokratskog sustava, tržišnog gospodarstva i prihvaćanje pravne stečevine Unije. Četvrti kriterij za članstvo je vlastita integracijska sposobnost Unije za primanje novih članica. Na sastanku Europskog vijeća u Madridu 1995. godine zaključeno je da provedbu

Od samih početaka Europske unije, politika proširenja ostala je jedna od najuspješnijih politika Unije i stalni motor integracije novih država članica.

Početak 90-ih godina na djelu je bila europska solidarnost te je postojao politički imperativ da se zemlje bivšeg Istočnog bloka prime u Europsku uniju.

Poučena iskustvima prethodnih proširenja, danas ista pravila Unija primjenjuje na stroži način i zadržava puno pravo odlučivanja o tome kada će biti spremna prihvatiti nove članice.

političkih, gospodarskih i pravnih reformi mora pratiti odgovarajuće administrativno ustrojstvo te je, sukladno tome, navedenim kriterijima dodan još jedan tzv. madridski kriterij za prilagodbu administrativne strukture.

Početak 90-ih godina na djelu je bila europska solidarnost te je postojao politički imperativ da se zemlje bivšeg Istočnog bloka prime u Europsku uniju. U takvom kontekstu primjena kopenhaskih i madridskih kriterija bila je ponešto fleksibilnija. To znači da se nije uvijek inzistiralo na striktnom ispunjavanju kriterija u različitim područjima, jer je smatrano da je samo proširenje značajnije od toga.

Poučena iskustvima prethodnih proširenja, danas ista pravila Unija primjenjuje na stroži način i zadržava puno pravo odlučivanja o tome kada će biti spremna prihvatiti nove članice.

Primjerice, Europska unija uvela je Bugarskoj i Rumunjskoj, iako su punopravne članice, posebne procedure nadzora u području političkih kriterija kako bi se osigurala puna učinkovitost pravosuđa, borba protiv korupcije i organiziranog kriminala. S vremenom su uvedeni i mehanizmi dvostruke provjere prilagođenosti zakonodavstva stečevini Europske unije, pa se svaka nova zemlja kandidat suočava sa sve složenijim zadaćama u pristupnim pregovorima.

U pregovarački proces s Turskom i Hrvatskom uvedena su nova poglavlja i određena precizno definirana mjerila za otvaranje i zatvaranje poglavlja, kojima se povećava učinkovitost pregovaranja i osigurava provedba usvojenih zakona. Zaključno, integracija u EU više se ne vezuje toliko uz samu sposobnost Unije da integrira nove članice već je za članstvo ključno da zemlja kandidatkinja u potpunosti ispuni sve kriterije za ulazak u EU.

Budući da se u dva posljednja proširenja broj zemalja Unije gotovo udvostručio, a broj stanovnika porastao za četvrtinu, javila se potreba za novim institucionalnim okvirom koji bi omogućio efikasnije donošenje odluka i bio poticaj, a ne prepreka funkcioniranju Unije.

Nova institucionalna arhitektura koju donosi Lisabonski ugovor trebalo bi da doprinese boljem funkcioniranju europskih institucija u smislu lakšeg donošenja odluka i omogućiti da Unija govori „jednim glasom“ u svijetu. Iznad

svoga, Lisabonski ugovor ujedinjuje sve dosadašnje ugovore o EU te priprema institucije EU za buduća proširenja. Uz Lisabonski ugovor procesi integracije Europske unije i dalje će se moći razvijati ne samo prema unutra već i prema van u obliku daljnjeg proširenja. Na taj način politika proširenja i nadalje ostaje jedan od prioriteta za Uniju.

Ovo je posebice značajno za Hrvatsku i ostale zemlje kandidatkinje, ali i za sve potencijalne zemlje kandidatkinje, poput Bosne i Hercegovine.

Hrvatski put u Europsku uniju intenzivirao se nakon zagrebačkog sastanka na vrhu 2000. god. te nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 2001. godine. Sporazumom je uspostavljen prvi ugovorni odnos Hrvatske s EU, te je preuzeta obveza prilagodbe institucionalnog, gospodarskog i pravnog sustava pravnoj stečevini. Zahvaljujući pravovremenoj organizaciji, Hrvatska je bila prva država koja je već u fazi podnošenja zahtjeva za članstvo imala sveobuhvatan program prilagodbe EU standardima. Radi se o Nacionalnom planu za pridruživanje RH EU, koji se donosi na godišnjoj razini, a osim potrebnih zakonodavnih reformi sadržava i one administrativnog karaktera. Iz našeg iskustva ta odluka se pokazala vrlo dobrom i znatno je pomogla u daljnjem procesu približavanja EU.

Zahtjev za članstvo u EU Hrvatska je podnijela u Ateni, u veljači 2003. godine. Dva mjeseca kasnije, nakon što je Vijeće ministara EU dalo Europskoj komisiji mandat da izradi mišljenje o zahtjevu Hrvatske za članstvom, zaprimili smo Upitnik EK sa više od 4560 pitanja iz svih područja pravne stečevine te ukupne sociogospodarske situacije u državi. Temeljem naših odgovora, uvjereni u sposobnost hrvatske administracije da uspješno odradi opsežan i zahtjevan posao pristupnih pregovora, EK je u travnju 2004. godine donijela pozitivno mišljenje o zahtjevu Hrvatske za punopravno članstvo u EU te predložila otvaranje pristupnih pregovora. Na samitu u Bruxellesu u lipnju 2004. godine, Hrvatska je dobila status države kandidatkinje za članstvo u EU.

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, tijela državne uprave i svi sudionici ovog procesa započeli su pripreme za početak pregovora o članstvu.

Zahvaljujući pravovremenoj organizaciji, Hrvatska je bila prva država koja je već u fazi podnošenja zahtjeva za članstvo imala sveobuhvatan program prilagodbe EU standardima.

Zahtjev za članstvo u EU Hrvatska je podnijela u Ateni, u veljači 2003. godine.

Pregovarački tim i radne skupine za pregovore uspostavljene su na načelima stručnosti i inkluzivnosti.

Pregovori o pristupanju ne vode se o sadržaju same pravne stečevine, nego o uvjetima i načinu njenog preuzimanja i primjene.

Kako bi bili spremni za početak pregovora, odlukom Vlade RH osnovana su tijela za vođenje pregovora o punopravnom članstvu.

Pregovarački tim i radne skupine za pregovore uspostavljene su na načelima stručnosti i inkluzivnosti. One obuhvaćaju sve segmente društva i uključuju više od 1500 stručnjaka iz više od 400 državnih i nedržavnih ustanova, iz javnog i privatnog sektora, različitih organizacija i poduzeća. Njihov osnovni zadatak je da svojim znanjem u konkretnom segmentu pregovora daju stručnu potporu voditeljima radnih skupina i pregovaračima te da prenesu iskustva i znanja stečena tijekom pregovora na ustanove (udruge, organizacije) koje predstavljaju. Namjera ovako široke pregovaračke strukture bila je osigurati društvenu suglasnost o pristupanju EU, transparentnost tog procesa i dakako odgovorno vođenje pregovora o članstvu.

Pored značaja društvene suglasnosti važno je naglasiti da u Hrvatskoj isto tako postoji suglasje svih parlamentarnih stranaka o punopravnom članstvu Republike Hrvatske u Europskoj uniji. Ono je potvrđeno izjavama i deklaracijama Hrvatskog sabora te aktivnim sudjelovanjem zastupnika u pregovorima kroz rad Nacionalnog odbora – radnog tijela Hrvatskog sabora čija je uloga nadgledanje i ocjenjivanje tijeka pregovora o pristupanju te davanje smjernica i mišljenja o pregovaračkim stajalištima Hrvatske.

Pregovori o pristupanju ne vode se o sadržaju same pravne stečevine, nego o uvjetima i načinu njenog preuzimanja i primjene. Cilj je Hrvatske ući potpuno pripremljena u EU, te je stoga u onim sektorima koji se tiču vitalnih nacionalnih interesa zatražila prijelazna razdoblja. Hrvatska je u procesu pristupanja Europskoj uniji ispunila glavninu obveza koje se odnose na usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s važećom pravnom stečevinom Europske unije te je s optimizmom krenula u 2011. godinu koju vidimo kao godinu dovršetka pristupnih pregovora i potpisivanja Ugovora o pristupanju i održavanju referenduma.

Puna spremnost Hrvatske u trenutku ulaska u članstvo bit će najbolji pokazatelj uspjeha politike proširenja Europske unije i europskog projekta u cjelini, ali i motiv

zemljama regije da još odlučnije nastave s reformama na svom integracijskom putu.

Reforme

Proces europskih integracija u Republici Hrvatskoj pokrenuo je dosad najobuhvatnije reforme u svim segmentima društva. Te su reforme nužne i kroz njih smo prolazili kako bismo se prilagodili europskim standardima, te ispunili političke, gospodarske, pravne i administrativne kriterije za članstvo.

U okviru spomenutih reformi najznačajnije mjesto svakako zauzima usklađivanje zakonodavstva s pravnom stečevinom EU. Radi se o pristupnom preduvjetu koji nema alternative i oko kojeg nema kompromisa, a koji zahtijeva transformaciju gotovo cjelokupnog pravnog sustava države kandidatkinje.

Radi ilustracije opsežnosti ovog procesa iznijet ću statističke podatke o broju usklađenih zakona i podzakonskih akata u razdoblju od 2001. godine, odnosno od potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, do danas. U tom razdoblju Republika Hrvatska donijela je 519 zakona i 1285 podzakonska akta, a sve s ciljem usklađivanja s pravnom stečevinom EU.

Želio bih naglasiti značaj provedbe novih zakonodavnih rješenja, uspostave sustava novih i jačanje starih institucija koje će svojim djelovanjem jamčiti da će svaku zakonsku odredbu u provedbi osjetiti i koristiti svaki pojedinac.

Naime, iako je važno da se zakonodavstvo Europske unije prenese u nacionalno zakonodavstvo, još je važnije da se provodi na učinkovit način za što su potrebni odgovarajući institucionalni i administrativni kapaciteti. Jačanje administrativne sposobnosti i stvaranje učinkovitog sustava državne uprave postaju *conditio sine qua non* integracije svake zemlje kandidatkinje za članstvo u Europskoj uniji.

Hrvatska je u proteklih pet godina bila posebno usredotočena na stalni napredak u ključnim područjima kao

Proces europskih integracija u Republici Hrvatskoj pokrenuo je dosad najobuhvatnije reforme u svim segmentima društva.

U okviru spomenutih reformi najznačajnije mjesto svakako zauzima usklađivanje zakonodavstva s pravnom stečevinom EU.

Iako specifične u svom statusu prema Europskoj uniji, složiti ćete se da je gotovo svim zemljama zajednički imperativ reforma pravosuđa i stvaranje učinkovitog i nepristranog pravosudnog sustava.

Antikorupcijska politika Vlade Republike Hrvatske usmjerena je na jačanje pravnog okvira za borbu protiv korupcije, prevenciju i represiju korupcije, međuagencijsku i međunarodnu suradnju te jačanje uloge civilnog društva.

što su reforma pravosuđa, državne uprave, borba protiv korupcije i organiziranog kriminala te razvoj gospodarstva.

Iako specifične u svom statusu prema Europskoj uniji, složiti ćete se da je gotovo svim zemljama zajednički imperativ reforma pravosuđa i stvaranje učinkovitog i nepristranog pravosudnog sustava.

Stoga vođena ne samo zahtjevima Europske unije već primarno zaštitom interesa i prava vlastitih građana, Hrvatska je u sklopu reforme pravosuđa poduzela čitav niz aktivnosti na zakonodavnom i na institucionalnom planu.

U sklopu reforme naglasak je stavljen na postupke imenovanja i ocjenjivanje rada pravosudnih dužnosnika, njihovu izobrazbu kao i praćenje poštivanja etičkih kodeksa sudaca i državnih odvjetnika te sankcioniranje njihova kršenja.

Učinjeni su veliki naponi radi smanjenja zaostataka neriješenih predmeta, kao ključnog pitanja reforme pravosudnog sustava. Isto tako s ciljem povećanja učinkovitosti povećana su kapitalna ulaganja u pravosuđe, te su poduzete mjere radi skraćivanja trajanja sudskih postupaka i racionalizacije mreže sudova.

Neizostavni i osobito važan dio primjene vladavine prava na području čitave Jugoistočne Europe, pa tako i Republike Hrvatske, predstavlja borba protiv korupcije te svih oblika organiziranog kriminala.

Antikorupcijska politika Vlade Republike Hrvatske usmjerena je na jačanje pravnog okvira za borbu protiv korupcije, prevenciju i represiju korupcije, međuagencijsku i međunarodnu suradnju te jačanje uloge civilnog društva.

U posljednjih godinu dana sveobuhvatne reformske aktivnosti i dobra koordinacija nadležnih institucija uz snažnu političku potporu rezultirali su ubrzanim procesuiranjem korupcije i organiziranog kriminala i značajnim povećanjem broja antikorupcijskih kaznenih postupaka, a procesuiran je i niz slučajeva korupcije visoke razine.

Iskustva

Moram napomenuti da je obujam i sadržaj institucionalnih i administrativnih reformi koje je RH poduzela te planira poduzeti vrlo različit za pojedina poglavlja pregovora, te isto tako nije moguće strogo označiti i definirati aktivnosti koje su poduzete isključivo u kontekstu pristupnih pregovora. Također, niti sama pravna stečevina najčešće ne propisuje način i oblik pojedinih institucionalnih reformi već je državama članicama ostavljeno na izbor način njihova provođenja, pri tome vodeći računa o načelima na kojima se temelji EU.

Danas je Hrvatska pri kraju svog pregovaračkog procesa s EU – od 35 poglavlja 28 je privremeno zatvoreno. Preostalih sedam poglavlja nadamo se zatvoriti do kraja lipnja ove godine, budući je u većini poglavlja posao na ispunjavanju mjerila za zatvaranje u najvećoj mjeri dovršen. Hrvatska namjerava uložiti sve potrebne napore kako bi tehnički dovršila pregovore za vrijeme mađarskog predsjedanja EU, nakon čega bi se pristupilo potpisivanju Ugovora o pristupanju.

Na međuvladinoj konferenciji o pristupanju Republike Hrvatske EU u travnju ove godine očekujemo privremeno zatvaranje poglavlja 11. Poljoprivreda i ruralni razvitak i 22. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata.

Za sam kraj procesa ostaju najzahtjevnija poglavlja: 8. Tržišno natjecanje i 23. Pravosuđe i temeljna prava. Upravo na ovim područjima biti će glavni naglasak u narednom razdoblju.

Podrška

Proces pregovora Evropske unije sa RH se u mnogo čemu razlikuje od prethodnog vala proširenja, te se iz njega može iščitati kakav će biti tijek pregovora i kad Bosna i Hercegovina započne pristupne pregovore. U tom smislu, Hrvatska će podupirati sva vaša nastojanja i stajati na raspolaganju radi prenošenja naših iskustava

Danas je Hrvatska pri kraju svog pregovaračkog procesa s EU – od 35 poglavlja 28 je privremeno zatvoreno.

Proces pregovora Evropske unije sa RH se u mnogo čemu razlikuje od prethodnog vala proširenja, te se iz njega može iščitati kakav će biti tijek pregovora i kad Bosna i Hercegovina započne pristupne pregovore.

U okviru bilateralne suradnje ostvarene s državama u regiji Bosna i Hercegovina je u 2009. godini bila najveći primatelj razvojne pomoći Republike Hrvatske.

Napredak ne samo BiH nego i ostalih zemalja regije prema Europskoj uniji preduvjet je dugoročne stabilnosti cijele regije.

iz pregovaračkog procesa. Svoju predanost potpori Bosne i Hercegovine na njezinu europskom putu Hrvatska je demonstrirala u brojnim prigodama i kroz brojne inicijative, uključujući i uručivanje prijevoda europske pravne stečevine na hrvatski jezik, prošle godine.

U okviru bilateralne suradnje ostvarene s državama u regiji Bosna i Hercegovina je u 2009. godini bila najveći primatelj razvojne pomoći Republike Hrvatske. Pomoć BiH je iznosila 112.792.396,43 kuna, što čini 89% ukupne službene razvojne pomoći Republike Hrvatske.

Provedeno je ukupno 449 projekata iz različitih sektora koji su najvećim dijelom bili fokusirani na prenošenje iskustava iz političke i ekonomske tranzicije, procesa pristupanja Europskoj uniji, reforme zdravstva, razvoja civilnog društva i procesa usklađivanja društva sa standardima Europske unije.

Koliko je BiH visoko na listi hrvatskih vanjskopolitičkih prioriteta govori i visoka dinamika uzajamnih posjeta i održavanja dijaloga na svim razinama između naših dviju zemalja. Veseli nas i činjenica da je za prvi inozemni posjet Predsjedništvo BiH odabralo Hrvatsku, kao što nas vesele i iskreno se radujemo svim vašim uspjesima bilo da ih ostvarujete kao nestalna članica Vijeća sigurnosti UN-a ili na području filma i nogometa.

Kao što vam je poznato, Hrvatska se angažirano zauzimala u okviru NATO-a za dobivanje Akcijskog plana za članstvo za BiH. Naše će dvije zemlje zajednički surađivati u Afganistanu u okviru ISAF-a u treningu vojne policije u vojno-policijskoj školi pod vodstvom Hrvatske.

Stabilnost

Napredak ne samo BiH nego i ostalih zemalja regije prema Europskoj uniji preduvjet je dugoročne stabilnosti cijele regije, potvrde konačnog izmještanja regije iz područja koje je predstavljalo sigurnosni izazov za svijet i EU na područje EU perspektive.

Republika Hrvatska stoga pozdravlja odluku EU o liberalizaciji viznog režima kao prvog koraka u potvrdi

takve perspektive. Nadam se da su učinci nedavne odluke o liberalizaciji vidljivi i mjerljivi s obzirom na činjenicu velikog broja građana BiH čija je sudbina povezana s Europom budući da ova odluka na izravan način približava građane BiH Europi i pridonosi stvarnom osjećaju europske perspektive i pripadnosti vaše zemlje europskoj matici.

Također smatram da je važno da budući angažman EU u BiH, a za što EU ima interes i mehanizme, dobije novu dinamiku te zadrži utjecaj na cjelokupan razvoj države i društva. Danas svjedočimo inicijativama u okviru EU koje bi trebalo da potaknu potrebne reforme, i bez nametanja rješenja pomognu daljnjoj transformaciji daytonske BiH u europsku BiH.

U vezi s tim očekujemo puno od zaključaka koji bi trebalo da budu pripremljeni za sljedeći sastanak Vijeća za vanjske poslove, 21. ožujka. Boravak visokog dužnosnika nove službe vanjskih poslova EU u BiH, Lajčaka, govori i o njegovom osobnom angažmanu na pronalaženju najprihvatljivijih rješenja kako bi se smanjilo zaostajanje BiH prema EU u odnosu na ostale zemlje regije.

To je zadaća na koju treba da odgovore političke elite jer to od njih ne očekuje samo EU, nego i svi narodi i građani u BiH. Očekuju da zajedničkim dogovaranjem i usuglašavanjem stavova, jer konsenzus svih političkih stranaka oko približavanja EU postoji, odgovore na ove izazove i povedu BiH odlučnije putem euroatlantskih integracija. Očekuju se daljnje reforme i provođenje uvjeta iz SSP-a kako bi se ubrzalo podnošenje kandidature za članstvo u EU.

Na tom uistinu zahtjevnom reformskom i tranzicijskom putu niste sami, čitava regija danas prolazi kroz iste procese, suočena dodatno i s globalnim te financijskim izazovima. Hrvatski put, isto tako mukotrpan i zahtjevan, može poslužiti kao primjer kako su bolni rezovi i reforme dio nužnih prilagodbi da bi se opstalo u današnjem svijetu, a dijalog i uvažavanje različitosti nužan dio funkcioniranja pravne države.

Naši međunarodni partneri često od nas traže da im pomognemo u ispravnom sagledavanju situacije u BiH i mi to činimo, pri čemu uvijek ističemo da smo u tomu vođeni

Također smatram da je važno da budući angažman EU u BiH, a za što EU ima interes i mehanizme, dobije novu dinamiku te zadrži utjecaj na cjelokupan razvoj države i društva.

Naši međunarodni partneri često od nas traže da im pomognemo u ispravnom sagledavanju situacije u BiH i mi to činimo.

ustavnom obvezom brige za pripadnike hrvatskog naroda te kao jedna od država zaštitnica Daytonskog sporazuma. Mi ne pretendiramo biti lideri, mi želimo biti istinski partneri i graditi takve odnose sa svim zemljama u okruženju.

Konsenzus

Hrvatska će podupirati ona rješenja koja će dovesti do uspostave učinkovite i funkcionalne vlasti koja je potrebna za provođenje nužnih reformi i rad na daljnjem približavanju EU.

Pri tom nas kao susjednu zemlju zabrinjava činjenica da niti nakon gotovo pet mjeseci od proteka izbora dogovor oko formiranja vlasti nije postignut. Predsjednik Josipović i predsjednica Vlade Kosor osobnim su primjerom pokazali koliko im je stalo do dobrobiti BiH i izgradnje iskrenih dobrosusjedskih odnosa promišljajući strateški i državnički i to pretočili u Zajedničku izjavu. U toj su izjavi ne samo iskazali potporu europskom putu BiH nego su i pružili nedvosmislenu podršku teritorijalnom integritetu i cjelovitosti zemlje. Ona je i odraz načelnog i konstruktivnog stava prema zemlji s kojom dijelimo i zajedničku prošlost ali i europsku vokaciju, te brigu za položaj hrvatskog naroda.

Hrvatska će podupirati ona rješenja koja će dovesti do uspostave učinkovite i funkcionalne vlasti koja je potrebna za provođenje nužnih reformi i rad na daljnjem približavanju EU.

Višekratno su najviši hrvatski dužnosnici ukazivali kako će podržati svako rješenje u BiH koje će biti rezultat dijaloga i konsenzusa sva tri konstitutivna naroda, bez nadglasavanja i majorizacije, ali i s pravom ukazivali na nezadovoljavajući institucionalni položaj Hrvata.

Uvjet budućeg stabilnog funkcioniranja BiH kao demokratske i europske države jeste postojanje minimalnog političkog konsenzusa tri konstitutivna naroda i svih građana BiH, koji se mora graditi na načelu pune ravnopravnosti, što znači da bi vladajuća koalicija trebalo da bude sastavljena od vjerodostojnih predstavnika koji posjeduju politički legitimitet konstitutivnog naroda iz kojeg dolaze.

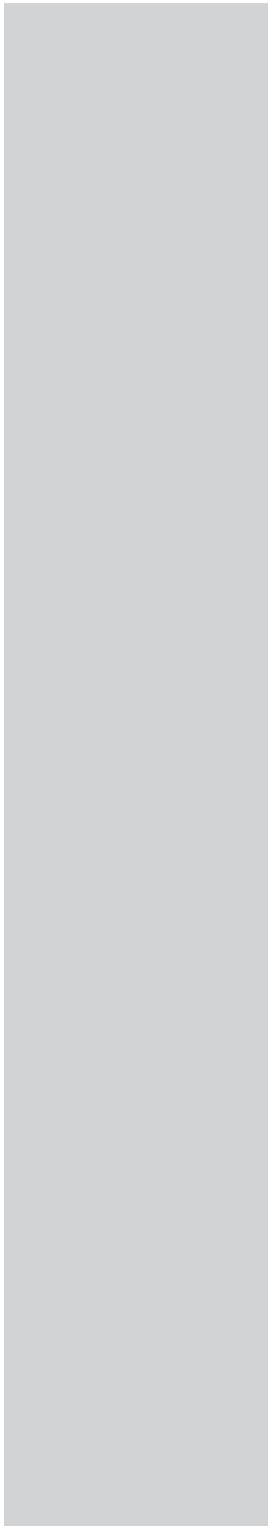
Hrvati kao najmalobrojniji konstitutivan narod ne smiju biti politički marginalizirani. Kao ravnopravan partner ostalim dvama narodima, Hrvati mogu odigrati ulogu katalizatora u EU procesima i biti odlučnom proeuropskom

Hrvati kao najmalobrojniji konstitutivan narod ne smiju biti politički marginalizirani.

snagom, na što ih mi i potičemo. Nakon ulaska Republike Hrvatske u EU, upravo će Hrvati u BiH biti spona svoje zemlje s EU i garancija produbljivanja europskog puta Bosne i Hercegovine. Mi i nadalje ostajemo predani daljnjoj suradnji s BiH.

(Autor je državni tajnik za evropske integracije
Ministarstva vanjskih i evropskih integracija
Republike Hrvatske.)

Nakon ulaska Republike Hrvatske u EU, upravo će Hrvati u BiH biti spona svoje zemlje s EU i garancija produbljivanja europskog puta Bosne i Hercegovine.

Menadžment i moć autoriteta

Mr Mladen Vidović

Uvod

"Neki put, čak i onima oko sebe, izgleda kao takav idealista, kao da je potpuno nezavisno stvorenje. Nikada nije govorio o moći i izgledalo je da ne žudi sa njom. Međutim, istina je bila drugačija. Volio je moć, intenzivno je težio ka njoj i mogao je da bude surov borac kada je moć u pitanju. Dio njegove moći je, vjerovatno, bio u tome što je izgledao nezainteresovan. Izgledao je skoro naivno kada je u pitanju moć".

Dejvid Halberstram o Roberu Maknamari

Čitav život je igra moći. Suština igre je sasvim jednostavna: znati šta želite i to uzeti. Ali su, nasuprot tome, potezi igre beskonačni i složeni, iako se najčešće koriste za

Čitav život je igra moći.

Onaj ko hoće da učestvuje u igri mora, prije svega, da otkrije šta je moć.

Djetinjstvo je takođe velika i korisna škola moći, ali većina ljudi zaboravlja korisne stvari koje su naučili u djetinjstvu tokom procesa odrastanja.

manipulaciju ljudima i situacijama u sopstvenu korist. Što se tiče pravila, moguće ih je otkriti jedino ako se igra odigra do kraja. Neko ovu igru igra zbog novca, neko zbog sigurnosti ili slave, ili svega ovoga zajedno. Vrhunski igrači tragaju za samom moći, znajući da se može iskoristiti da bi se dobio novac, sigurnost ili slava. Nijedna od ovih stvari sama po sebi ne čini moć, ali zato moć može da stvori sve to. Onaj ko hoće da učestvuje u igri mora, prije svega, da otkrije šta je moć. Prvi koraci su da se nauči kako se moć prepoznaje u svim životnim aspektima, jer čitav život je jedno sportsko igralište, a svaka ljudska razmjena mogućnost da se provjere sposobnosti igrača. Majstori igraju 24 sata dnevno s čuvarima parkinga, bračnim drugom, ljubavnikom, šefom sale u restoranu, saobraćajcima, saradnicima itd.

Djetinjstvo je takođe velika i korisna škola moći, ali većina ljudi zaboravlja korisne stvari koje su naučili u djetinjstvu tokom procesa odrastanja. Škole, naročito one lošije, pružaju lekcije u igri moći koje se nikada ne zaboravljaju. U njima se jednom zauvijek stekne sposobnost da se djeluje zauzeto i radno, kad se zapravo ne radi ništa, ili da se izađe na kraj sa siledžijama.

Društvena moć je fenomen na osnovu kojeg možemo rekonstruisati karakter strukture savremenih društava i bazični društveni odnos koji se uspostavlja između pojedinaca, institucija i organizacija određenog društva. Pozitivni efekti se ispoljavaju u asocijativnom tipu društvene moći u kojem povećanje moći jednih subjekata znači povećanje moći i drugih subjekata društva. Povećanje moći menadžmenta jednog preduzeća na bazi stručnih i organizacionih, upravljačkih i rukovodećih sposobnosti znači povećanje moći i svih radnika tog preduzeća. Povećanje moći vlade u određenom društvu na bazi njenih sposobnosti, odgovornosti, kvaliteta institucija koje razvija, efektuira se u povećanju moći i kvaliteta života svih građana tog društva. U ovom tipu društvene moći precizno se locira odgovornost na svim nivoima u pogledu prevladavanja protivrječnosti društvenog razvitka i njegovo usmjeravanje u pravcu progresivnog razvoja društva.

Svaka ljudska komunikacija i svaki društveni odnos, unutar i izvan preduzeća, uključuju i iskazivanje

moći pojedinca, a onda i moći grupe nad pojedincima i/ili drugim grupama. Moć možemo opisati kao sposobnost da sagovornika navedete da učini nešto onda kad vi to želite. Ona utiče na odnos između dvoje ili više ljudi tako što osoba A ima moć nad osobom B do tačke na kojoj može natjerati (navesti, potaknuti) osobu B da napravi nešto što ona, bez tog poticaja, inače ne bi napravila. Isto vrijedi i za moć grupe nad pojedincima ili nad drugim grupama. Osoba ili grupa ne može imati moć u izolaciji, bez društvenog kontakta. Moć se mora pokazati ili upotrijebiti, odnosno mora imati potencijal da se može upotrijebiti u odnosu na drugu osobu ili grupu. Moć možemo usporediti s razmjenom novca: besmislena je ako nije povezana ili usporediva s vrijednošću dobara koja se za razmijenjeni novac mogu kupiti. Moć nikada nije vezana za cijenu, nego za vrijednost razmjene.

1. Pojam i definicija moći

U antičkoj filozofiji, Aristotel je označio kao moć početak promjene ili pokreta. U novovjekovnoj političkoj filozofiji, pojam moći je obradio Tomas Hobs. Prema Hobsu, moć čovjeka čine "sredstva kojima on trenutno raspolaže radi dobijanja nekog budućeg vidljivog dobra. Moć je izvorna ili instrumentalna". Čovjekovu prirodnu moć čine „izvanredne sposobnosti tjelesne ili duhovne, kao što je neobična snaga, tjelesna kondicija, mudrost, vičnost, darežljivost, slobodoumnost, velikodušnost, plemenitost". Instrumentalna moć se zasniva na prirodnim sposobnostima ili na srećnom sticaju okolnosti i određuje te sposobnosti kao sredstva za postizanje još većeg bogatstva, uvažavanja i prijateljstva. Za Hobsa, najveća ljudska moć je moć države ili moć najvećeg broja ljudi "udruženih po sporazumu u jednu ličnost, prirodnu ili građansku". Hobsovo određenje moći je bitno uticalo na kasnije mislioce¹.

Veber je dao klasičnu definiciju moći, koja podrazumijeva "izglede jednog čovjeka ili više ljudi da sprovedu

Moć se mora pokazati ili upotrijebiti, odnosno mora imati potencijal da se može upotrijebiti u odnosu na drugu osobu ili grupu.

U antičkoj filozofiji, Aristotel je označio kao moć početak promjene ili pokreta.

¹ www.wikipedija.com – slobodna enciklopedija

Za Bertrana Rasela moć je "osnovni pojam u društvenim naukama u istom smislu u kome je energija osnovni pojam u fizici".

Posjedovati moć znači "biti sposoban podrediti druge nečijoj kontroli, odnosno ograničiti njihovu slobodu."

sopstvenu volju u nekom zajedničkom delanju, čak i uprkos otporu drugih koji u tom delanju učestvuju". U suštini Veberovog određenja moći je nametanje volje, koje se može ostvariti dobrovoljnim prihvatanjem ili slamanjem otpora. Za ostvarivanje moći, po Veberu, najuspješnija sredstva su disciplina i vlast².

Za Bertrana Rasela moć je "osnovni pojam u društvenim naukama u istom smislu u kome je energija osnovni pojam u fizici".

Robert Birstet definiše moć kao latentnu sposobnost da se nametne sila u određenu društvenu situaciju. Po njemu, moć se može javiti u formalnoj organizaciji, neformalnoj organizaciji i neorganizovanoj zajednici.

Za Feliksa Openhajma, moć je sposobnost uticaja, ograničavanja ili kažnjavanja. Posjedovati moć znači "biti sposoban podrediti druge nečijoj kontroli, odnosno ograničiti njihovu slobodu."

Prema Robertu Dalu, neko posjeduje moć nad drugim u onoj mjeri u kojoj može postići da drugi učini nešto što inače ne bi učinio.

Za Talkota Parsonsa moć je "uopštena sposobnost da se obezbijedi izvršavanje važećih obaveza od strane jedinica u sistemu kolektivne organizacije, gdje se te obaveze legitimizuju pozivanjem na njihovu vezu s kolektivnim ciljevima i gdje u slučaju nepristajanja može da se očekuje privola putem negativnih situacionih sankcija – ma kakvim posredstvom se ta pravila vršila." On shvata moć isključivo "kao uspješan medij za mobilisanje preduzetih ili utvrđenih obaveza u interesu uspješnog kolektivnog djelanja". Svaka nelegitimna prijetnja silom ne može se, po njemu, nazvati upotrebom moći.

Nikos Pulancas određuje moć kao "sposobnost jedne društvene klase da ostvari svoje specifične objektivne interese".

Po Galbrajtu, "moć je sposobnost pojedinca ili grupe da svoje interese nameću drugima".

Za Milsa je vezana koncepcija moći kao suma-nuli. On smatra da je količina moći u datom društvu određena

² www.wikipedija.com – slobodna enciklopedija

i da svako je može imati onoliko koliko je drugom oduzeo ili koliko je drugi nema. Moćni i uticajni ljudi za Rajta Milsa su oni koji su u "mogućnosti da ostvaruju svoju volju čak i onda kada se tome drugi ljudi opiru".

Hana Arent zaključuje da moć "nikada nije svojstvo pojedinaca" već da "pripada grupi i postoji samo dok grupa ostaje na okupu. Kada kažemo za nekoga da je na vlasti, u stvari govorimo o tome da ga je izvjestan broj ljudi ovlastio da djela u njihovo ime. Onoga trenutka kada iščezne grupa iz koje je potekla moć, njegove vlasti isto tako nestaje."

Moć je definisana na vrlo različite načine. Tako Salancik i Pfeffer definišu moć kao "sposobnost onih koji je imaju da ostvare stvari koje žele". Druge definicije naglašavaju promjenu ponašanja inferiornog učesnika u odnosu moći uticaja. Tako, na primer, Dahl kaže: „A ima moć nad B u onom stepenu u kojem može da učini da B učini nešto što inače ne bi učinio". Slična je definicija i Frencha i Ravena: "Moć postoji ako osoba A može da navede osobu B da uradi nešto što je protivno njegovoj želji". I ostale definicije moći potenciraju slične elemente: "Moć aktera A nad akterom B je ravna količini otpora koji A može potencijalno prevazići". „Moć je sposobnost pojedinca ili grupe da nametnu svoju volju drugima bez obzira na otpor."

Sve navedene definicije pokazuju da je moć:

1. socijalnog karaktera, odnosno da ona postoji samo ako postoje najmanje dva učesnika u međusobnom odnosu;
2. moć predstavlja sposobnost superiornog aktera u tom odnosu da promijeni ponašanje inferiornog aktera i da ga prisili na određene akcije, čak i kada je to suprotno njegovim željama ili interesima.

Na osnovu ovih zaključaka moć možemo definisati kao sposobnost socijalnog aktera, bio to pojedinac ili grupa, da u datom socijalnom odnosu promijeni ponašanje drugog socijalnog aktera.

Moć treba razlikovati od dva vrlo slična pojma: uticaja i autoriteta. Uticaj predstavlja proces u kome socijalni akter svojim ponašanjem (svjesno ili nesvjesno) mijenja ponašanje drugog socijalnog aktera. Moć je sposobnost

Moć je definisana na vrlo različite načine.

"Moć postoji ako osoba A može da navede osobu B da uradi nešto što je protivno njegovoj želji".

Autoritet se koristi u više značenja. Najčešće se koristi da označi legitimnu moć odnosno moć koja je opravdana (legitimisana) nekim zakonom, institucijom ili pak organizacijom.

U definisanju moći, kao i u identifikovanju njenih izvora, do sada su se izdiferencirala dva generalna pristupa: resursni i interpretativni.

vršenja uticaja odnosno kapacitet da se mijenja tuđe ponašanje. Autoritet se koristi u više značenja. Najčešće se koristi da označi legitimnu moć odnosno moć koja je opravdana (legitimisana) nekim zakonom, institucijom ili pak organizacijom. Tada se taj autoritet naziva formalni i pod njime se podrazumijeva legitimno pravo da se vrši moć. Definisan na ovaj način, autoritet može biti i veći i manji od moći. Ukoliko je autoritet širi od moći, to praktično znači da posjednik autoriteta nema dovoljnu moć da iskoristi svoje legitimno pravo da utiče na druge ljude. Dobar primjer su bili radnički savjeti u socijalističkom periodu u jugoslovenskim preduzećima, koji su imali formalni autoritet da biraju generalne direktore preduzeća ali nisu imali i stvarnu moć da to učine. Partijski i državni organi su, na drugoj strani, vršili realan uticaj na izbor generalnog direktora što znači da su imali moć veću od svoga formalnog autoriteta. Na drugoj strani, nekada se u određenim oblastima ljudskog rada pod pojmom autoriteta podrazumijeva moć koja proizlazi iz ekspertize ili informisanosti nosioca moći. Tada se za posjednika moći kaže da je autoritet u toj i toj oblasti.

U definisanju moći, kao i u identifikovanju njenih izvora, do sada su se izdiferencirala dva generalna pristupa: resursni i interpretativni. Svaki od ova dva pristupa fokusira različit oblik i izvor moći u organizaciji. Potpuno razumijevanje moći zahtijeva da se poznaju oba pristupa, izvora i oblika moći. Od samog početka interesovanja za moć u organizacijama preovladavao je resursni pristup u identifikovanju njenih izvora. To se može videti i iz ponuđenih definicija moći. Sve one se baziraju na pretpostavci da je osnovni izvor moći superiornog pojedinca ili grupe u njegovoj sposobnosti da kontroliše resurse koji su inferiornom pojedincu ili grupi potrebni ali nisu u stanju da ga sami pribave.

1.1. Resursna perspektiva moći

Teorijski osnov resursne perspektive moći u organizacionoj teoriji dao je njemački sociolog Blau svojom hipotezom o međusobnoj razmjeni (social exchange) socijalnih aktera

u grupama ili organizacijama. Prema njegovom mišljenju, pojedinci ulaze u sve vrste socijalnih zajednica, uključujući tu i privredne organizacije, kako bi ostvarili određene koristi. Međutim, da bi ostvarili željene koristi članovi organizacija moraju obavljati određene aktivnosti kojima se stvaraju neke koristi za ostale članove organizacije. Jednostavno, odnosi u grupama i organizacijama su recipročni – ako želite da dobijete nešto od grupe ili organizacije morate im dati nešto zauzvat. Organizacije zadovoljavaju interese njenih članova tako što oni međusobno razmjenjuju koristi. Pri tome, korist ne mora biti samo materijalna jer članovi organizacije, pored svojih egzistencijalnih, u njima zadovoljavaju i potrebe pripadnosti i ljubavi, poštovanja, samodokazivanja itd. Ta razmjena može biti izbalansirana pri čemu ono što jedan član organizacije dobije od drugog biva neutralisano onim što mu zauzvat pruža. Tada se ne diferencira moć ili, ako se diferencira, ona je izbalansirana. Koliko je član grupe A potreban grupi ili određenom članu grupe B, toliko je i grupa ili sam član B potreban članu A. Međutim, moć nastaje onda kada je razmjena između članova organizacije nejednaka tj. kada neki članovi organizacije pružaju drugima nešto što im ovi ne mogu uzvratiti. Inferiorni članovi organizacije, u nemogućnosti da adekvatno uzvrate za obezbijeđene koristi (resurse), moraju potčinjavati svoju volju ili ponašanje volji superiornog člana odnosno onog ko mu obezbjeđuje te resurse ili koristi. U osnovi svake moći je, dakle, nejednaka razmjena između članova socijalnih zajednica ("Moć je kada imaš nešto što drugima treba a nemaju", rekao je svojevremeno jedan američki senator). Osnovni izvor moći pojedinca ili grupe je sposobnost kontrole resursa ali uz sljedeća četiri uslova:

- a) resursi koji su osnova moći potrebni su i važni inferiornim članovima;
- b) inferiorni članovi organizacije ne mogu obezbijediti resurse na drugom mjestu;
- c) inferiorni članovi organizacije ne mogu prisiliti superiorne da im daju potrebne resurse;
- d) inferiorni članovi organizacije zadržavaju vrijednosti koje resurse čine poželjnim.

Organizacije zadovoljavaju interese njenih članova tako što oni međusobno razmjenjuju koristi.

"Moć je kada imaš nešto što drugima treba a nemaju".

U menadžment literaturi ima više objašnjenja izvora moći i svi se oni mogu podijeliti u dvije velike grupe: izvori pojedinačne moći (moći pojedinaca) i izvori moći organizacionih jedinica.

Moć nagrađivanja. Moć koja proističe iz činjenice da posjednik moći može da nagradi drugu osobu.

Tako, na primjer, profesor ima moć nad studentom zato što raspolaže određenim resursom koji je ovome drugom potreban, student ne može profesora da prisili da mu taj resurs ustupi, ne može mu ponuditi ništa zauzvat čime bi izbalansirao njihov odnos, ne može to znanje ili ocjenu obezbijediti na drugom mjestu i zadržava namjeru da završi fakultet te mu je to znanje ili ocjena vrijedno. Ukoliko i jedan od ovih uslova nejednake razmjene nije zadovoljen, profesor gubi moć nad studentom. Na primjer, student rješava da napusti fakultet, čime znanje ili ocjena koje kontroliše profesor postaje za studenta bezvrijedno ili je profesor korumpiran pa mu je moguće ponuditi nešto zauzvat čime se razmjena izjednačava i moć profesora gubi.

U menadžment literaturi ima više objašnjenja izvora moći i svi se oni mogu podijeliti u dvije velike grupe: izvori pojedinačne moći (moći pojedinaca) i izvori moći organizacionih jedinica.

1.2. Individualna moć

Izvori moći pojedinaca najčešće se opisuju korišćenjem sljedeće klasifikacije³:

- **Moć nagrađivanja.** Moć koja proističe iz činjenice da posjednik moći može da nagradi drugu osobu. Ukoliko želi da osvoji nagradu, ta druga osoba mora da izvršava naloge koje izdaje ili samo nagovještava osoba posjednik moći. Nagrade ne moraju biti samo materijalne, mada su one najčešće. To može biti i pažnja, ljubav, napredovanje u karijeri, podrška i sl.
- **Moć kažnjavanja.** Bazira se na sposobnosti posjednika moći da kazni lice izloženo moći ukoliko ono ne izvrši određeni nalog. Kazna je obično u formi uskraćivanja resursa kao što su: onemogućavanje napredovanja, novčana kazna, otkaz i sl.

³ Jojić Radojica, *Menadžment*, Ekonomski fakultet, Srpsko Sarajevo, 2000. godina, str. 375.

- **Legitimna moć.** Moć može da proističe iz formalne pozicije njenog posjednika. Legitimna moć je oblik moći koji se bazira na formalno datom pravu posedniku moći da vrši moć. Ona se, dakle, poistovjećuje sa formalnim autoritetom koji je ovdje svojevrstan izvor moći.
- **Ekspertska moć.** To je oblik moći u kome posjednik moći kontroliše znanje ili informacije kao resurs koji je drugima potreban. Posjednik moći ostvaruje uticaj na druge zahvaljujući svome znanju ili informacijama kojima raspolaže.
- **Referentna moć.** Resurs koji posjednik moći kontroliše u ovom slučaju je – sam posjednik moći i njegove lične karakteristike. Njegova moć, naime, proističe iz želje inferiorne osobe da se druži, poistovjeti ili oponaša posjednika moći. U tom slučaju superiorna osoba ostvaruje uticaj na inferiornu čak i kada ne želi ili nije svjesna toga.

Možemo razlikovati osnovu moći i izvor moći pojedinaca u organizacijama. Osnova moći predstavlja ono što pojedincu daje moć. Robbins prepoznaje četiri osnove moći:

- **Sila.** Moć koja za osnovu ima silu zove se moć prinude. To je najviše korišćena ali i najviše osuđivana vrsta moći. Ona se zasniva na strahu od negativnih posljedica koje bi imalo odbijanje da se povinuje željama onoga ko ima silu. To je, dakle, oblik moći koji se zasniva samo na sankcijama, fizičkim ili materijalnim.
- **Nagrada.** Moć koja za osnovu ima nagrade zove se moć nagrađivanja. Ova moć se sastoji u tome da se, suprotno sili prinude, neko nagradi ukoliko se povinuje željama superiornog člana organizacije.
- **Ubjeđivanje.** Ova vrsta moći, koja se zasniva na sposobnosti superiornog člana grupe da ubijedi ostale u legitimnost svojih želja, naziva se moć ubjeđivanja. Ova se vrsta moći bazira u najvećoj mjeri na mogućnosti i sposobnosti manipulacije simbolima i davanju simboličkih nagrada.

Možemo razlikovati osnovu moći i izvor moći pojedinaca u organizacijama.

Osnova moći predstavlja ono što pojedincu daje moć.

Dok osnove moći pokazuju šta pojedincu daje moć, dotle izvori moći pokazuju kako je pojedinac došao u poziciju da stekne osnovu moći.

Da bi neko mogao da ispoljava moć prisile, mora svakako da posjeduje određene fizičke atribute potrebne za to.

- **Znanje.** Onaj ko ima znanje potrebno organizaciji ima moć koju nazivamo moć znanja. Ostali članovi organizacije moraju poštovati naredbe onoga ko ima znanje budući da je to znanje neophodno da bi oni zadovoljili svoje interese.

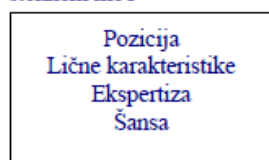
Dok osnove moći pokazuju šta pojedincu daje moć, dotle izvori moći pokazuju kako je pojedinac došao u poziciju da stekne osnovu moći. Kada se susretnemo sa nekim ko ima moć u organizaciji iz razloga posjedovanja neke od opisanih osnova moći, možemo sebi postaviti pitanje: zašto baš on? Zašto baš taj pojedinac, a ne neki drugi član organizacije ima osnovu moći i samim tim moć? Odgovor daju izvori moći:

- **Pozicija.** Pozicija pojedinca u formalnoj grupi mu automatski daje neke osnove moći. Recimo, direktor sektora automatski dobija priliku da daje povišice ili kažnjava zaposlene. Pozicija daje osnova ne samo za korišćenje moći prisile i nagrađivanja što je prilično jasno već i za korišćenje moći ubjeđivanja. Direktor preduzeća, profesor na času ili šef političke partije u idealnoj su poziciji da manipulišu simbolima i kroz komunikaciju ubjeđuju sljedbenike u to što oni govore.
- **Lične karakteristike.** Da bi neko mogao da ispoljava moć prisile, mora svakako da posjeduje određene fizičke atribute potrebne za to. Da bi lider neke grupe imao moć ubjeđivanja mora raspolagati visokim sposobnostima artikulacije interesa, komunikacije, razumijevanja drugih ljudi i neverbalne komunikacije.
- **Ekspertiza.** Posjedovanje određene stručnosti ili spretnosti u određenim oblastima dovodi pojedinca u situaciju da raspolaže znanjima ili informacijama koje onda daje moć. Dakle, da biste bili poštovani kao ekspert morate prethodno doći u tu poziciju a to je moguće samo ako imate određena znanja.
- **Šansa.** Najzad, nekada pojedinac ima moć samo zato što je bio u pravom trenutku na pravom

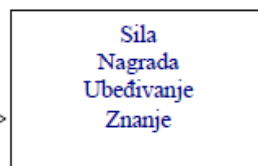
mjestu i dobio mogućnost da utiče na neke odluke. Još davno je primijećeno da je za ispoljavanje moći potrebno da pojedinac ima želju i volju da učestvuje u političkim procesima. Zato se dešava da ne naročito sposobni pojedinci steknu moć jer, dok oni kompetentni rade svoj posao, ovi drugi idu na sastanke na kojima se donose odluke.

Prema izloženom konceptu, moć pojedinca je interakcija njegove osnove moći koju koristi i izvora moći koji ga dovodi u situaciju da koristi tu osnovu moći.

Kako ja dolazim u situaciju da steknem moć

Šta ja koristim da steknem moć

Slika 1. Osnova i način sticanja moći

1.3. Moć organizacionih jedinica

Pored individualne, u organizacijama se uočava i grupna moć odnosno moć organizacionih jedinica. Odavno je primijećeno da nemaju sve organizacione jedinice istu količinu moći u organizacijama. Postavlja se pitanje: šta je to što nekim organizacionim jedinicama daje moć nad drugima? Dva su glavna odgovora, oba bazirana na kontroli resursa.

Prvi koncept koji objašnjava izvore moći organizacionih jedinica je Pfeffer & Salancikov model resursne zavisnosti (Resource Dependency Model). Prema ovom modelu, moć organizacione jedinice proističe iz njegove sposobnosti da kontroliše resurse koji su za datu organizaciju kritični. Resursi se mogu relativno široko shvatiti tako da obuhvataju ne samo materijalne i finansijske resurse već i znanja, informacije, koje su u posljednjoj deceniji sve važnije za poslovanje preduzeća. Pored toga, kao resurs kritičan za organizaciju može se pojaviti i pristup državnim organima

Pored individualne, u organizacijama se uočava i grupna moć odnosno moć organizacionih jedinica.

Postavlja se pitanje: šta je to što nekim organizacionim jedinicama daje moć nad drugima?

Da bi resursi mogli da budu izvor moći oni moraju biti relativno rijetki. Ukoliko svako može da ima pristup nekom resursu onda on ne može da posluži kao izvor moći nikome.

Moć koju daje određeni resurs zavisi i od mogućnosti njegove supstitucije.

pa onda osobe ili grupe koje imaju taj pristup ostvaruju najveću moć u preduzeću. Kritičnost resursa proističe iz njihove tri osnovne dimenzije:

1) Važnost za funkcionisanje organizacije.

Resurs koji postaje izvor moći mora biti od visokog značaja za preduzeće. Obično je to resurs koji ima centralnu poziciju u funkcionisanju preduzeća i bez koga se to funkcionisanje ne može zamisliti. Da bi poznavanje potreba potrošača bilo izvor moći marketing sektora u preduzeću, onda to mora biti bitno za preduzeće. To će biti bitno samo u situaciji vrlo izražene konkurentske borbe na tržištu ili kada imamo tzv. tržište kupaca. Slično tome, samo u granama sa dinamičnim tehnološkim promjenama sektor razvoja može da ima moć jer samo u tim granama to što on radi postaje važno za preduzeće. Važnost resursa je i razlog zašto, npr. pravna služba u preduzeću nije nikada posebno moćna: osim u advokatskim kancelarijama, njihova aktivnost nije naročito važna ili ne zauzima centralnu poziciju u funkcionisanju preduzeća. Iz sličnog razloga, poslovi održavanja nemaju snažnu poziciju moći u preduzećima.

2) Rijetkost. Da bi resursi mogli da budu izvor moći oni moraju biti relativno rijetki. Ukoliko svako može da ima pristup nekom resursu onda on ne može da posluži kao izvor moći nikome. Zato poznavanje potreba potrošača može biti izvor moći prodajnog ili marketing sektora samo ako to zahtijeva određenu ekspertizu koju ne posjeduje svako. Iz ovog razloga je relativna moć a time i plata šefova računovodstva, brokera na berzi ili dobrih inženjera u današnjim uslovima vrlo visoka – jednostavno oni su rijedak resurs za najveći broj naših preduzeća.

3) Mogućnost supstitucije. Moć koju daje određeni resurs zavisi i od mogućnosti njegove supstitucije. Moć superiornog pojedinca ili grupe zavisi i od alternativa koje imaju inferior-

ni pojedinci i grupe. Ukoliko oni imaju više alternativa u pogledu upotrebe resursa, svaki od tih resursa davaće manju moć. Tako se dolazi do pojma elastičnosti moći. Ona pokazuje osjetljivost moći pojedinca ili grupe u odnosu na moguće alternative resursu koji daje moć toj grupi ili organizacionoj jedinici. Ukoliko je manja mogućnost supstitucije resursa koje kontroliše određena jedinica, utoliko je elastičnost moći manja i utoliko je moć veća. Iz tog razloga, moć srednjeg sloja menadžmenta u preduzećima je sve manja budući da razvoj informacionih sistema u preduzećima obezbjeđuje prenošenje informacija od vrha nadolje i obratno kroz organizaciju. To čini srednje menadžere nepotrebni. Resurs koji oni kontrolišu – pristup direktnim izvršiocima i komunikacija sa njima, postaje zamijenjen direktnom komunikacijom vrha preduzeća putem informacionog sistema.

Koji će resurs biti kritičan i prema tome, osnov za diferenciranje moći, zavisi od više faktora. Prije svega, zavisi od tržišta, privredne grane i uopšte od okruženja u kome posluje preduzeće. Sigurno je da će u preduzeću koje se bavi softverom ili nekom drugom djelatnošću sa vrlo intenzivnim razvojem proizvoda, kritični resurs biti upravo tehnološko znanje kojim se može razvijati proizvod a najmoćnija organizaciona jedinica sektor razvoja. U drugim preduzećima, u kojima vlada izuzetna konkurencija na tržištu, kritični resurs biće potrošač a najvažnija organizaciona jedinica – sektor marketinga.

Na drugi način je izvor moći organizacione jedinice u okviru resurne perspektive formulisao Hikson sa svojim saradnicima (1974) kroz model strateške kontingencije (Strategic Contingency Mode). Ovaj model se zasniva na pretpostavci da je preduzeće otvoren sistem koji mora da se prilagođava okruženju u kojem posluje radi ostvarivanja svojih ciljeva. Zbog toga se svako preduzeće suočava sa neizvjesnošću u pogledu budućih događaja u okruženju i faktora koji u njemu djeluju. Ta neizvjesnost ugrožava normalno funkcionisanje organizacionih jedinica u preduzeću i preduzeća kao cjeline. Cilj svakog predu-

Ukoliko je manja mogućnost supstitucije resursa koje kontroliše određena jedinica, utoliko je elastičnost moći manja i utoliko je moć veća.

Sigurno je da će u preduzeću koje se bavi softverom ili nekom drugom djelatnošću sa vrlo intenzivnim razvojem proizvoda, kritični resurs biti upravo tehnološko znanje kojim se može razvijati proizvod a najmoćnija organizaciona jedinica sektor razvoja.

Ona organizaciona jedinica koja uspijeva da redukuje neizvjesnost u okruženju biće najvažnija za normalno funkcionisanje preduzeća kao i drugih organizacionih jedinica.

Ukoliko je npr. najveća neizvjesnost sa kojom se preduzeće suočava vezana za potrebe i želje potrošača i njihove promjene, tada komercijalni ili marketing sektor najefikasnije redukuje tu neizvjesnost.

zeća, kao i njegovih organizacionih jedinica, jeste da tu neizvjesnost, u pogledu zbivanja u okruženju, redukuje na najmanju moguću mjeru da bi mogla da stabilizuje svoje poslovanje i ostvari svoje ciljeve. Ona organizaciona jedinica koja uspijeva da redukuje neizvjesnost u okruženju biće najvažnija za normalno funkcionisanje preduzeća kao i drugih organizacionih jedinica. Ona će ostvarivati najveći uticaj na sve druge jedinice odnosno imaće stratešku kontigenciju iz koje proističe i najveća moć. Ukoliko je npr. najveća neizvjesnost sa kojom se preduzeće suočava vezana za potrebe i želje potrošača i njihove promjene, tada komercijalni ili marketing sektor najefikasnije redukuje tu neizvjesnost. Od funkcionisanja ovog sektora najviše zavisi normalno funkcionisanje ostalih sektora u preduzeću čime on stiče najveću moć u organizaciji. Ukoliko je pak ključna neizvjesnost sa kojom se preduzeće suočava vezana za nove tehnologije i promjene u karakteristikama proizvoda onda će vjerovatno najveća moć biti koncentrisana u razvojnom sektoru jer ostali sektori zavise od njegove sposobnosti da redukuje neizvjesnost u pogledu nove tehnologije. Za trgovinsko preduzeće koje se suočava sa nedostatkom robe na tržištu i teškoćama u nabavci vjerovatno je da će nabavka biti relativno moćnija od prodaje. Ali ako je trgovinsko preduzeće na tržištu gdje vlada obilje robe i gde je problem prodati robu a ne nabaviti je, onda će prodaja biti moćniji dio preduzeća od nabavke.

Model strateške kontigencije uvodi još dva izvora moći. Uz sposobnost redukovanja neizvjesnosti, na moć organizacione jedinice i pojedinaca u preduzeću utiče i centralna pozicija te jedinice. Ona jedinica koja ima centralnu poziciju u preduzeću ima i relativno veću moć od ostalih. Centralna pozicija podrazumijeva najveći intenzitet komuniciranja i međusobnu uslovljenost organizacione jedinice sa drugim organizacionim jedinicama. Najzad, na moć organizacione jedinice utiče i mogućnost supstituisanja aktivnosti organizacione jedinice. Ukoliko je aktivnosti i rezultate rada jednog sektora u preduzeću moguće relativno lako supstituisati (recimo, kupovinom te usluge na tržištu umjesto da se obavlja u preduzeću) onda će taj sektor imati relativno malu moć.

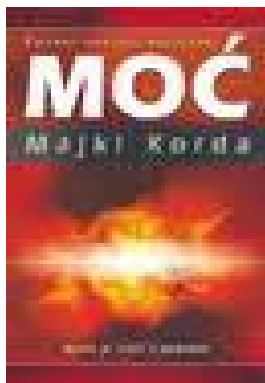
Moć koja proizlazi iz položaja je moć kojom raspolaže većina menadžera. Ona znači da se posjeduje vlast da se urade određene stvari. Moć koja proizlazi iz upravljanja sredstvima podrazumijeva kontrolu nad novcem, ljudima, snabdijevanjem i mašinama, onim sredstvima koja su organizacijama i ljudima u njima potrebna za obavljanje poslova. Moć zasnovana na stručnosti najčešće proizlazi iz tehničkih znanja i znanja o procesu proizvodnje. Moć koja proizlazi iz društvenog položaja se zasniva na poznavanju i efikasnom obavljanju poslova zahvaljujući poznavanju određenih ljudi. Moć koja proizlazi iz ličnosti (ili harizme) zasniva se na ličnosti i ponašanju osobe, njenoj inteligenciji, samopouzdanju, šarmu, dinamici, energiji, prijateljskom ophođenju. Moć koja proizlazi iz informisanosti znači da je pristup određenim informacijama izvor moći. Što je većem broju ljudi potrebna informacija koju posjedujemo to je moć veća. Moć koja se stiče dobijanjem ovlašćenja proizlazi iz činjenice da nam je povjereno da izvršimo zadatak npr. menadžera višeg ranga. Moć koja proizlazi iz nagrađivanja, proizlazi iz prava da dajemo ili uskraćujemo nagrade. Moć koja proizlazi iz prisile je rijetka dok je moć koja proizlazi iz negativnog djelovanja moći koja sprečava da se nešto uradi.

2. Lični primjer, autoritet i stil rukovođenja

Zaposleni cijene kada se rukovodilac pojavi u njihovoj radnoj sredini i pomogne im u rješavanju nekog problema. Ličnim angažovanjem i ličnim primjerom rukovodilac dokazuje da su interesi rukovodstva i zaposlenih isti – uspjeh organizacije i kvalitet posla na kome zajednički rade. Za zdrave odnose u radnoj sredini potrebne su slobodne komunikacije. Ton komunikacijama daje rukovodilac ličnim primjerom. Lični primjer top menadžmenta organizacije je najvažniji jer on diktira postupke ostalih rukovodilaca.

Moć koja proizlazi iz položaja je moć kojom raspolaže većina menadžera. Ona znači da se posjeduje vlast da se urade određene stvari.

Moć zasnovana na stručnosti najčešće proizlazi iz tehničkih znanja i znanja o procesu proizvodnje.

Slika 2.
Majkl Korda – Moć

Zamislite visokog, vitkog čovjeka, koji zrači snagu i moć, obdarenog od prirode moćnim, velikim nosom, guste kose, svijetloplavih očiju, oštarih obrva i istaknutih jagodica.

"Englezi su bili majstori da koriste moć, tiho i nevidljivo, a da u isti mah dobijaju od sistema priznanje, a to je sve strancima izgledalo kao da se dešava u 'Alisi u zemlji čuda'...

Idi pričaj njemu o psima

"Uzmite na primjer mog prijatelja Džeka. Zamislite visokog, vitkog čovjeka, koji zrači snagu i moć, obdarenog od prirode moćnim, velikim nosom, guste kose, svijetloplavih očiju, oštarih obrva i istaknutih jagodica. Džek instinktivno zna kako da se stavi u položaj moći. Čak i ne misleći o tome, on u svakom restoranu ili baru sjedi okrenut leđima ka zidu, jer dobro zna da čovjek koji je okrenut leđima vratima postaje nervozan i uznemiren jer ne može da prestane a da se ne okreće svaki put kada neko uđe na vrata...

Govori prigušenim glasom, tako da morate da se nagnete da biste mogli da čujete šta govori, a to vas stavlja u neugodan položaj i stvara utisak da se klanjate. Kao dobar igrač u moći on se nikada ne znoji i dobro vlada svojom bešikom, jer bez obzira koliko traje ručak ili sastanak on nikada neće ustati prvi da ode u toalet, jer se prva osoba koja ustane smatra slabom od strane ostalih...

Kada je sam u svojoj kancelariji, on prelazi u skroz drugi oblik, koji je potpuno normalan. Ramena su mu opuštenija, žali se da je iscrpljen, da je već suviše star da stalno leti do Los Anđelesa i da sa aerodroma pravo vozi u svoju kancelariju"⁴...

Uljudnost ne dolazi u obzir

"Englezi su bili majstori da koriste moć, tiho i nevidljivo, a da u isti mah dobijaju od sistema priznanje, a to je sve strancima izgledalo kao da se dešava u 'Alisi u zemlji čuda'...

Moj prijatelj ser Džejms predstavlja taj jedinstveni oblik moći. Po američkim standardima, on

⁴ Korda Majkl, Moć, Mono & Manana press, Beograd, Sr., decembar 2005, str. 30.

nije naročito privlačan za javnost, mada je uspješan vlasnik velikog preduzeća koje se uspješno bavi poslovanjem sa starim džordžijanskim kućama. One nema svoj mlazni avion, niti ima kompanijino luksuzno odmaralište. Čak nema ni limuzinu sa dva telefona i televizorom. Dolazi na posao u skromnim kolima i izgleda kao gospodin, obučen u vrlo skupo odijelo koje izgleda iznošeno....

To je sve normalno, ali je on okružen poštovanjem. Njegovi službenici šapuću kada se nađu u njegovoj blizini. Kada ide u svoj klub posluga žuri da mu skine svoj raglan kaput od tvida, a kada mu dođe posjeta ponude ga najfinijom porcelanskom šoljom kafe... On ima moć...⁵

Lični primjer, kao i stručni moralni autoritet rukovodioca, uz vidljive dokaze samopožrtvovanja i dosljednosti, mogu razviti izuzetnu kreativnu energiju zaposlenih i stvoriti povoljnu klimu za kvalitetan rad i uvažavanje potreba klijenata.

3. Indeks moći

Indeks moći tiče se stavova prema hijerarhiji, odnosno koliko određena kultura vrednuje i poštuje autoritet. Da bi se izmjerio, morate postaviti pitanje koliko se često djelatnici boje izraziti neslaganje sa svojim šefovima, odnosno do koje mjere manje moćni članovi organizacija, grupa i firmi očekuju i prihvaćaju neravnopravnost u podjeli moći? U organizacijama s visokim indeksom moći (IM) ne postoji ili je vrlo mala mogućnost izražavanja neslaganja s menadžerom. On je "Bog i batina", njegova komunikacija prema podređenima sastoji se od komandi i naredbi koje podređeni mora(ju) bespogovorno izvršiti. Takav indeks nalazimo u hijerarhijski i tzv. tradicionalno organizovanim grupama, gdje menadžer ima ulogu oca, svemogućeg

⁵ Korda Majkl, Moć, Mono & Manana press, Beograd, Sr., decembar 2005, str. 38.

Lični primjer, kao i stručni moralni autoritet rukovodioca, uz vidljive dokaze samopožrtvovanja i dosljednosti, mogu razviti izuzetnu kreativnu energiju zaposlenih i stvoriti povoljnu klimu za kvalitetan rad i uvažavanje potreba klijenata.

Indeks moći tiče se stavova prema hijerarhiji, odnosno koliko određena kultura vrednuje i poštuje autoritet.

U organizacijama s niskim indeksom moći zaposlenici uglavnom izražavaju neslaganje s nalogima menadžera, često bez argumenata i bez straha od kazne.

Mogućnost da se nešto dogodi ovisi o ličnom autoritetu pojedin(a)ca koji ne mora(ju) nužno biti menadžer(i).

i nepogrešivog. Ovakve grupe imaju određenog uspjeha sve dok uticaj okoline i, najčešće, pad rezultata koji počinje ugrožavati opstanak grupe, ne potakne radnike na snižavanje indeksa suprotstavljanjem nalogima i odbijanju izvršenja istih. U organizacijama sa srednjim indeksom moći zaposlenici mogu izraziti neslaganje s nalogima menadžera i iskazati argument kojima potkrepljuju svoje ponašanje. Ovakva organizacija fleksibilnija je i dugoročno uspješnija jer su svi uključeni u odlučivanje i izvršenje, pa je i mogućnost greške manja. U organizacijama s niskim indeksom moći zaposlenici uglavnom izražavaju neslaganje s nalogima menadžera, često bez argumenata i bez straha od kazne. Ovakva je organizacija bez mogućnosti uticaja na izvršenje naloga jer su svi uključeni u odlučivanje, ali skoro niko nije uključen u izvršenje. Mogućnost da se nešto dogodi ovisi o ličnom autoritetu pojedin(a)ca koji ne mora(ju) nužno biti menadžer(i). Komunikacija u grupama u kojima se mjeri indeks moći (IM) može biti:

1. Visoki IM:

- Naredba. To je najizravniji i najotvoreniji mogući način da se nešto saopšti. Tu nema ničega zaobilaznog i naredba ima odličan efekt kad je izvršenje potrebno u izrazito kratkom vremenu.
- Pozivanje na dužnost. Indeks moći pada, a zahtjev je manje konkretan. Ipak, postoji pritisak grupe koja može kazniti pojedinca koji pokazuje nizak stepen ovisnosti o grupi.

2. Srednji IM

- Prijedlog timskog rada. Prenosi poruku "u ovome smo zajedno" Može biti prihvaćeno kao zajednička potreba da se izvrši nalog, ali postoji prostor za odluku podređenih o "izlasku iz zajedničkog problema".
- Izražavanje mišljenja. "Mislim da bi bilo dobro da napravimo ovo". Ostavljena je mogućnost izbora podređenih. U ovom slučaju presudan je stvarni autoritet menadžera.

3. Niski IM

- Pitanje. "Što bi trebalo da napravimo?" Menadžer priznaje da nije nadležan ili da se ne snalazi, pa treba mišljenje podređenog da bi donio odluku ili čak postupio po odgovoru podređenog.
- Davanje miga. "Situacija na tržištu gadno izgleda."

Ovo je najzaobilaznija komunikacija od svih navedenih. Indeks moći nije stalna konstanta kad grupu analiziramo prema članovima. Čak će i vođa s visokim indeksom moći za većinu članova grupe iskazati srednji indeks moći, ili pak nizak za pojedine članove grupe koji su mu važniji od drugih⁶.

4. Autoritet

Autoritet (lat. *auctoritas*) se obično definiše kao legitimna vlast⁷. Pod pojmom *auctoritas* podrazumijevali su se vlast, ugled, dostojanstvo i vrijednost. Međutim, autoritet u društvu je složeniji pojam od onog što mi smatramo. Njegova složenost ne proizlazi iz samog definisanja pojma, pitanje autoriteta se postavlja u svim segmentima društva, npr. autoritet vlasti, autoritet roditelja, autoritet učitelja, autoritet misionara (neki govore o autoritetu same misije kada nastupi kriza autoriteta misionara), itd.

Pod pojmom autoriteta možemo podrazumijevati sposobnost pojedinca ili grupe da nam iznesu svoje stajalište ili mišljenje na način da mu bespogovorno vjerujemo, ni trenutak ne sumnjajući u njegovu ispravnost. Ako uzmemo u obzir navedenu definiciju, onda možemo govoriti o krizi raznih autoriteta. Naravno, dolazimo do pitanja kako se zadobija i gubi autoritet, šta izaziva eroziju ličnog ili institucijskog autoriteta?

Autoritet se razlikuje od vlasti, sile, moći. Dok se autoritet temelji na dobrovoljnosti, slobodi i ličnom izboru,

Autoritet (lat. *auctoritas*) se obično definiše kao legitimna vlast. Pod pojmom *auctoritas* podrazumijevali su se vlast, ugled, dostojanstvo i vrijednost.

Pod pojmom autoriteta možemo podrazumijevati sposobnost pojedinca ili grupe da nam iznesu svoje stajalište ili mišljenje na način da mu bespogovorno vjerujemo, ni trenutak ne sumnjajući u njegovu ispravnost.

⁶ Petar Saša, *Moć menadžera*, Status Prosper, Zagreb, 2010. godina, str. 1.

⁷ www.wikipedia.com – slobodna enciklopedija

Ako po prirodnim zakonima roditelj treba biti autoritet svojoj djeci, lider treba biti autoritet svojim sljedbenicima, institucija svojim članovima, stariji mlađima, itd., sasvim je razložna naša zapitanost koji su uzroci i zašto je kriza svih autoriteta danas.

Autoritet je vrsta moći. Zvanični autoritet znači da postoji legitimna moć.

vlast i moć može i silom nametnuti određena uvjerenja i zakone. Ljudi autoritet prihvataju dobrovoljno, iz poštovanja, po svom slobodnom izboru. Vlast i moćnike ljudi prihvataju, između ostaloga, i zbog straha. Kao što smo vidjeli, različite su definicije autoriteta, pa samim tim različita su današnja poimanja važnosti i uloge autoriteta u našem životu. I pored toga, čovjek ima potrebu za autoritetom. Ta potreba se iskazuje u njegovoj težnji da se ponaša u skladu sa mišljenjem i ponašanjem nekog, makar, imaginarnog (u nedostatku stvarnog) autoriteta. Mi ćemo zakratko zadržati našu pažnju nad značenjem da je autoritativna osoba ona osoba od koje se prihvataju ideje, prema njoj postoji poštovanje onoga koji prihvaća njezin autoritet. Shodno tome, u društvenim odnosima postoje relacije gdje je uvijek neko nekome autoritet a neko nekoga prihvaća za autoriteta.

Ako po prirodnim zakonima roditelj treba biti autoritet svojoj djeci, lider treba biti autoritet svojim sljedbenicima, institucija svojim članovima, stariji mlađima, itd., sasvim je razložna naša zapitanost koji su uzroci i zašto je kriza svih autoriteta danas. Da li je uzrok u onima koji treba da budu autoritet ili u onima koji treba da prihvate autoritet? Autoritet je vrsta moći. Zvanični autoritet znači da postoji legitimna moć. On predstavlja sposobnost primjene moći proistekle iz sposobnosti ili titula. Autoritet proističe do lica izloženog uticaja, a ne od posjednika moći.

Jedno od važnih pitanja u sprovođenju autoriteta je delegiranje. Kada rukovodioci rade preko svojih podređenih, dio ovlašćenja rukovodioca mora da se prenese na delegiranog. Osnovno pitanje kod delegiranja autoriteta je usklađivanje:

- ovlašćenja i zadataka
- obaveza i odgovornosti.

Kada se govori o delegiranju, misli se na stvarno prenošenje ovlašćenja i odgovornosti a ne na prebacivanje posla. Raspodjelom moći obezbjeđuju se dvije stvari:

- stvaraju se vrlo dobri članovi tima,
- što se više ovlašćenja delegira na druge, to više vremena ostaje rukovodiocu za nove i kreativnije poslove.

➤ Prema Veberu, postoje tri vrste autoriteta⁸:

1. Tradicionalni,
2. harizmatiski
3. zakonski.

Tradicionalni autoritet je onaj koji egzistira u monarhijama i koji se ispoljava u vidu božanskih prava kralja. On se nameće putem nasljeđa.

Za razliku od tradicionalnog, harizmatiski je onaj tip moralnog autoriteta koji proizlazi iz jedinstvene vizije određene ličnosti, njene inspiracije ili osjećaja sudbine. Ovaj autoritet se ne može prenijeti na druge lidere, odnosno rukovodioce.

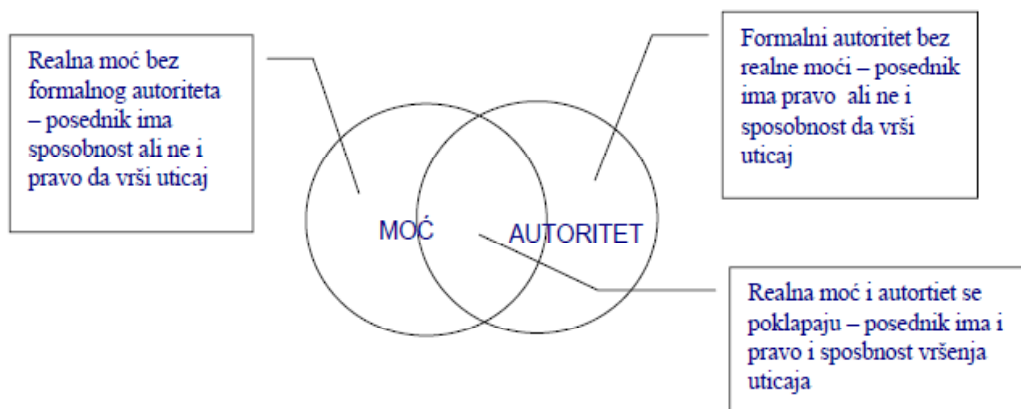
Zakonski oblik autoriteta čini onaj koji je baziran na formalno definisanom statusu lica koje se nalazi na određenom oficijalnom položaju.

5. Moć i autoritet

Psiholozi ni danas ne mogu da daju precizna i prihvatljiva objašnjenja o tome da li je potreba za vladanjem prirodni nagon ili ne. Ako jeste, onda zasigurno „prvobitna zajednica“ nikada nije ni postojala. A ako nije, teško je objasniti iskonsku i „samoubilačku“ želju za vladanjem drugima.

Prema Veberu, postoje tri vrste autoriteta: Tradicionalni, harizmatiski i zakonski.

Psiholozi ni danas ne mogu da daju precizna i prihvatljiva objašnjenja o tome da li je potreba za vladanjem prirodni nagon ili ne.

Slika 3. Moć i autoritet

⁸ Branimir Pavla Inić, *Management 2 – Lideri*, Beograd, 2004, str. 308.

Poznavanjem određene osobe i poštovanja koje smo stekli prema nekome i njegovim sposobnostima kažemo da ima autoriteta.

Pred autoritet se neminovno postavlja zadatak da ispuni očekivanja javnosti ili radne okoline. Očekuje se da bude sposoban razriješiti problem, konflikt, situaciju.

Kad kažemo "autoritet", obično mislimo na ugled i na ugledu osnovanu vrijednost ili pak u prenesenom smislu, na osobu čijem se sudu svi pokoravaju iz poštovanja. Ili da pojednostavim: autoritet je pretpostavljena sposobnost neke osobe da nam prezentuje svoj stav ili mišljenje na način da mu bespogovorno vjerujemo, ocjenjujući bez sumnje njegov stav ispravnim. I tu je glavna razlika između autoriteta (s naglašenim pozitivnim predznakom) i moći (s naglašenim negativnim aspektima). Jer ljudi autoritet slijede iz poštovanja, a moći se pokoravaju iz straha. A da bi se riješili straha – "moćnika" kad-tad žele srušiti.

Autoritet gradimo ili ga prihvaćamo kod drugih na nekoliko načina: iz vlastitog (stečenog) iskustva i znanja ili iz uobičajenih (i prihvaćenih) društvenih normi (tzv. tradicionalni autoriteti). Neki se ljudi s time rađaju, a neki se tome uče. Ukoliko kod nekoga prepoznamo vrijednosti koje nas očaravaju i djeluju božanski – nazivamo ga harizmatikom. No, mi ćemo se zadržati na autoritetu u poslovnom smislu i okruženju.

Poznavanjem određene osobe i poštovanja koje smo stekli prema nekome i njegovim sposobnostima kažemo da ima autoriteta. Kada pak nekog prihvaćamo radi opšteprihvaćenih društvenih normi, poštujemo unaprijed njegov autoritet koji se nalazi iza titule ili pozicije. Tada nam "gospodin doktor" ili profesor ili pak ministar u vladi znače autoritet iako ih, često, lično ne poznajemo (dovoljno).

Pred autoritet se neminovno postavlja zadatak da ispuni očekivanja javnosti ili radne okoline. Očekuje se da bude sposoban razriješiti problem, konflikt, situaciju. Da inspiriše i daje pozitivan primjer. Što češće i kvalitetnije pretpostavljeni autoritet ispuni ta očekivanja, njegova se vrijednost, u očima javnosti ili tima kojim upravlja, potvrđuje, a time i povećava.

Ove pretpostavke temelj su na kojem se gradi uspješno društvo, ili kompanija, pod uvjetom da autoriteti ne pretjeraju u svom stilu kada smatraju da je ono što oni znaju jedino ispravno i ne trpe pogovora. To je lažni autoritet, a takvi ubrzo postaju i autokrati.

Mnogi pokušavaju vlastiti autoritet graditi tako da diskredituju nekog drugog. No, takav je autoritet kratkog

vijeka. Autoritet koji se pak bazira na autentičnosti, konzistentnosti i uvažavanju drugih ima dug vijek trajanja i predstavlja najpoželjnije kvalitete vođe tima u timskom radu.

Uglavnom je riječ o tome da budete u stanju graditi kvalitetne odnose međusobnog poštovanja uz mogućnost pozitivnog utjecaja na druge. Na taj način dobijate podršku drugih na temelju koje razvijate reputaciju uticajne i odgovorne osobe u koju saradnici vjeruju. Ključne su riječi pri tome pravednost i poštovanje. Gradite saradnju u timu, usavršavajte svoje komunikacijske sposobnosti i dobro promislite prije nego što nešto kažete, uvažavajući mišljenje drugih. Nastupajte sa samouvjerenošću i entuzijazmom, stalno gradeći svoje samopouzdanje. Razmišljajte i djelujte pozitivno. Razvijte svoj "networking" potencijal, vodeći računa da pomazete više nego što očekujete da pomazu vama. Njeguajte pri tome svoj stil i budite autentični⁹.

Navode se i koraci kojima se može doći do autoriteta sa saradnicima. Razvijeno je 12 koraka:

1. Provjerite što vaši saradnici misle o problema prije nego predložite konačno rješenje.
2. Odredite ciljeve prije nego održite sastanak sa saradnicima.
3. Svoje ideje izražavajte samouvjerenom i sa entuzijazmom.
4. Svoje ideje prezentujte mirno i fokusirano.
5. Osvijestite svoje snage kao vođa i koristite ih u potpunosti.
6. Razmislite prije nego što nešto kažete i pažljivo slušajte saradnike.
7. Na greške u radu reagujte tražeći uzroke, kako biste izbjegli iste greške u budućnosti, a ne da biste tražili krivca.
8. Steknite povjerenje svog tima svojim znanjem o poslu.
9. Budite proaktivni i uvijek tražite nove prilike za rješenja.

Autoritet koji se pak bazira na autentičnosti, konzistentnosti i uvažavanju drugih ima dug vijek trajanja i predstavlja najpoželjnije kvalitete vođe tima u timskom radu.

Uglavnom je riječ o tome da budete u stanju graditi kvalitetne odnose međusobnog poštovanja uz mogućnost pozitivnog utjecaja na druge.

⁹ Stephen Robins i Mary Coulter, *Menadžment*, Ekonomski fakultet Beograd, 2003. godina, prevod, str. 385.

Agresivna želja pojedinaca za vlašću se može objasniti time što kroz vlast vide šansu da mogu realizovati veći broj drugih strasti. Popularno rečeno: vlast je strast nad strastima.

Delegiranje danas predstavlja opštu pojavu u oblasti menadžerstva. Menadžeri to čine tako što jedan dio poslova prenesu na svoje potčinjene, a dio zadrže za sebe.

10. Pratite nove trendove u svojoj industriji i budite dobro upućeni u novosti.
11. Svoje ideje podupirite argumentima.
12. S ljudima se družite i razgovarajte kako biste ih bolje upoznali i izgradili s njima dobar odnos.

Možda je ovdje najprihvatljivije jedno neobavezno objašnjenje. Postoje ljudi koji imaju veliku strast za kockanjem, drugi imaju strast za alkoholom, treći strast za ženama, sljedeći za hranom, strast za putovanjima, oblačenjem, novcem, stvaranjem, izživljavanjem nad drugima itd. Agresivna želja pojedinaca za vlašću se može objasniti time što kroz vlast vide šansu da mogu realizovati veći broj drugih strasti. Popularno rečeno: vlast je strast nad strastima.

Zato, oni koji donose odluku o izboru rukovodilaca, moraju biti dobro upoznati sa svim eventualnim strastima potencijalnih kandidata, i tome dati izuzetno veliku specifičnu težinu pri opredjeljivanju.

6. Delegiranje autoriteta

Decentralizovanu kompaniju karakteriše stanje po kome se veliki dio odluka donosi na nižim organizacionim nivoima, što znači da je veliki dio autoriteta delegiran. Delegiranje je jedan od uslova procesa decentralizacije. Ono čini njegovu komponentu koja se svodi na distribuciju poslova i ovlašćenja¹⁰.

Delegiranje danas predstavlja opštu pojavu u oblasti menadžerstva. Menadžeri to čine tako što jedan dio poslova prenesu na svoje potčinjene, a dio zadrže za sebe. Pri tome oni postupaju veoma smišljeno i pametno, vodeći računa o tome da potčinjenima ne dodjele poslove koji su od velikog značaja za ostvarivanje ciljeva preduzeća. Njima se delegiraju manje značajni poslovi koji su rutinske prirode.

¹⁰ Branimir Pavla Inić, *Management 2 – Lideri*, Beograd, 2004, str. 314.

Kako bi se delegiranje što uspješnije obavilo, u literaturi se navode i savjeti za uspješno delegiranje. Ovde ćemo navesti 10 savjeta za delegiranje¹¹:

1. **Vjerujte svom osoblju.** Ako nemate povjerenja u jednog ili više radnika, odvojite vremena za promišljanje o tome zbog čega je to tako. Možda vam se čini da ta osoba nije vrijedna povjerenja? Je li možda nesposobna obaviti posao koji joj želite delegirati? Tada je najbolje da se upitate niste li možda vi pridonijeli nedostatku povjerenja: jeste li osigurali adekvatan feedback, bilo pozitivan ili negativan, u vezi sa poslovnim performansama, jeste li delegirali autoritet jednako kao i odgovornost? Jeste li podrška i da li gradite povjerenje među zaposlenim? Ohrabrujete li zaposlene kako bi vam slobodno mogli postavljati pitanja?
2. **Izbjegavajte zahtjeve za perfekcionizmom.** Umjesto da težite k savršenstvu, postavite standarde koji će odrediti očekivani kvalitet i osigurajte vremenski okvir za postizanje istih.
3. **Pružite što djelotvornije upute za obavljanje zadatka.** Omogućite vašim zaposlenicima dovoljno informacija za uspješno obavljanje posla. Uvjerite se u to da vaši djelatnici razumiju i prihvaćaju zadatak prije nego li ste ga odlučili delegirati.
4. **Prepoznajte u drugima talent i sposobnost za dovršavanje projekata.** Događa se da menadžeri vjeruju kako samo oni mogu izvršiti zadatak na pravi, odnosno pravilan način. Ovo uvjerenje se često razvija kod menadžera iz razloga što djelatnik izvršava zadatak na drugačiji način nego što bi to sam menadžer učinio. Ali voditi projekt na drugačiji način ne znači da će se on obaviti bolje ili lošije. Ukoliko vi i vaši zaposlenici postavite ciljeve koje treba postići, standarde

Ako nemate povjerenja u jednog ili više radnika, odvojite vremena za promišljanje o tome zbog čega je to tako.

Umjesto da težite k savršenstvu, postavite standarde koji će odrediti očekivani kvalitet i osigurajte vremenski okvir za postizanje istih.

¹¹ www.portalalfa.com.

Delegiranje je teško za osobe koje u suštini preferiraju samostalno raditi i to čine radije nego da upravljaju poslom.

Nakon što ste delegirali zadatak zaposleniku, ostavite ga da radi samostalno, ali provjeravajte da li napreduje.

koje treba pratiti, metode kojima se treba služiti, nema razloga za takvu vrstu uvjerenja.

5. **Spoznajte vaše prave interese.** Delegiranje je teško za osobe koje u suštini preferiraju samostalno raditi i to čine radije nego da upravljaju poslom. Ironično je, ali vrlo je česta pojava da osobe budu unapređene u menadžere na osnovu svojih odličnih tehničkih sposobnosti, a ne na osnovu svojih sposobnosti upravljanja. Ukoliko preferirate samostalan posao više negoli planiranje, organizovanje i delegiranje, obznanite to. Tada se sigurno ne želite naći u situaciji gdje isključivo upravljate poslovima drugih zaposlenika.
6. **Smatrajte delegiranje načinom za učenje novih vještina.** Zaposlenici su neskloni prihvatiti delegirane odgovornosti ukoliko im se pogreške češće kažnjavaju negoli prihvaćaju kao dio procesa učenja. Vaša volja da prihvatite njihove pogreške ohrabriće zaposlenike da pozitivnije pristupe svojim dužnostima. Rizik ili strah od neuspjeha minimiziraćete ukoliko delegirate realistično, potrebne resurse, i objasnite zadatke u potpunosti.
7. **Podupirite proces.** Nakon što ste delegirali zadatak zaposleniku, ostavite ga da radi samostalno, ali provjeravajte da li napreduje. Provjeravati napreduje li zaposlenik u izvršavanju svojih zadataka važan je dio u procesu upravljanja poslom.
8. **Pohvalite napore vaših zaposlenika.** Iskažite im koliko cijenite njihove vještine i talente.
9. **Izbjegavajte krizni menadžment.** Krizni menadžment sprečava delegiranje. Kada kriza postavlja svoja pravila, tada nije vrijeme za planiranje, postavljanje prioriteta ili za delegiranje u funkciji ostvarivanja postavljenih ciljeva.
10. **Izbjegavajte oprečno delegiranje.** Ova situacija se javlja kada zaposlenik vraća nedovršeni zadatak osobi koja je delegirala,

pretpostavljajući da će biti prihvaćen i kao takav. Kako do toga ne bi došlo, koristite se efikasnijim delegiranjem, odnosno: postavljajte pitanja, očekujte odgovore, i pomozite zaposlenicima da izvrše svoje zadatke na način na koji se to od njih očekuje

11. Delegirajte do najnižih nivoa hijerarhije. To će vam osigurati upotrebu svačijeg talenta i upotrebu vlastitog vremena za napore koje iziskuje vaša pozicija – odnosno aktivnosti koje su vama primarne moći ćete obavljati sa maksimalnom efektivnošću.

Opštepoznato je pravilo da mnoge poslove možemo da uradimo sami. Ali je sigurno da uz nečiju pomoć možemo još više. Jedan od mogućih alata upravljanja vremenom svakako je delegiranje, prenošenje zadataka, autoriteta i ovlašćenja na one primaoce koji će biti odgovorni za njihovo izvršenje. To je specifičan proces postizanja rezultata kroz napor i rad drugih ljudi¹².

Postoje i koristi od delegiranja. To su:

- ušteda vremena;
- rasterećenje i više vremena za prioritete i važne poslove;
- povećanje kapaciteta i radne uspješnosti;
- motivisanje saradnika (osjećaj veće vrijednosti);
- kvalitetnije rješavanje problema (odluke se donose na svim nivoima).

Mnogi menadžeri, a posebno neiskusni i nesigurni u sebe, ne koriste uvek ovaj alat za upravljanje vremenom. Razlozi nedelegiranja su:

- Ja (menadžer) sam jedina osoba koja zna kako to treba uraditi;
- Ja (menadžer) to mogu sam bolje uraditi od bilo koga drugog;
- Nemam kome delegirati;
- Nemam dovoljno vremena da pokažem kako to treba uraditi;

Opštepoznato je pravilo da mnoge poslove možemo da uradimo sami. Ali je sigurno da uz nečiju pomoć možemo još više.

Mnogi menadžeri, a posebno neiskusni i nesigurni u sebe, ne koriste uvek ovaj alat za upravljanje vremenom.

¹² www.e-learning.com

Da bi delegiranje kao menadžment proces uspio, treba ispuniti određene uslove.

Da bi delegiranje kao menadžment proces uspjelo potrebna su nam pravila delegiranja.

➤ Prošli put to nije uspjelo pa neće ni ovog puta.
Da bi delegiranje kao menadžment proces uspio, treba ispuniti određene uslove. Uslovi za uspjeh delegiranja:

1. biti spreman na delegiranje – HTJETI;
 2. vještina delegiranja – ZNATI;
- šta možete delegirati;
 - ko će to od podređenih znati najbolje uraditi;
 - ovlašćenja;
 - vrijeme kada neki posao treba obaviti;
 - utvrditi termin provjere (kontrola rada saradnika)
 - delegirati prave ljude na prave zadatke.

Da bi delegiranje kao menadžment proces uspjelo potrebna su nam pravila delegiranja. Ključna pravila delegiranja su:

- Koje konkretne zadatke delegirati;
- Šta treba napraviti kao sadržaj delegiranja;
- Koja će osoba napraviti sadržaj delegiranja;
- Može li to napraviti dotična osoba bez obučavanja ili ne;
- Zašto će to napraviti, da li je motivisan ili ne;
- Kako to mora napraviti (uputstva i kvalitet)
- Do kada mora napraviti (rok);
- U kojem vremenu ili statusu projekta pristupiti provjeravanju, tačku po tačku.

Svi poslovi u organizaciji ne mogu se delegirati, postoje određene vrste poslova koji se delegiraju, i na kojima se najviše uštedi vremena. Poslovi koji se delegiraju:

1. rutinske aktivnosti (priprema podataka za izveštaj, fotokopiranje i sortiranje dokumenata, unos podataka, informacija i slično);
2. poslovi koji nisu dio vaše suštinske odgovornosti (isporuke, održavanje opreme, praćenje propisa i sl.);
3. poslovi koje drugi mogu uraditi bolje, brže i efikasnije od vas;
4. poslovi koje nadređeni ne poznaju najbolje, a podređeni ih mogu uspješnije obaviti;

5. poslovi u kojima nadređeni ne uživaju;
6. poslovi koji traže energiju i vrijeme koje nadređenom treba za obavljanje važnih poslova.

Postoji određen broj poslova u organizaciji koje nije moguće delegirati. Poslovi koje ne treba delegirati su:

1. Disciplinske mjere;
2. Rješavanje kriznih situacija;
3. Poslovi koji se mogu izostaviti, pa ih nije ni potrebno raditi.

Da bi delegiranje uspjele, potrebno je napraviti tri ključna koraka. Kao ključni koraci u delegiranju navode se:

1. Izložiti posao;
2. Biti raspoložen za savjete i vođstvo tokom obavljanje poslova;
3. Ocjenjivanje.

Da bi se delegiranje što uspješnije obavilo, potrebno je:

- napraviti plan za delegiranje: ne dijeliti zadatke od oka, već od analize i procjene onih na koje se prenose da će ih sa najvećim uspjehom obaviti. Nemojte uvijek davati zadatke najsposobnijim, najiskusnijim ili onima na koje prvo naiđete u hodniku.
- uštedite vrijeme za obuku zaposlenih. Kratkoročno to izgleda kao gubitak vremena, ali dugoročno osiguravajte povećanje produktivnosti.
- najbolje je da zaposleni sam ponovi šta treba da uradi i kada treba da uradi.
- delegirajte ciljeve a ne postupke. Recite im koliko je taj zadatak važan u odnosu na druge zadatke.
- davanje instrukcija: kada završite sa davanjem instrukcija pitajte ih "Da li treba još nešto da se objasni?".
- delegiranje odgovornosti i autoriteta; delegiranje odgovornosti bez delegiranja autoriteta je samo privid. Zajedno sa odgovornošću delegirajte

Postoji određen broj poslova u organizaciji koje nije moguće delegirati.

Delegiranje odgovornosti bez delegiranja autoriteta je samo privid.

Svi menadžeri ne delegiraju, tu postaje određeni indikatori.

U procesu delegiranja postoje određene prepreke koje se odnose na nadređene, podređene i samu organizaciju.

i ovlašćenja, da ljudi ne bi stalno dolazili za beznačajna odobrenja.

- imajte povjerenja u ljude: vjerujete da rade dobro, ne gledajte ih preko leđa i ne provjeravajte ih stalno, ako nisu tražili.
- osigurajte povratne informacije, kako zaposleni ne bi imali osjećaj da su napušteni.
- povratne informacije. Na kraju posla dajte povratne informacije. Nagradite učinjeno.

Svi menadžeri ne delegiraju, tu postaje određeni indikatori. Kao indikatori nedelegiranja od strane menadžera navode se:

- Radi brže od podređenih;
- Nosi posao kući;
- Ima stalno "pune ruke posla";
- Radi poslove koje bi trebalo da rade drugi;
- Stalno je pod pritiskom rokova;
- Radi rutinske ili tehničke poslove;
- Stalno osjeća pritisak i stres;
- Donosi većinu ili sve odluke;
- Troši premalo vremena na bitne menadžerske funkcije;
- Podređeni moraju tražiti odobrenje od menadžera prije nego što preduzmu akciju.

U procesu delegiranja postoje određene prepreke koje se odnose na nadređene, podređene i samu organizaciju. Prepreke koje se odnose na nadređene su:

- Osjećaj krivice kada se posao prenosi na nekog drugog;
- Nadređeni misle da svaki posao mogu uraditi bolje od podređenih;
- Nerazumijevanje menadžerskih uloga (misle da sve moraju sami uraditi);
- Strah od pokazivanja vlastitih nedostataka i slabosti;
- Strah od gubitka kontrole;
- Strah da se postane zamjenjiv;
- Mnogi nadređeni vole dominaciju;
- Mnogi nadređeni misle da su nezamjenjivi;

- Pomanjkanje komunikacije između podređenih i nadređenih;
- Pomanjkanje povjerenja u saradnike.

Sa druge strane, mogu se javiti i prepreke koje se odnose na podređene. To su:

- Podređeni smatraju da je lakše upitati šefa da riješi neki problem nego preuzeti autoritet i odgovornost za izvršenje nekog posla;
- Nespremnost preuzimanje autoriteta i odgovornosti;
- Strah od eventualnih grešaka ili neuspjeha;
- Nedostatak znanja i vještina za povjerene zadatke,
- Podređeni smatraju da imaju mnogo posla i nisu spremni preuzeti nove obaveze;
- Nedostatak pravih informacija za rješavanje zadataka;
- Loši međuljudski odnosi (nedostatak međusobnog povjerenja i uvažavanja).

Zaključak

Moć je "prljava riječ" i ljudi se ustežu da govore o njoj. Oni koji imaju moć nastoje da prikažu da je nemaju, a oni koji žele da je zadobiju – to prikrivaju. U takvim uslovima normalno je da je istraživanje moći nepopularno. Međutim, kako je veliki i značajan dio života i rada ljudi u organizacijama opredijeljen sticanjem i korišćenjem moći njih samih ili ljudi oko njih, veoma je važno da se поближе upoznamo sa pojmom moći i njenim izvorima i procesima sticanja i korišćenja moći u organizacijama. U radu je detaljno opisano šta je to u stvari moć, kako se stiče i kako se koristi.

Instinkt za moć je osnova i kod muškaraca i kod žena. Niče je govorio: "Gdje god sam otkrio život, otkrio sam i volju za moć". Međutim, većina ljudi ne želi da prizna da teži ka moći, zato je nikada i nemaju. Oni koji je imaju, smišljaju hiljadu načina da je prikriju.

Moć je "prljava riječ" i ljudi se ustežu da govore o njoj. Oni koji imaju moć nastoje da prikažu da je nemaju, a oni koji žele da je zadobiju – to prikrivaju.

"Gdje god sam otkrio život, otkrio sam i volju za moć". Međutim, većina ljudi ne želi da prizna da teži ka moći, zato je nikada i nemaju. Oni koji je imaju, smišljaju hiljadu načina da je prikriju.

Kategorija autoriteta – ispunjava svaki društveni odnos koji počiva na neodređenosti i podređenosti. Tako je autoritet jedna od središnjih kategorija svakog političkog i pravnog poretka.

Moć se isplati. No nositi se sa moći i autoritetom nije nimalo jednostavan posao i obaveza. To moraju biti jake ličnosti, misleći i na duhovne i na fizičke karakteristike.

Kategorija autoriteta – ispunjava svaki društveni odnos koji počiva na neodređenosti i podređenosti. Tako je autoritet jedna od središnjih kategorija svakog političkog i pravnog poretka. Izraz "autoritet" je latinskog porijekla. Ima raznovrsna značenja: savjest, nagovaranje, preporuka, izvor, jemstvo, potvrda, vjerodostojnost, važnost, ugled, dostojanstvo, znamenitost, mnjenje, uzor, ali znači i volju, odluku, nalog, vlast, zapovijest.

Moć se isplati. No nositi se sa moći i autoritetom nije nimalo jednostavan posao i obaveza. To moraju biti jake ličnosti, misleći i na duhovne i na fizičke karakteristike.

Sama struktura rada je takva da se kroz određene cjeline može upoznati i sa moći i sa autoritetom koji proističe iz moći. Takođe, korišćeni su veoma interesantni primjeri o ljudima koji imaju moć (samo neki dijelovi su navođeni iz knjiga, jer se radi o opširnim tekstovima). Iako je neki osporavaju, neki je prihvataju i ističu, neki odbacuju i pokušavaju da sakriju, ona je tu oko nas. Ti se ljudi mogu prepoznati. Oni imaju moć.

Literatura

1. Branimir Pavla Inić, *Management 2 – Lideri*, Beograd, 2004.
2. Jojić Radojica, *Menadžment*, Ekonomski fakultet, Srpsko Sarajevo 2000.
3. Jojić Radojica, *Preduzetništvo*, Ekonomski fakultet Priština 1998.
4. Korda Majkl, *Moć*, Mono & Manana press, Beograd, Sr., decembar 2005. str. 30.
5. Petar Saša, *Moć menadžera*, Status Prosper, Zagreb 2010.
6. Stephen Robin i Mary Coulter, *Menadžment*, Beograd 2003.
7. www.wikipedia.com;
8. www.e-learning.com;
9. www.portalalfa.com

Funkcionalna relevantnost diplomatskog podmlatka

Dr Boris Mijović
Bar, Crna Gora

Osoblje novih diplomatija od osnivanja obnavlja se zapošljavanjem početnika. Činjenica da nova mala država ima ograničeni ljudski potencijal je, između ostalog, posljedica regrutovanja novajlija i potpunih novajlija, odnosno mladih ljudi. Moglo bi se slobodno reći da je mladost vjerovatno najočiglednija od opštih karakteristika novih diplomatija zbog nedostatka osoblja.

Ova osobina se može vidjeti u njihovom sastavu u kojem, barem u početku, postoji visok procenat mladih ljudi i sa tim ukupno niske prosječne starosti. U narednih nekoliko godina ovaj odnos se bitno ne mijenja zbog regrutovanja potpunih početnika. U Estoniji, Letoniji i Litvaniji fenomen mladosti je bio očigledan. Prosječna starost diplomatskog

Osoblje novih diplomatija od osnivanja obnavlja se zapošljavanjem početnika.

Kod istočnih država se kaže da osoblje ministarstva ima veći dio mladih i neiskusnih ljudi nego misija.

Činjenica da na početku nove diplomatije postoji veća i brža mogućnost za promociju nego kasnije, samo povećava motivaciju.

osoblja je bila 30 godina u začetku, dok oko 70% ima manje od 40 godina.

Možemo pretpostaviti da je najveći broj mladih, zbog nedostatka diplomatskih iskustava i činjenica, dobijao početne, odnosno najniže položaje u diplomatiji, kao i zbog malog broja diplomatskih misija, pa su bili, barem u početku, locirani u ministarstvima inostranih poslova tih zemalja. Samo nekoliko početnika, osim u slučaju kada nema drugih opcija, dodijeljeni su misijama. Kod istočnih država se kaže da osoblje ministarstva ima veći dio mladih i neiskusnih ljudi nego misija.

Tako možemo bez ikakve sumnje zaključiti da su nove diplomatije u vrijeme svog osnivanja bila mlade, ili barem znatno mlađe nego što je uobičajeno.

Ako pokušamo da procijenimo posljedice toga kao dominantne karakteristike novih diplomatija, veliki broj su potpune novajlije. Za kratko vrijeme, možda u cijeloj prvoj deceniji, možemo primijetiti veliko neiskustvo u diplomatiji kao cjelini. U isto vrijeme, i iz istih razloga, možemo pretpostaviti visok nivo teorijskih i stručnih znanja, neprovjerenih u praksi. Činjenica da su neki zaposleni imali nepodobna obrazovanja bitno ne mijenja ovu činjenicu.

Zbog opšteg nedostatka diplomatskih znanja, svakako treba da budu uključeni u određene diplomatske studije, da bi sa više relevantnog obrazovanja bili još uspješniji. Postoji nedostatak iskustva i posjedovanja teorijske sposobnosti da, u doba kada pojedinci počinju sticanje radnog iskustva za koje su, po pravilu, veoma zainteresovani, zajedno sa odgovarajućom motivacijom i izazovom, budu uključeni u uspostavljanje nove diplomatije. Uključivanje bi trebalo da dovede do velike motivacije i, pod nadzorom pogodnih uputstava, do kvantitativno i kvalitativno efikasnih rezultata.

Činjenica da na početku nove diplomatije postoji veća i brža mogućnost za promociju nego kasnije, samo povećava motivaciju. Ambiciju i fleksibilnost mlađe generacije takođe treba uzeti u obzir kada ti ljudi bivaju uključeni u proces postavljanja nove organizacije. Kompletan početnik tada ima priliku da se dokaže i da bude uključen u diplomatiju

rano, ali je njegova bespomoćnost jedna od najvažnijih karakteristika.

Ovi aspekti života se, naravno, ne razlikuju u afirmisanim diplomatijama, ali su u novim, zbog njihove specifičnosti, više primjetni i nude mladim diplomatama više različitih mogućnosti da izgrade svoj stil.

Ili, da se problem postavi na neki drugi način: šta je stvaranje novih diplomatija?

Prva generacija, s obzirom na specifičnosti nove diplomatije, spremna je i kvalifikovana da preuzme najviše pozicije. Zbog i dalje visokog nivoa konkurentnosti pojedinaca veoma je teško povući liniju razgraničenja između ove i naredne generacije, odnosno one između 45 i 55 godina. Ali, na kraju prve decenije novih diplomatija vjerovatno će biti više odgovara na pitanje da li je riječ o njihovom biološkom sazrijevanju ili starenju. Moguće je da, konačno, nakon više decenija, piramide novih diplomatija budu završene, što će dovesti do usporavanja ili normalizacije u brzini i promociji. Istovremeno, obim regrutovanja potpunih novajlija će se smanjiti i biti u skladu sa nivoom onih koji odlaze u penziju. To je veoma uočljiva karakteristika novih diplomatija, posebno u odnosu na afirmisane, i ona će biti primjetna najmanje do kraja treće decenije postojanja. Neophodno je ovdje dodati da će kasnije, kada zapošljavanje potpunih početnika bude komplementarno sa nivoom odlazećih u penziju, mladi ostati prisutni kao jedna od karakteristika, ali ne više, kao što je očigledno bilo ranije, preovlađujuća. To će postati samo jedan od važnih dijelova cjeline novih diplomatija.

Pored biološke zrelosti novih diplomatija, međugeneracijski sukobi između pojedinih podgrupa i njihovih članova će postati očigledniji. Kasnije, u drugoj deceniji, neki članovi iz grupe potpunih početnika počinju da učestvuju u međugeneracijskim sukobima. Ovi ljudi su već stekli dovoljan nivo diplomatskih znanja i iskustva da bi mogli da se u svemu identifikuju sa iskusnim. Ti međugeneracijski sukobi dobiće mogućnosti za brzu promociju i kada grupa zauzima najviše pozicije.

Prva generacija, s obzirom na specifičnosti nove diplomatije, spremna je i kvalifikovana da preuzme najviše pozicije.

Moguće je da, konačno, nakon više decenija, piramide novih diplomatija budu završene, što će dovesti do usporavanja ili normalizacije u brzini i promociji.

1. Feminizacija

Feminizacija je fenomen koji je potpuno i direktno vezan za nedostatak osoblja i sredstava mladih diplomatija novih malih država. Feminizacija kao tehnički termin tako opisuje i objašnjava koliki je procenat žena zaposlenih u novim diplomatijama što je posljedica ovog fenomena.

Proučavanje ovog fenomena je važno, jer ukazuje na buduće društvene evolucije diplomatije kao istorijski opravdane aktivnosti. Diplomacija je, otkad postoji, posebno što se tiče zapošljavanja, uvijek bila povezana sa vladarevim i suverenovim najbližim krugom, i zbog toga je u prošlosti uglavnom aristokratija bila uključena u diplomatiju.

Diplomate su za vladara pouzdan politički, finansijski nezavisni, ugledni i uglavnom akademski obrazovani ljudi. Zbog tradicionalnih društvenih normi, najviše aristokrata bilo je muškog pola. Žene, iako su se povremeno pojavljivale na najvišim položajima suverene države, nikada nijesu bile uključene među karijerne diplomate.

Kasnijim razvojem, posebno od Francuske revolucije i, još više, od kraja 19. vijeka, tj. u periodu od nešto više od sto godina, proširila se socijalna baza iz koje se regrutuju diplomate. Kao najvažnije unutrašnje političke razloge svakako možemo isticati transformacije političkih sistema iz tradicionalno konzervativne monarhije u različitim oblicima u obično više liberalne parlamentarne demokratije. Ovo je povezano sa povećanim zahtjevima od strane parlamenata i javnosti za oblikovanjem i kontrolom spoljne politike, koja je postala predmet javnog interesa. Promjene u međunarodnoj zajednici bile su u tom pravcu. Primjetno je povećanje broja subjekata međunarodnog prava, širenje diplomatskih aktivnosti iz klasične, čisto bilateralne diplomatije ka multilateralnoj diplomatiji, kao i brojne proliferacije specijalizovanih diplomatija.

Ove promjene vode i diktiraju potrebu za zapošljavanjem, a povećan broj diplomata mijenja i proširuje dominantnu političku i povjerljivu prirodu diplomatije, i mijenja naglasak ka profesionalnom poznavanju različitih predmeta. Konsekventno, ovo otvara mogućnost za diplomatsku

Feminizacija je fenomen koji je potpuno i direktno vezan za nedostatak osoblja i sredstava mladih diplomatija novih malih država.

Diplomate su za vladara pouzdan politički, finansijski nezavisni, ugledni i uglavnom akademski obrazovani ljudi.

regrutaciju širih društvenih slojeva i postepeno erodira aristokratski diplomatski elitizam.

Sa ovim promjenama žene počinju da se pojavljuju u diplomatskoj službi i od druge polovine 20. vijeka njihovo prisustvo je postalo uobičajen i prihvatljiv fenomen.

Krajem tog vijeka, poslije dva uzastopna talasa pojava novih država, njihovo prisustvo u diplomatskoj službi i dalje se povećava i potvrđuje. U tome prednjače nove države, već uspostavljene, i male evropske države, posebno nordijske i neke bivše socijalističke, kao i one koje su iscrpile svoje aristokratske resurse prije nego što su ovi uspjeli da postanu dominantna socijalna osnova za diplomatsku regrutaciju.

U novim malim državama se u posljednjem talasu pojavljuje feminizacija novih diplomatija kao posljedica razvoja i, posebno, ograničenja ljudskih resursa. Takođe je veoma indikativno da se reklamira pozicija žena u novim diplomatskim službama. Ova pojava može se posmatrati kod velikog broja novih malih država. Ovdje je potrebno dodati da su većina u drugoj grupi žene. Ovo dodatno doprinosi jačanju feminizacije. Dio šireg objašnjenja za pojavu ovog fenomena u tim zemljama bi moglo biti činjenica da je socijalizam kao društveni sistem proglasio jednakost polova i podsticanje zapošljavanja žena.

Vjerovatno bi bilo relevantno da se utvrdi nivo feminizacije novih diplomatija na osnovu dvije vrste podataka: broj ili procenat žena u cijeloj diplomatskoj službi, i broj žena na najvišim državnim pozicijama.

Ovi podaci pokazuju sastav i dinamiku zapošljavanja potpunih početnika i žena među njima, kao i koliko je žena došlo do vrha nove diplomatije. Ovo drugo nije neophodno i direktna je ili automatska posljedica većeg zapošljavanja žena, iako nesumnjivo povećava vjerovatnoću da se žene pojavljuju na vodećim pozicijama.

Primjetan je veliki broj žena u diplomatiji: ima ih oko polovine svih zaposlenih u ministarstvu inostranih poslova i nešto preko trećine u diplomatskoj mreži, ali ih ima veoma malo na najvišim pozicijama. U ministarstvu inostranih poslova broj (ukupno za prvih osam godina, uzimajući u obzir promjene u vodećim pozicijama svake 2-3 godine, zbog

Žene počinju da se pojavljuju u diplomatskoj službi i od druge polovine 20. vijeka njihovo prisustvo je postalo uobičajen i prihvatljiv fenomen.

Primjetan je veliki broj žena u diplomatiji.

U skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima pretpostavlja se, a to u velikoj mjeri potvrđuje praksa, da bračni drug diplomatu prati i do izvesne mjere pomaže u socijalnim aspektima diplomatskih aktivnosti.

Širenje društvene osnove za regrutovanje u diplomatsku službu, između ostalog, dovelo je do toga da ima sve više i više diplomata čiji su supružnici (muško ili žensko) baš visoko obrazovani za svoje poslove i karijere.

rotacije između ministarstva i diplomatske mreže) veoma je mali, možda 3–5 žena (oko četvrtinu svih mjesta na ovom nivou), dok je u diplomatskoj mreži broj nešto veći, odnosno 8–10 žena, takođe oko četvrtine svih pozicija.

Na osnovu toga, bilo bi teško da se predvidi razvoj ovog trenda u budućnosti, kada će žene poslije sticanja diplomatskog znanja i iskustva zauzimati više pozicije u diplomatskoj hijerarhiji. Njihova veća koncentracija će sigurno uticati na njihovo ostvarivanje viših pozicija. Ali, kada je riječ o najvišim pozicijama, drugi faktori su značajni. Među njima treba pomenuti primjer opšteg stava državne uprave i političke elite prema uravnoteženom prisustvu dva pola u sastavu državne administracije i diplomatije, političke sklonosti i preferencije žena diplomata, profesionalne i lične preferencije. Ali, biće teško, uzimajući u obzir gore navedene činjenice, da se predvidi trend vertikalne promocije žena i postizanje najviših pozicija u daljem razvoju novih diplomatija.

U skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima pretpostavlja se, a to u velikoj mjeri potvrđuje praksa, da bračni drug diplomatu prati i do izvesne mjere pomaže u socijalnim aspektima diplomatskih aktivnosti. Konvencija zabranjuje članovima porodice diplomata obavljanje bilo kojeg plaćenog posla u državi prijema. Supruge diplomata ne mogu biti zaposlene niti uzmeti učešća u diplomatskim aktivnostima.

Širenje društvene osnove za regrutovanje u diplomatsku službu, između ostalog, dovelo je do toga da ima sve više i više diplomata čiji su supružnici (muško ili žensko) baš visoko obrazovani za svoje poslove i karijere. Zbog tradicionalne slike diplomatije i njenog aristokratskog porijekla, gdje se problem supružnika ne pojavljuje, i dalje dominira muški sastav diplomatije. Ovaj problem je ostao uglavnom u pozadini dok se nije pojavio fenomen feminizacije. Ali, onda je postao više rasprostranjen i očigledan, ne samo zbog sve većeg broja muškaraca supružnika diplomata. Feminizacija, kao što nije uzrok ovog problema, dala je značajan doprinos njenoj artikulaciji i aktuelizaciji. Oni bračni parovi koji nijesu zainteresovani za taj status, ne učestvuju u njima na taj način da bi se skrenula pažnja

na fenomen koji je problematičan i pitanje je da li će nove diplomatije biti u stanju da ga riješe. Zapostavljanje ovog problema izaziva loša osjećanja i kvari međusobne odnose, kako u porodici tako i na poslu, smanjuje interes za normalan rad u diplomatskoj mreži, naglo usporava inače visok nivo unutrašnje dinamike unutar diplomatija, odražava se na odvojen život i odnose disfunkcionalnih porodica, kao i na povećanje broja razvoda kod diplomata. Možda moguće rješenje gore navedenih pitanja može biti dalje zahtijevanje veće fleksibilnosti u diplomatskoj službi.

Povezan sa ovim problemom je fenomen diplomatskih parova, gdje oba partnera rade u diplomatskoj službi. U vezi sa takvim parovima, postavljaju se mnoga pitanja barem na teorijskom planu:

- Ova praksa nije uvek pozitivna u slučaju novih malih diplomatija, ali da li im daje veći obim za racionalnije korišćenje njihovih ograničenih kadrovskih resursa?
- Da li ovo dovodi do nepotizma i jačanja porodičnih lobija, tako da djelimično prenosi donošenje odluka iz oblasti stručno-obrazovne na gotovo lične preferencije?
- Utiče li na smanjenje šansi za zapošljavanje onih potpunih početnika koji nemaju ličnih veza u odnosu na one koji ih imaju ili ne?
- Da li ovo povećava ili smanjuje šanse pojedinca za unapređenje u odnosu na one koji slijede lične preferencije?
- U određivanju parova, da li zavisi od pojedinačnih, manje ili više uticajnih slučajeva, tj. bračnih parova, a da li tu ne važe pravila i princip jednakih šansi?
- Moglo bi se desiti da diplomate u diplomatskim brakovima zbog dvostrukog i simultanog zapošljavanja imaju određene prednosti nad onima iz nediplomatskih brakova.

Niz pozitivnih i negativnih elemenata koji su uključeni u fenomen diplomatskih brakova svakako nije mali, naročito u malim diplomatijama stepen jasnoće odnosa, profesionalnost i efikasnost jesu visoki, pošto svi znaju

Povezan sa ovim problemom je fenomen diplomatskih parova, gdje oba partnera rade u diplomatskoj službi.

Niz pozitivnih i negativnih elemenata koji su uključeni u fenomen diplomatskih brakova svakako nije mali.

Na taj način može se zaključiti da je feminizacija veoma očigledan fenomen u novim diplomatijama.

Regrutovanje novih diplomata od osnivanja je zasnovano na onim grupama koje posjeduju određeni nivo diplomatskih znanja i iskustva.

svakoga, ali ima i više lobija, i zbog ovoga su manje ili više difuzni i njihov uticaj je veći. Oni predstavljaju veći dio diplomatske populacije i imaju kontrolu nad većim dijelom interakcije, pa stoga je teže da afirmišu sebe kao pojedinca bez određenog lobija. Ovo postaje pitanje kada su uključeni veći broj ličnih kriterijuma i obavezno članstvo u porodici, kao i kod profesionalnog odlučivanja grupa uključenih u upravljanju. Bliskost, koja je nezaobilazna, posebno u malim državama, dodatno briše jasnu liniju razgraničenja obaveze država. Posljedice svih ovih pojava, koje su još vidljive, u diplomatijama novih malih država, zbog veličine njihove populacije, nijesu studirane i ne nude velike mogućnosti za empirijsko istraživanje.

Na taj način može se zaključiti da je feminizacija veoma očigledan fenomen u novim diplomatijama. To je pozitivna pojava, jer jača profesionalni elitizam šire društvene osnove i dovodi do veće dostupnosti diplomatske službe u pogledu zapošljavanja, za razliku od ostataka aristokratskog elitizma uske socijalne osnove i ne baš pristupačne diplomatske službe. Postoje šira društvena pitanja u vezi sa pojavom feminizacije u novim diplomatijama, tako da to ističe njihov značaj. Zbog toga ne bi bilo pretjerano reći da je feminizacija diplomatske službe jedna od najvećih promjena u njenom razvoju do sada. Feminizacija kao fenomen, uz veći udio žena u diplomatskoj službi, kako u ministarstvu inostranih poslova tako i u diplomatskoj mreži, donosi ravnotežu polova. Zbog toga će to ostati trajna karakteristika novih diplomatija i može, osim motivisanosti svojih kadrova, biti jedna od rijetkih njihovih prednosti.

2. Zapošljavanje i obrazovanje

Poslije svega što smo rekli, mogli bismo tvrditi da se regrutovanje pojavljuje kao jedan od ključnih procesa u novim diplomatijama i, u vezi sa njim, pitanje dodatne diplomatske obuke kadrova.

Regrutovanje novih diplomata od osnivanja je zasnovano na onim grupama koje posjeduju određeni nivo diplomatskih znanja i iskustva i koje su zainteresovane za

rad u diplomatskoj službi, i na one koji su regrutovani preko drugih, posebno političkih kanala. U početnom periodu, zbog šire situacije, uključujući i međunarodne okolnosti, kao i eksplicitnog nedostatka vremena za zapošljavanje, ona se zasniva ne samo na planiranom i dugoročnom pristupu – ako je to moguće i ako zaista ikada uopšte postoji – ali takođe značajnu ulogu igra improvizacija. U početku je dramatičan nedostatak kadrova, a nova diplomatija mora biti postavljena u veoma kratkom vremenskom periodu, i postavlja se pitanje da li ona zbog ovih okolnosti ima određeni stepen političke važnosti i da li je, kada je riječ o zapošljavanju, to zaista neizbežno i neophodno, čak i korisno. Posebno je važno da ovaj metod regrutovanja ne postane dominantan i stalan. U suprotnom, kasnije se suprotstavlja potrebi za profesionalnom diplomatijom, zasnovanom na relevantnom obrazovanju i praktičnom iskustvu. Zato je sistematski i organizovan napor potreban za prelazak sa početne faze regrutovanja, kada je to problem koji mora da se riješi u kratkom vremenu na različite načine, uključujući i improvizacije, da bi regrutovanje bilo sistem koji se bazira na osnovu dugoročnih procjena potreba kadrova na projekciji obrazovnih profila potrebnih da prate dinamiku ministarstva inostranih poslova i diplomatske mreže, kao i dinamiku uspostavljanja i obima rotacije između ministarstva i mreže. Takav sistem treba da predvidi i obezbijedi određenu bazu kadrova. Ovo je apsolutno neophodno u takvim dinamičnim organizacijama koje u izvjesnoj mjeri zavise od spoljne nepredvidljivosti. Osoblje osigurava povremeno i privremeno dodatne potrebe rada u ministarstvu ili u mreži i one mogu da se ispune dok stoje moduli koji se mogu naći i za one koji izostanu radi obuke, specijalne misije, ispunjenja stručnih zadataka, itd. Ovi povremeni i privremeni vidovi odsustva veoma su česti i od najviše su važnosti. Istovremeno, takva baza služi da se uzima osoblje kada je to potrebno. Ovo povećava broj onih koji učestvuju u procesu dodatnog obrazovanja, čime se povećava nivo diplomatskih znanja i iskustva. Zauzvrat se pojačava proces izgradnje profesionalne diplomatske usluge, raspoređene u organizacione forme koje se sastoje od odgovarajućeg kvalifikovanog osoblja.

Posebno je važno da ovaj metod regrutovanja ne postane dominantan i stalan. U suprotnom, kasnije se suprotstavlja potrebi za profesionalnom diplomatijom, zasnovanom na relevantnom obrazovanju i praktičnom iskustvu.

Zato je sistematski i organizovan napor potreban za prelazak sa početne faze regrutovanja, kada je to problem koji mora da se riješi u kratkom vremenu na različite načine, uključujući i improvizacije.

Planirano dugoročno zapošljavanje na taj način obezbeđuje profesionalizaciju nove diplomatije i pojačava sposobnost da se odupre pritiscima političke elite da predstavlja sopstveni narod u diplomatskim pozicijama.

Obuka u novim diplomatijama na taj način se mora posmatrati kao dodatna funkcija za zapošljavanje.

Planirano dugoročno zapošljavanje na taj način obezbeđuje profesionalizaciju nove diplomatije i pojačava sposobnost da se odupre pritiscima političke elite da predstavlja sopstveni narod u diplomatskim pozicijama. Ovo ukazuje na važnost regrutovanja, i osjetljivost i teškoće u vezi sa njim, što treba da bude prevaziđeno jasnom procedurom zapošljavanja pomoću visokoprofesionalnih kriterijuma za prijem u diplomatsku službu. Još nešto od posebnog značaja za regrutovanje novih diplomatija, pored opšteg značaja regrutovanja u bilo kojoj organizaciji, pojavljuje se u pogledu stalnog nedostatka ljudskih resursa.

Određeni dio problema koji proizlaze iz nedostatka ljudskih i drugih resursa može se ukloniti planiranim i stalnim programom diplomatske obuke. U početnom periodu od postavljanja ovo se odnosi uglavnom na početnike i neiskusne. Kasnije je preporučljivo da svi zaposleni budu uključeni u različite oblike konkretne diplomatske obuke. Realizacija obuke koja je postala stalni proces može da bude u ministarstvu inostranih poslova. U prvom stepenu, mi se suočavamo sa obukom zbog nedostatka odgovarajućeg kadra, a to je osnovna diplomatska obuka. U drugom stepenu, osnovna diplomatska obuka postaje ograničena prilikom potpunih početnika, a dio dodatne obuke, odnosno specifične ciljne diplomatske obuke za pojedine grupe, povećava se. Iskustvo pokazuje da je obuka u početnom periodu veoma zahtjevna i potrebna, osim onima koji imaju odgovarajuće obrazovanje za diplomatsku službu, kao što su pravo, društvene nauke, međunarodni odnosi, političke nauke, novinarstvo, sociologija, bezbjednosne studije, i onima sa manje relevantnim ili potpuno nebitnim obrazovnim profilom iz prirodnih nauka, psihologije, geografije, teologije itd.

Drugo je potreba da se odmah uvedu ispiti da bi se obezbijedio priliv profesionalno prihvatljivog osoblja. Ovi ispiti, kao uslov za prihvatanje, prvi put su se pojavili u evropskoj diplomatskoj praksi početkom 20. vijeka.

Obuka u novim diplomatijama na taj način se mora posmatrati kao dodatna funkcija za zapošljavanje. To je, naročito u početnom periodu, opterećeno različitim pratećim pojavama koje su uglavnom odraz i rezultat ovog

perioda. Među više uočljive karakteristike obuke spada podrška za kretanje ka profesionalizaciji novih diplomatija i njeno korišćenje kao odbrane protiv neodgovarajuće politike zapošljavanja.

Dosljedno pridržavanje jakog i profesionalnog programa obuke obavezuje sve početnike i neiskusne da prođu diplomatsku obuku. Ova obuka, pored davanja osnovnih znanja i potrebne vještine, sva je prilagođena prethodnom znanju i iskustvu svakog zaposlenog. Kada su bili prinuđeni da dobiju ovu obuku kako bi se osposobili za rad u diplomatskoj službi, oni imaju dvije opcije. Ako prihvate izazov i pridruže se programu obuke, i steknu znanja o diplomatskom radu, što je samo po sebi vrijednost, to dovodi do toga da mnogi od njih postanu u manjoj ili većoj mjeri zagovornici njene profesionalizacije. Ukoliko ne prihvate ovaj izazov i ne priključe se programu obuke, to znači da neće raditi u diplomatskoj službi, koja zahtijeva njegovu profesionalnost.

Potreba i obaveza dodatne diplomatske obuke je nesporna činjenica koja je bila tako posmatrana u svim novim diplomatijama. Međutim, sprovođenje u praksi, uprkos uglavnom pozitivnom stavu, nije uvijek bilo jednostavno.

Osoblje uključeno u programe obuke, u odnosu na teškoće u obezbjeđivanju pohađanja ovih programa, dodatno ukazuje na potrebu za postojanjem rezervnih kadrova.

Obično se stvaraju dvije vrste obuke:

- interno u ministarstvima inostranih poslova, organizovane uz pomoć ministarstva i
- relevantnih akademskih institucija i obuka u inostranstvu.

U Evropi i drugdje postoje mnoge obrazovne diplomatske ustanove, koje nude različite oblike obuke i subvenciju za prisustvo zaposlenih u novim diplomatijama, bilo direktno, bilo preko ministarstava. Iskustvo pokazuje da veliki broj ovih diplomata ne prihvata ove ponude, koje imaju razne druge pozitivne rezultate. Spominjemo barem tri:

Dosljedno pridržavanje jakog i profesionalnog programa obuke obavezuje sve početnike i neiskusne da prođu diplomatsku obuku.

Potreba i obaveza dodatne diplomatske obuke je nesporna činjenica koja je bila tako posmatrana u svim novim diplomatijama.

Sprovođenje obuke putem raznih internih kurseva kao pozitivan i praktičan dodatak za one u inostranstvu jednako je važno.

- a) diplomatsko osoblje pohađa dodatnu obuku od samog početka, tako stiče teorijsko i praktično iskustvo, što je ključno za diplomatski rad;
- b) od početka, mreža međunarodnih ličnih kontakata je uspostavljena zbog pohađanja kurseva u inostranstvu i to je, zbog međunarodne prirode konkurentnosti za diplomatiju kao profesiju, vitalni element njene djelotvornosti;
- c) povoljnost za ministarstva spoljnih poslova, koja su zasnovana na hijerarhiji u obliku piramide, čime je ojačano od dna nagore zbog diplomatske obuke za početnike.

Sprovođenje obuke putem raznih internih kurseva kao pozitivan i praktičan dodatak za one u inostranstvu jednako je važno. Prednost ovoga je što učesnici ne moraju da budu odsutni sa rada u dužem vremenskom periodu. Ovi kursevi su manje skupi, oni mogu biti veoma fleksibilni i mogu biti organizovani sa predstavnicima različitih akademskih institucija i ministarstva inostranih poslova. Sve izloženo je, naravno, u duhu sveprisutnog trenda permanentnog obrazovanja.

Uslovi za izručivanje počinioca krivičnih djela

Milijana Lepir
Beograd, Srbija

Ekstradicija (izručenje) kao institut materijalnog i procesnog prava ima za cilj procesuiranje i kažnjavanje počilaca krivičnih djela koji pokušavaju naći utočište van granica države na čijoj su teritoriji izvršili krivično djelo. U zemljama evropskokontinentalnog pravnog sistema prihvaćeno je načelo o neizručivanju vlastitih državljana, za razliku od zemalja anglosaksonskog pravnog sistema koje izručuju vlastite državljane (izuzev za ratne zločine). Pitanja ekstradicije u uskoj je vezi sa suverenitetom i teritorijalnim važenjem krivičnog zakonodavstva, jer se ograničava nadležnost države na čijoj je teritoriji počinjeno krivično djelo ukoliko počilac nije državljanin te države. Stoga dolazi do sukoba jurisdikcija među državama. Aktuelan problem u vezi sa institutom ekstradicije je bilateralno ili multilateralno državljanstvo počinioca krivičnog djela.

Postoje razna shvatanja na osnovu kog momenta cijeniti pitanje državljanstva i kojem državljanstvu dati

Aktuelan problem u vezi sa institutom ekstradicije je bilateralno ili multilateralno državljanstvo počinioca krivičnog djela.

Vrijeme u kome živimo karakteriše veliki promet ljudi i dobara. Negativna strana je porast broja krivičnih djela koja vrše stranci ili koja su izvršena na štetu stranaca.

Ekspanzija kriminala u svjetskim razmjerama predstavlja najveću prijetnju vladavini prava i ostvarivanju osnovnih ljudskih prava i sloboda.

prednost. Jedni smatraju da se državljanstvo treba cijeniti u momentu razmatranja zahtjeva za izručenje, a drugi da se treba cijeniti na osnovu vremena izvršenja krivičnog djela. Priklanjamo se mišljenju ovog drugog shvatanja. Trebalo bi uzeti kao mjerodavno državljanstvo koje je učinilac posjedovao u momentu izvršenja krivičnog djela, zbog mogućnosti zloupotrebe prava o sticanju državljanstva druge države.

1. Uvod

Vrijeme u kome živimo karakteriše veliki promet ljudi i dobara. Negativna strana je porast broja krivičnih djela koja vrše stranci ili koja su izvršena na štetu stranaca. Država se porastu kriminaliteta suprotstavlja na različite načine, a jedan od najadekvatnijih je donošenje propisa unutrašnjeg i međunarodnog prava kojima se uređuju krivičnopravni odnosi među državama. Riječ je o slučajevima kada se krivično djelo izvrši na teritoriji jedne države, a učinilac krivičnog djela se nađe na teritoriji druge. U takvim slučajevima ostaje otvoreno pitanje nadležnosti države za krivično gonjenje i kažnjavanje počinioca krivičnog djela. Skup propisa koji regulišu ovo pitanje naziva se međunarodna krivičnopravna pomoć.

2. Međunarodna krivičnopravna pomoć

Ekspanzija kriminala u svjetskim razmjerama predstavlja najveću prijetnju vladavini prava i ostvarivanju osnovnih ljudskih prava i sloboda. U borbu protiv kriminala uključeni su svi segmenti državnog ustrojstva. Razvija se multidisciplinarna međudržavna saradnja u koju su uključeni zakonodavni, izvršni, administrativni i drugi državni organi između kojih se odvija saradnja. Pružanje međunarodne krivičnopravne pomoći nije međunarodna obaveza države, već stvar njenog nahođenja.¹

¹ S. Nogo, *Saradnja sa međunarodnim krivičnim sudovima*, Intermex,

Prema Zakonu o međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći koji je usvojen u Bosni i Hercegovini 2009. godine, ona obuhvata sljedeće vidove pomoći: opšte vidove pravne pomoći, posebne vidove pravne pomoći, izručivanje osumnjičenih, okrivljenih i osuđenih, ustupanje i preuzimanje krivičnog gonjenja i priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka. Zamolnica za pravnu pomoć se može odbiti ako bi udovoljavanje zamolnici bilo suprotno sa pravnim poretkom Bosne i Hercegovine ili bi moglo nanijeti štete njenom suverenitetu i integritetu, ako se odnosi na djelo koje se smatra političkim krivičnim djelom ili vojnim krivičnim djelom. Zamolnica se neće odbiti ako se odnosi na krivična djela protiv čovječnosti i drugih vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, kao i pokušaj izvršenja ovih djela ili saučestvovanje u njihovom izvršenju, neće se odbiti ako se odnosi i na djela koja se smatraju fiskalnim krivičnim djelima (porezi, takse, carine i devizni prekršaji). Evropska konvencija o ekstradiciji iz 1957. godine dozvoljava izručenje za fiskalan krivična djela samo ako se strane ugovornice saglase.²

Međunarodna krivičnopravna pomoć u širem smislu riječi je ustanova dvostruke naravi. Sjedne strane kao politički izraz sporazuma među državama o pomaganju u vođenju krivičnog postupka i izvršavanju kazni, te preduzimanju drugih procesnih radnji po molbi države moliteljice. S druge strane kao pravni izraz nekog međunarodnog sporazuma o ovom predmetu ona predstavlja pravni posao između država koji je regulisan propisima međunarodnog prava.³ Do ukazivanja međunarodne krivičnopravne pomoći dolazi kako kada se radi o krivičnom djelu, tako i kada je u pitanju učinilac. No, ograničenja u pružanju krivičnoprocesne pomoći postoji i u pogledu krivičnih djela i u pogledu učinioca krivičnog djela. Razlozi ovih ograničenja potiču bilo iz samih odnosa naše države sa drugom ili iz prirode krivičnog djela i položaja učinioca u našoj odnosno

Beograd 2005, str. 40–43.

² *Zakon o međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći*, usvojen na sjednici Predstavničkog doma i Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH 2009. godine, <http://www.mpr.gov.ba/>, posjećeno, 22.10.2010.

³ D. Krpac, *Međunarodna krivično pravna pomoć sa zbirkom propisa*, Svijet pravo Jugoslavija, Zagreb, 1987, str. 4–5.

Evropska konvencija o ekstradiciji iz 1957. godine dozvoljava izručenje za fiskalan krivična djela samo ako se strane ugovornice saglase.

Međunarodna krivičnopravna pomoć u širem smislu riječi je ustanova dvostruke naravi.

U postupku ukazivanja krivičnopravne pomoći sve procesne radnje vrše se od strane naših pravosudnih organa po odredbama ZKP-a.

Međunarodna pravna pomoć se može pružati i na bazi faktičkog reciprociteta, ako zakonom države izvršenja nije izričito zabranjena takva vrsta pomoći.

stranoj državi. U krivičnoprocesnom pogledu predmet međunarodne krivičnopravne pomoći mogu biti razne krivičnoprocesne radnje. Najčešće se preduzimaju neke od sljedećih procesnih radnji: ispitivanje okrivljenog, svjedoka, vještaka, uviđaj, pretres stana i lica, oduzimanje predmeta kao i njihovo ustupanje stranoj državi.⁴

U postupku ukazivanja krivičnopravne pomoći sve procesne radnje vrše se od strane naših pravosudnih organa po odredbama ZKP-a. Poslove međunarodne pravne pomoći vrše osnovni sudovi, osim ako zakonom nije određeno da neke od poslova vrše okružni sudovi. Ako se radi o odlučivanju o priznavanju stranih sudskih presuda, nadležan je okružni sud. O molbi za izručivanje osumnjičenih odnosno optuženih nadležan je Sud BiH i ministar pravde BiH.⁵

Međunarodna pravna pomoć se može pružati i na bazi faktičkog reciprociteta, ako zakonom države izvršenja nije izričito zabranjena takva vrsta pomoći.⁶ Međunarodna krivičnopravna pomoć traži se zamolnicom čija je sadržina određena međunarodnim ugovorom. Zamolnica treba da je sačinjena u pisanoj formi, potpisana od strane službenog lica i ovjerena službenim pečatom. Zamolnica za međunarodnu pravnu pomoć mora da sadrži naziv organa koji je sačinio zamolnicu, oznaku predmeta, tačan naziv zamoljene države, po mogućnosti i naziv zamoljenog organa, pravni osnov, tačan opis radnje međunarodne krivičnopravne pomoći, zakonski naziv krivičnog djela i kratak opis činjenica, precizne lične podatke i državljanstvo lica za koje se traži međunarodna krivičnopravna pomoć, naziv akta i ime ili naziv i adresa primaoca ako se radi o dostavljanju sudskih i drugih akata i ostale podatke koji mogu biti od značaja za postupanje po zamolnici.⁷ Norme koje regulišu saradnju među državama s obzirom na vođenje krivičnog postupka

⁴ D. Dimitrijević, *Krivično procesno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1976, str. 355.

⁵ M. Simović, *Krivičnoprocesno pravo opšti i posebni dio*, Fakultet za bezbjednost i zaštitu, Banja Luka 2009, str. 450.

⁶ N. Sladoje, A. Burač, A. Pival, J. Šarac, *Međunarodna pravna pomoć*, Ministarstvo pravde BiH, Sarajevo 2006, str. 12–14.

⁷ M. Simović, op.cit. str. 451

odnosno vršenje krivičnog pravosuđa nužna su posljedica okolnosti da suverenitet države prestaje na granicama njene teritorije.⁸ S obzirom na saradnju država u oblasti krivičnog pravosuđa, možemo govoriti o sljedećim oblicima međunarodne krivičnopravne pomoći ili, kako to profesor Krapac kaže, o tradicionalnoj podjeli na ekstradiciju kao ekstremni oblik i ostale vidove međunarodne krivičnopravne pomoći ili tzv. mala međunarodna krivičnopravna pomoć (izvršenje procesnih radnji, stranih sudskih presuda).⁹ Postupak međunarodne krivičnopravne pomoći odvija se diplomatski putem odnosno posredstvom Ministarstva pravde BiH. Postupak pružanja međunarodne krivičnopravne pomoći regulisan je kao posebni krivični postupak, mada ima mišljenja da je ovaj postupak po svojoj prirodi i zadatku pomoćni postupak.¹⁰

2.1. Međunarodna potjernica

Međunarodnu potjernicu u našem zakonodavstvu raspisuje Ministarstvo bezbjednosti Bosne i Hercegovine, odnosno Biro za saradnju sa Interpolom, koji je u sastavu Ministarstva bezbjednosti. Ministarstvo raspisuje potjernicu ako je vjerovatno da lice za kojim se traga u inostranstvu. Potjernica je akt traganja za određenim licem.¹¹ Zadatak međunarodne potjernice je da u okviru nacionalnih zakona i u duhu Univerzalne deklaracije o pravima čovjeka doprinese prevenciji i represiji kriminala. Osnovni zadatak Interpola u borbi protiv kriminaliteta je vođenje kompjuterske kartoteke sa podacima o učiniocima krivičnih djela i činjenje dostupnim tih podataka po potrebi.

⁸ M. Babić i I. Marković, *Krivično pravo (opšti dio)*, Pravni fakultet Banja Luka, 2009, str. 145–155 i M. Babić, *Važenje i primjena krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova udruženja za krivično pravo i praksu Republike Srpske, Pravni fakultet Univerzitet u Banjoj Luci, str. 30–35.

⁹ D. Krapac, op. cit. str. 4.

¹⁰ M. Milošević i Č. Stevanović, *Krivično procesno pravo*, Policijska akademija, Beograd 1997, str. 425–426.

¹¹ M. Simović, op. cit. str. 474.

Postupak međunarodne krivičnopravne pomoći odvija se diplomatski putem odnosno posredstvom Ministarstva pravde BiH.

Međunarodnu potjernicu u našem zakonodavstvu raspisuje Ministarstvo bezbjednosti Bosne i Hercegovine, odnosno Biro za saradnju sa Interpolom, koji je u sastavu Ministarstva bezbjednosti.

Postoji više vrsta potjernica, a najčešće se koriste „crvene“, na osnovu kojih određeno lice treba lišiti slobode i izvršiti njegovu ekstradiciju jer postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično djelo.

„Crna“ potjernica se koristi u slučajevima kada treba brzo da se utvrdi identitet nekog lica ili leša.

Prilikom vođenja krivičnog postupka neophodno je obezbijediti prisustvo okrivljenog, jer na taj način mu se omogućava da realizuje svoje pravo odbrane. No, u praksi se često dešava da izvršilac krivičnog djela nije dostupan nadležnim organima koji vode krivični postupak, pa se potjernica pojavljuje kao mjera kojom se obezbjeđuje prisustvo delinkventa.¹²

Postoji više vrsta potjernica, a najčešće se koriste „crvene“, na osnovu kojih određeno lice treba lišiti slobode i izvršiti njegovu ekstradiciju jer postoji osnovana sumnja da je izvršilo krivično djelo. Pored crvene potjernice, postoji i „siva“ kojom se najčešće zahtijeva pronalaženje neke osobe i utvrđivanje njenog identiteta, boravišta i adrese. „Zelenom“ potjernicom, Interpol obavještava sve nacionalne biroe o izvršiocima teških krivičnih djela izvršenim u više država. „Ljubičasta“ potjernica se koristi za informisanje o krivičnim djelima razbojništva i sličnim djelima, o krivičnim djelima koja imaju odraz na međunarodne odnose, o korišćenju određenih kriminalističkih metoda i tehnika za otkrivanje krivičnih djela. „Crna“ potjernica se koristi u slučajevima kada treba brzo da se utvrdi identitet nekog lica ili leša. U takvim slučajevima Generalni sekretarijat Interpola svojim članicama dostavlja tzv. „crni“ bilten koji sadrži fotografiju, daktiloskopske otiske ili slike nekih predmeta koji mogu poslužiti za utvrđivanje identiteta traženog lica.¹³

2.2. Pravna priroda ekstradicije

Ekstradicija kao značajan institut u borbi protiv međunarodnog kriminaliteta dovodi do odstupanja u primjeni jednog od osnovnih procesnih načela koja se odnose na krivičnu tužbu, načela legaliteta, te implicira primjenu načela oportuniteta, s tim da kod ovog instituta konačnu odluku o ekstradiciji donosi ministar pravde BiH i ima ovlašćenje da postavi dodatne uslove pod kojim

¹² <http://www.law.harvard.edu/>, posjećeno 12.01.2011.

¹³ S. Nogo, *Ekstradicija, Praksa ad hoc Tribunal i Međunarodnog krivičnog suda*, Pravni život br. 9, 2008, str. 683–696 i *Saradnja sa međunarodnim krivičnim sudovima*, 216–228.

će izručiti traženo lice (po završetku postupka vraćanje učinioca krivičnog djela u našu državu, vrsta i visina kazne i sl.). Ekstradicija će izostati ako strana država ne prihvati uslove.¹⁴ Postoje tri sistema ekstradicije: administrativni, sudski i mješoviti. U svim ovim sistemima sadržano je opredjeljenje da se svoj državljanin ne izručuje. U pravnoj teoriji dosta je sporno pitanje ekstradicije kada je riječ o međunarodnom krivičnom sudu, a posebno kada je riječ o ad hoc sudovima. Postoje mišljenja da pojam ekstradicije obuhvata ekstradiciju međunarodnim krivičnim sudovima. Ovaj problem se nije javio prilikom suđenja u Ninbergu i Tokiju.¹⁵ Ekstradicija se u domaćim propisima reguliše sa materijalnopravnog i procesnopravnog aspekta.¹⁶

Ekstradicija se definiše kao pravni posao između država kojima se stranac ili osoba bez državljanstva, na temelju pravno uređenog postupka, izručuje drugoj državi da bi mu se tamo sudilo za neko krivično djelo ili da bi se nad njim radi tog djela izvršila krivična sankcija.¹⁷ Postoje različita shvatanja o ekstradiciji. Jedni polaze od toga da je riječ o sudskom aktu koji se sastoji u podvrgavanju počinioca krivičnog djela kazni, drugi da je to akt međunarodne krivičnopravne pomoći jer ne rezultira u primjeni kazne na delinkvente već u pomaganju realizaciji pravnog interesa strane države, dok postoje i oni koji smatraju da je to vrsta pravnog posla koji se sklapa između zainteresovanih država. Sporazum o ekstradiciji je za tu osobu *res inter alios acta*, unutrašnja prava pojedinih zemalja u ogromnoj većini ne predviđaju nikakve mogućnosti pobijanja takve odluke kojom je nadležni vladin organ odbio ekstradiciju. Ekstradicija je i ustanova međunarodnog krivičnog prava u širem smislu riječi jer spada u krug sredstava kojima se države međusobno pomažu u vođenju krivičnog postupka ili izvršenju krivičnih sankcija.¹⁸ Stoga je prihvatljiv stav

Postoje mišljenja da pojam ekstradicije obuhvata ekstradiciju međunarodnim krivičnim sudovima.

Ekstradicija se definiše kao pravni posao između država kojima se stranac ili osoba bez državljanstva, na temelju pravno uređenog postupka, izručuje drugoj državi da bi mu se tamo sudilo za neko krivično djelo ili da bi se nad njim radi tog djela izvršila krivična sankcija.

¹⁴ M. Simović, *op.cit.* str. 464.

¹⁵ S. Nogo, *op. cit.* str. 42.

¹⁶ M. Simović, *op. cit.* str. 330.

¹⁷ D. Krapac i V. Birin, *Međunarodna krivično pravna pomoć sa zbirkom propisa*, Informator Svijet pravo, Jugoslavija 1987, str. 24.

¹⁸ M. C. Bassiouni, *International Extradition, U.S. Law and Practice*, London-Rome-New York, 1983, 1–4.

U razmatranju ekstradicije kao ustanove međunarodnog prava može se postaviti pitanje je li izručivanje delinkventata znači ispunjivanje međunarodne pravne obaveze ili samo akt dobre volje i prijateljstva među državama.

Zamoljena država dužna je izručiti traženu osobu samo ako su ispunjene ugovorene pretpostavke za ekstradiciju u konkretnom slučaju.

teoretičara koji zaključuju da je ekstradicija mješoviti pravni institut, na koji se primjenjuju pravila međunarodnog i unutrašnjeg prava.

U razmatranju ekstradicije kao ustanove međunarodnog prava može se postaviti pitanje je li izručivanje delinkventata znači ispunjivanje međunarodne pravne obaveze ili samo akt dobre volje i prijateljstva među državama.¹⁹ Savremene teorije i praksa ekstradicije potvrđuju ovo drugo shvatanje po kojem se o pravnoj prirodi ekstradicije može govoriti samo u slučajevima postojanja međunarodnog ugovora. Zamoljena država dužna je izručiti traženu osobu samo ako su ispunjene ugovorene pretpostavke za ekstradiciju u konkretnom slučaju. Samo izuzetno se javljaju slučajevi kada se vrši izručivanje tražene osobe i bez postojanja međunarodnih ugovora po principu reciprociteta (uzajamnosti) ili izvanugovorena ekstradicija.²⁰ Načelo reciprociteta u teoriji se odbacuje, smatra se da ono zamoljenoj državi ne osigurava političku korist.

2.3. Načela ekstradicije

Jedno od osnovnih načela o ekstradiciji je **načelo ekstradibiliteta**, što bi značilo da izručenju ima mjesta samo kod teških krivičnih djela koja se smatraju ekstradibilnim. Kod lakših krivičnih djela ekstradiciji se protive razlozi ekonomičnosti, postupak je složen, skup i dugotrajan. Principom enumeracije je utvrđeno za koja krivična djela je dozvoljeno izručivanje. Ovo načelo se realizuje na dva načina: metodom enumeracije i eliminacije. Danas preovladava metod eliminacije jer ne iziskuje dugotrajnu legislativnu proceduru i lakše se prilagođava promjenama u krivičnom pravu.²¹

Načelo identiteta normi znači da ekstradicija ima mjesta samo ako je djelo za koje se traži izručivanje

¹⁹ B. Zlatarić, *Međunarodno krivično pravo*, Informator, Zagreb 1979, str. 341.

²⁰ M. C. Bassiouni, *op.cit.* str. 15.

²¹ V. Dimitrijević, *Političko krivično djelo i ekstradicija*, Jugoslovenska revija krivično pravo i kriminologiju, br. 2/1968, Beograd, str. 59.

predviđeno kao krivično djelo u zakonima države moliteljice i zamoljene države. Ovim se garantuje da nijedna država neće morati izdavati osobu za djela koja po svom pravu ne smatraju krivičnim djelima. Ono služi i zaštiti prava građana, jer sprečava da se neka osoba liši slobode i ograniči u njenim pravima za djelo koje inače u toj zemlji ne predstavlja krivično djelo.²² Načelo identiteta normi prihvaćeno je u većini pravnih sistema pa i u našem.

Postoji li identitet normi u konkretnom slučaju, može se provjeriti na sljedeće načine: prvi pretpostavlja samo ispitivanje postoji li istovjetnost inkriminacije nekog ponašanja u zakonodavstvu jedne i druge države (ispitivanje obostrane kažnjivosti); drugi pretpostavlja ispitivanje postoji li uz istovjetnost inkriminacije i okolnosti koje isključuju protivpravnost, krivičnu odgovornost, lični razlozi isključivanja kazne (imunitet) ili lični razlog ništenja kazne (pomilovanje, amnestija), kao i uslovi za vođenje krivičnog postupka (odobrenje za krivično gonjenje) – ispitivanje obostrane kažnjivosti.²³ Neki teoretičari podvrgavaju kritici načelo identitet normi, smatrajući da ono neopravdano dovodi do odbijanja ekstradicije u slučajevima kada bi ono inače bilo prihvatljivo sa stanovišta saradnje i solidarnosti među državama. U oksfordskoj rezoluciji Instituta za međunarodno pravo iz 1880. godine navedeno je da se za ekstradiciju traži identitet normi, osim u slučajevima kada to opravdavaju posebne okolnosti ili „geografski položaj“ zemlje moliteljice. Takvo shvatanje je danas u manjini.

Načelo specijaliteta podrazumijeva da je država moliteljica ovlašćena krivično goniti ili kazniti osobu samo za ona krivična djela počinjena prije podnošenja zahtjeva za ekstradiciju, za koja je zamoljena država izručenje odobrila. Ovo načelo prisiljava državu moliteljicu da podnese zahtjev koji se odnosi na stvarno počinjeno krivično djelo. U teoriji se spominju dva oblika načela specijaliteta, a to su elastično i kruto načelo specijaliteta. Sistem sa elastičnim načelom specijaliteta dozvoljava da se nakon izručenja za određeno krivično djelo, krivično gonjenje u državi moliteljici proširi i na drugo krivično djelo bez saglasnosti zamoljene države,

²² D. Krapac, *op.cit.* str. 33.

²³ Isto.

Načelo specijaliteta podrazumijeva da je država moliteljica ovlašćena krivično goniti ili kazniti osobu samo za ona krivična djela počinjena prije podnošenja zahtjeva za ekstradiciju, za koja je zamoljena država izručenje odobrila.

U teoriji se spominju dva oblika načela specijaliteta, a to su elastično i kruto načelo specijaliteta.

Zabrana ekstradicije vlastitog državljana javlja se prvi put na planu unutrašnjeg prava u belgijskom zakonu o ekstradiciji, na planu međunarodnog prava u belgijsko-francuskom ugovoru o ekstradiciji iz 1834. godine.

Neće se dozvoliti izručenje državljana Bosne i Hercegovine koji ima državljanstvo još neke države, čak i ako ima prebivalište u toj drugoj državi.

ako se radi o krivičnom djelu koje obje države smatraju ekstradibilnim. Sistemi sa krutim načelom specijaliteta dozvoljavaju krivično gonjenje u državi moliteljici isključivo za krivično djelo za koje je zamoljena država odobrila ekstradiciju ili naknadno dala svoju saglasnost.²⁴ Važno pitanje koje se nameće uz načelo specijaliteta jeste promjena pravne kvalifikacije djela ili činjeničnog opisa djela za koje je odobrena ekstradicija, koje se može pojaviti u postupku pred sudom države moliteljice. Kada je promijenjena pravna kvalifikacija djela odgovor treba potražiti u odredbama međunarodnog ugovora, kada je promijenjeno činjenično stranje dijela odgovor treba potražiti u pravnom stanovištu zamoljene države, kada se smatra da takva promjena ne narušava pravilo objektivnog identiteta djela u krivičnom postupku.²⁵ Ovo načelo prihvaćeno je i u našem zakonu.

2.4. Državljanstvo smetnja za ekstradiciju

Zabrana ekstradicije vlastitog državljana javlja se prvi put na planu unutrašnjeg prava u belgijskom zakonu o ekstradiciji, na planu međunarodnog prava u belgijsko-francuskom ugovoru o ekstradiciji iz 1834. godine. Ova zabrana usvojena je i u našem zakonodavstvu. Neće se dozvoliti izručenje državljana Bosne i Hercegovine koji ima državljanstvo još neke države, čak i ako ima prebivalište u toj drugoj državi. No, kada je riječ o ekstradiciji problem se javlja sa dvojnim državljanstvom pa se nameće pitanje kako ga riješiti. Ovo pitanje je djelimično riješeno Evropskom konvencijom o prenosu postupka u krivičnim stvarima, kao i Konvencijom UN-a o borbi protiv korupcije. Problem je riješen na način što se država koja ne može izvršiti izručenje obavezuje da preuzme krivično gonjenje lica čije je izručenje zatraženo.

²⁴ T. Vogler, W. Walter, P. Wilkitzki, *Gesetz über die international Rechtshilfe in Strafsachen*, Komentar, obj. u: Grützner Pötz, *Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen*, 2. Aufl, par. 3, Rdn. 21.

²⁵ M. Grubač, *Pitanje objektivnog identiteta presude i optužbe prema ZKP od 1976. godine*, Naša zakonitost br. 2/1983, str. 52–74.

Evropska konvencija o ekstradiciji i dodatni protokoli daju mogućnost državama a ne obavezu da odbiju izručenje svojih državljana.²⁶ Konvencija sadrži fakultativnu zabranu izučenja vlastitih državljana, pa je državama članicama prepušteno da unutrašnjim propisima riješe to pitanje. Postavlja se pitanje kada lice mora imati državljanstvo države koja odlučuje o ekstradiciji. Konvencija kao mjerodavno uzima državljanstvo koje lice posjeduje u trenutku odlučivanja o zahtjevu za ekstradiciju, pa ukoliko se odbije izručenje vlastitog državljanina predmet se prosljeđuje vlastitim nadležnim organima. U nekim državama status državljanstva se određuje prema vremenu izvršenja krivičnog djela.²⁷ Istorijski razlog koji pravda zabranu izručenja vlastitih državljana je u bojaznosti da se neće obezbijediti pravičan postupak pred sudovima druge države, a tome se pridružuju i drugi razlozi, npr. manji izgled za resocijalizaciju prilikom izvršenja krivične sankcije.

Države common law pravnog sistema izručuju vlastite državljanke zbog strogosti teritorijalnog načela prostornog važenja krivičnog zakona, koji im načelno onemogućava krivično gonjenje za krivična djela koja su njihovi državljanici učinili na teritoriji druge države.²⁸

2.5. Pravna smetnja za ekstradiciju

Pravna smetnja materijalnog prava za ekstradiciju odnosi se na karakter krivičnog djela. Prema članu 34 Zakona o međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći u krivičnim stvarima BiH izručivanje se dozvoljava za krivična djela koja su našim zakonom inkriminisana kao krivična djela (identitet normi). Nije dozvoljeno izručivanje za politička i

Evropska konvencija o ekstradiciji i dodatni protokoli daju mogućnost državama a ne obavezu da odbiju izručenje svojih državljana.

Pravna smetnja materijalnog prava za ekstradiciju odnosi se na karakter krivičnog djela.

²⁶ G. Tomasević, *Međunarodno pravo i kazneni postupak*, Zbornik radova PFS br. 3–4/2004, str. 220–222 http://www.vus.hr/uploads/file/zbornik/rad_goran_tomasevic.pdf, posjećeno 25.10.2010.

²⁷ D. Krapac, op.cit. str. 38–39.

²⁸ D. Krapac, *Novi zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima*, Hrvatski ljetopis za kaznenopravo i praksu, Zagreb br. 2/2005, str. 645–655 http://www.pravo.hr/_download/repository/13krapac.pdf, posjećeno 25.10.2010.

Prema objektivnoj teoriji, politička krivična djela predstavljaju krivična djela usmjerena protiv organizovanja i funkcionisanja jedne države, dok subjektivna teorija polazi od toga da je političko krivično djelo svako djelo izvršeno iz političkih pobuda.

Razlog odbijanja izručivanja za vojna krivična djela proizlazi iz shvatanja da predstavljaju unutrašnje stvari države moliteljice u koje se zamoljena država ne želi miješati.

vojna krivična djela.²⁹ Fakultativnu smetnju za ekstradiciju predstavlja činjenica da je u pitanju krivično djelo za koje je u domaćem zakonodavstvu propisana kazna zatvora do tri godine ili ako je strani sud izrekao kaznu lišavanja slobode do godinu dana. Zabrana izručenja za politička krivična djela predstavlja kamen spoticanja prava o ekstradiciji zato što ne postoji jednoznačna definicija pojma političkog krivičnog djela.

Prema objektivnoj teoriji, politička krivična djela predstavljaju krivična djela usmjerena protiv organizovanja i funkcionisanja jedne države, dok subjektivna teorija polazi od toga da je političko krivično djelo svako djelo izvršeno iz političkih pobuda.³⁰ Postoje apsolutna ili čista politička krivična djela i relativna politička krivična djela. Apsolutna politička krivična djela usmjerena su protiv oblika vlasti, državnog uređenja, suvereniteta, nezavisnosti, teritorijalnog integriteta i sigurnosti države, te predstavljaju krivična djela opšteg karaktera. Kod relativnih političkih krivičnih djela potrebno je ustanoviti vezu između običnog krivičnog djela i „političkog“ dobra koje se tim djelom napada, te odrediti kada politički element postaje odlučujući.³¹

Međunarodni ugovori i unutrašnje pravo često predviđa odbijanje ekstradicije za čista vojna krivična djela tj. ona koja se isključivo sastoje u povredi vojne dužnosti i koja su predviđena u vojnom krivičnom zakonodavstvu. Razlog odbijanja izručivanja za vojna krivična djela proizlazi iz shvatanja da predstavljaju unutrašnje stvari države moliteljice u koje se zamoljena država ne želi miješati.³²

²⁹ *Zakon o međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći u krivičnim stvarima.*

³⁰ M. Babić i I. Marković, *Krivično pravo (opšti dio)*, Pravni fakultet Banja Luka, 2009, str. 170–172.

³¹ Okolnosti koje najčešće dovode do odbijanja izručivanja za politička krivična djela proizlaze s jedne strane iz provjeravanja načela identiteta normi, a s druge strane iz različitih poteškoća utvrđivanja činjenica kod odlučivanja o zahtjevu za izručivanje, koje mogu rezultirati primjenom načela in dubio pro reo i odlukom o odbijanju tog zahtjeva. Mradvanz, *Das Institut der Auslieferung innerhalb der solialistischen Staaten Osteuropas, Recht in Ost und West*, 20 (1976) H. 5, str. 201–208.

³² H. Schultz, *The Classic Law of Extradition and Contermorarz Needs*, objavljeno u M.C. Bassiouni-V.P. Nanda, op.cit. 6 poglavlje, str. 313.

3. Uslovi ekstradicije u odnosu na evropski nalog za hapšenje

Na polju ekstradicije situacija se mijenja donošenjem ugovora iz Amsterdama, za primjenu ugovora neophodna je samo njegova implementacija bez ratifikacije. Na osnovama ugovora donijeta je Okvirna odluka o evropskom nalogu za hapšenje koja je zamijenila postojeće međunarodno pravilo o izručenju, te ukinula formalni postupak izručenja između država članica, uvodeći postupak predaje među nacionalnim sudovima. Evropski nalog za hapšenje je odluka suda jedne države članice o hapšenju i predaji tražene osobe radi vođenja postupka ili izvršenja izrečene kazne koja treba biti priznata i izvršena od strane suda države članice koji traži izručenje.³³ Ovom odlukom ne poštuje se načelo identiteta normi, zabrana izručenja vlastitih državljana i za politička krivična djela. Novi postupak izručenja je brži i jednostavniji. Pravila koja proizlaze iz evropskog uhidbenog naloga su u suprotnosti sa odredbama Zakona o međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći BiH. Evropski sud za ljudska prava ocijenio je upotrebu evropskog naloga za hapšenje kao legitimnog instrumenta u borbi protiv kriminaliteta među državama članicama.³⁴

4. Zaključna razmatranja

Rasprostranjenost oblika kriminaliteta kao što su: organizovani kriminal, trgovine drogom, oružjem, ljudskim organima, terorizam i drugi oblici kriminala koji prelaze granice jedne države, uslovia je da pripadnici kriminalnih grupa djeluju globalno, a ne lokalno. Stoga se javlja potreba saradnje među državama u cilju procesuiranja i kažnjavanja počinioca teških krivičnih djela gdje žrtva nije pojedinac već više ljudi, što ove oblike kriminala čini još opasnijim po društvo.

³³ Z. Đurđević, *Evropski sud pravde i legitimitet evropskog uhidbenog naloga*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2007 Zagreb, str. 1021–1028.

³⁴ Isto, str. 1029.

Pravila koja proizlaze iz evropskog uhidbenog naloga su u suprotnosti sa odredbama Zakona o međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći BiH.

Rasprostranjenost oblika kriminaliteta kao što su: organizovani kriminal, trgovine drogom, oružjem, ljudskim organima, terorizam i drugi oblici kriminala koji prelaze granice jedne države, uslovia je da pripadnici kriminalnih grupa djeluju globalno, a ne lokalno.

Saradnja među bivšim državama Jugoslavije u borbi protiv kriminala je bila mala ili skoro nije ni postojala, što je rezultiralo da počinioci krivičnih djela nađu utočište na teritoriji susjedne države.

Evropski nalog za hapšenje izdaje sud ili tužilaštvo koje se direktno obraća sudu ili tužilaštvu zemlje gdje se nalazi tražena osoba. Evropski nalog je novi institut u krivičnom zakonodavstvu koji ima za cilj da uprosti i ubrza postupak izručenja.

Saradnja među bivšim državama Jugoslavije u borbi protiv kriminala je bila mala ili skoro nije ni postojala, što je rezultiralo da počinioci krivičnih djela nađu utočište na teritoriji susjedne države. Stoga su donijete brojne međunarodne konvencije među bivšim državama Jugoslavije, a u cilju procesuiranja i kažnjavanja počinioca krivičnih djela. Bosna i Hercegovina usvojila je brojne međunarodne konvencije, zaključila bilateralne ugovore, preuzela ugovore od bivše SFRJ, te je donijet Zakon o međunarodnoj krivičnopravnoj pomoći, sve u cilju razvoja međunarodne krivičnopravne pomoći. Ekstradicija se može definisati kao materijalnopravni i procesnopravni institut. Materijalnopravni aspekt se odnosi na uslove (pretpostavke koje ispituje Sud BiH i ministar pravde BiH), te procesne institute koji se odnose na preduzimanje procesnih radnji, određivanje pritvora, ispitivanje osumnjičenog, optuženog ili osuđenog i dr. procesne radnje po molbi stranog pravosudnog organa. Ekstradicijom kao značajnim instrumentom u borbi protiv kriminaliteta odstupa se od načela legaliteta i primjenjuje se načelo oportuniteta, s obzirom na to da konačnu odluku donosi ministar pravde BiH.

U praksi su prisutni mnogobrojni problemi (bilateralna državljanstva, pravo jurisdikcije) kada je riječ o ekstradiciji. Radi uspješne borbe protiv kriminaliteta potrebne su zakonske promjene koje omogućavaju izručenje vlastitog državljanina i primjena evropskog naloga za hapšenje, ali uz zadržavanje prava da se ne dozvoli izručenje vlastitih državljanina za ratni zločin. Evropski nalog za hapšenje izdaje sud ili tužilaštvo koje se direktno obraća sudu ili tužilaštvu zemlje gdje se nalazi tražena osoba. Evropski nalog je novi institut u krivičnom zakonodavstvu koji ima za cilj da uprosti i ubrza postupak izručenja. Nalogom se teži pojednostavljenju postupaka, a istovremeno se izbjegava politizacija.

Posebne ekonomske zone u funkciji razvoja

Ana Šantak
Srbija–Beograd

Pojam

Pod termin posebne zone svrstava se veliki broj različitih zonam od kojih su najčešće slobodne zone. Koncept slobodnih zona predstavlja savremeni oblik privredne ekstrateritorijalnosti i podrazumeva fizički ograđen i označen deo teritorije matične države, na kome vlada dodatno garantovan i stimulativan režim poslovanja.

Osnovnu atraktivnost slobodnih zona čini povlašćen carinski tretman, odgovarajuća poreska oslobođenja i pojednostavljene administrativne procedure. Uvođenjem u projekciju sistema svoje nacionalne ekonomije, slobodne zone služe kao instrument za privlačenje direktnih stranih investicija, povećanje uposlenosti i uvođenje novih tehnologija. Ekonomska opravdanost osnivanja slobodnih zona ogleda se i u činjenici da one doprinose razvoju nerazvijenih ili

Osnovnu atraktivnost slobodnih zona čini povlašćen carinski tretman, odgovarajuća poreska oslobođenja i pojednostavljene administrativne procedure.

Dok su slobodne zone nekada bile slobodne luke i mesta gde se vršio pretovar robe, one danas predstavljaju centre visoke tehnologije, razvijenih telekomunikacija i moderne infrastrukture i centre moderne industrije i kompletne logističke podrške.

Interesantan podatak jeste da se broj slobodnih zona u svetu kretao od 79 slobodnih zona – 1975. godine, 850 – 1998. godine, 3.000 – 2002. godine, da bi danas dostigao cifru od 5.000 slobodnih zona u preko 100 zemalja.

nedovoljno razvijenih područja. Uz pretpostavku da se nalaze u regionu gde postoje zadovoljavajući prirodni i kadrovski resursi, slobodne zone mogu biti važni akceleratori privrednog razvoja jedne zemlje.

Dok su slobodne zone nekada bile slobodne luke i mesta gde se vršio pretovar robe, one danas predstavljaju centre visoke tehnologije, razvijenih telekomunikacija i moderne infrastrukture i centre moderne industrije i kompletne logističke podrške. S druge strane, slobodne zone se mogu posmatrati kao instrument međunarodne ekonomske politike. Interesantan podatak jeste da se broj slobodnih zona u svetu kretao od 79 slobodnih zona – 1975. godine, 850 – 1998. godine, 3.000 – 2002. godine, da bi danas dostigao cifru od 5.000 slobodnih zona u preko 100 zemalja. Iako su ove slobodne zone različitog stepena privredne razvijenosti, preko njih se, prema izvorima Svetske trgovinske organizacije, ostvaruje više od 20% ukupne međunarodne ekonomske razmene.

Principi i praksa

Osnovne pogodnosti rada u režimu slobodne zone čine: fiskalne pogodnosti (oslobađanja od svih poreskih opterećenja za direktne strane investicije, PDV-a, poreza na dobit preduzeća, poreza na imovinu, poreza na kapitalnu dobit, taksu i poreza lokalne samouprave i dr.), oslobađanja od plaćanja carinskih dažbina za robu i opremu, finansijske pogodnosti (slobodan protok kapitala, profita i dividendi), pojednostavljen pristup robe u slobodnu zonu sa slobodnim tranzitom i bez barijera, jednostavna i brza carinska procedura, lokalne subvencije kod korišćenja infrastrukture (niske cene i jeftini servis), liberalizacija transporta do i iz zone, liberalni zakoni o radu, posebne pogodnosti i olakšice pri poslovanju (regionalne povlastice, lokalne povlastice kod ustupanja i korišćenja građevinskog zemljišta i korišćenja komunalnih infrastrukture), pružanje seta usluga korisnicima po povlašćenim cenama (organizacija transporta, pretovar, utovari, špediterske usluge, agencijske usluge, usluge osiguranja i reosiguranja, bankarski poslovi i dr.) itd.

U svetu postoji oko 20 pojmova koji se odnose na različito projektovane ciljeve i efekte, odnosno isto toliko različitih oblika slobodnih, carinskih, industrijskih zona koje imaju drugačiji odnos carinskih, poreskih i drugih povlastica. Neki od njih su: Slobodna ekonomska zona, Slobodna carinska zona, Bescarinska izvozna zona, Slobodna izvozna zona, Carinska zona, Izvozna proizvodna zona, Zona slobodnog izvoza, Zona slobodne proizvodnje, Industrijska izvozna zona itd.

Slobodne zone su karakteristične za zemlje u razvoju, pogotovo zemlje u tranziciji, mada se u zavisnosti od širine prihvaćene definicije u slobodne zone mogu uključiti i one u razvijenim zemljama, koje polako napuštaju klasičan koncept i orijentišu se ka specijalizovanim uslugama, transformišu u naučne parkove, ili se isključivo bave „offset“ nabavkama (velike nabavke vlada razvijenih zemalja, pre svega naoružanja, telekomunikacionih sistema, energetskih sistema i sl.).

Prema raspoloživim podacima, danas u svetu funkcioniše 5.174 slobodnih zona.

Evropa	55
Severna Amerika	713
Ekonomije u tranziciji (Centralna i Istočna Evropa)	90
Severna Afrika	23
Saharska Afrika	64
Zemlje u Indijskom okeanu	3
Srednji istok	37
Azija	749
Centralna Amerika	3300
Južna Amerika	39
Karipske zemlje	87
Pacifik	14
Ukupno	5.174

Potpuno opremljene lokacije sa namerom izdavanja ili prodaje usmerene su ka poboljšanju konkurentnosti proizvođača i pružalaca usluga. Takođe se na taj način podstiče ostvarivanje koristi od aglomeracije putem kon-

Slobodne zone su karakteristične za zemlje u razvoju, pogotovo zemlje u tranziciji, mada se u zavisnosti od širine prihvaćene definicije u slobodne zone mogu uključiti i one u razvijenim zemljama.

Prema raspoloživim podacima, danas u svetu funkcioniše 5.174 slobodnih zona.

Od sredine 80-ih godina prošlog veka, razvoj zona je eksponencijalno rastao, posebno sa pojavom novih programa u zemljama Istočne i Centralne Evrope.

Najveće slobodne zone na teritoriji Evropske unije su slobodna luka Hamburg, slobodna zona Šenon u Irskoj, zone u Italiji (Trst, Venecija), u Austriji (Grac, Linc i u okolini Beča), u Španiji (Sevilja) itd.

centrisanja industrije u jednom geografskom području. Posebne ekonomske zone tako omogućavaju efikasniju kontrolu vlade nad preduzećima, obezbeđivanje dodatne infrastrukture, bolju kontrolu nad zaštitom prirode kao i bolje snabdevanje i uspostavljanje odnosa među samim preduzećima

Od sredine 80-ih godina prošlog veka, razvoj zona je eksponencijalno rastao, posebno sa pojavom novih programa u zemljama Istočne i Centralne Evrope. I pored značajnih napora ka diversifikaciji, većina preduzeća koja se nalaze u ovim zonama su radno intenzivna, sa fokusom na delatnosti kao što su odeća, tekstil i elektronika. Stepen specijalizacije proizvoda u korelaciji je sa nivoom industrijskog razvoja u zemlji domaćinu. Žene radnici obično čine skoro 60–70% radne snage, sa tendencijom pada što se ekonomske aktivnosti više udaljavaju od prostih operacija sklapanja.

Najveće slobodne zone na teritoriji Evropske unije su slobodna luka Hamburg, slobodna zona Šenon u Irskoj, zone u Italiji (Trst, Venecija), u Austriji (Grac, Linc i u okolini Beča), u Španiji (Sevilja) itd. Regulisanje rada slobodnih zona u EU je dvostepeno, što znači da prvostepeno svaka država članica donosi rešenje o otvaranju slobodne zone o čemu obaveštava Evropsku komisiju, koja drugostepeno donosi pozitivnu ili negativnu odluku. Poslovanje slobodnih zona na teritoriji EU kontroliše Evropska komisija, ali je primetno da pojedine ekonomski jake države Unije, koje tradicionalno imaju slobodne zone, nerado prihvataju zajedničku zakonsku regulativu. Primer za to je slobodna luka Hamburg, kojoj je nemačka vlada izdejstvovala da bude oslobođena obaveze izdavanja odobrenja za poslovanje korisnicima po zakonskoj regulativi EU. Slične privilegije dobile su i druge slobodne zone, koje su otvorene u „velikim“ državama EU.

Lekcije iz prakse

Najveći neuspesi zona povezani su sa propisima i okvirnom regulativom, lokacijom, razvojem i upravljanjem. Iskustva pokazuju da je korišćenje značajnih podsticajnih paketa za savladavanje ovih prepreka neefikasno u smislu

sveukupnih performansi zona, pre svega zbog povećanja sličnosti investicionih podsticaja zonama tokom prošlih godina. Najčešće prepreke za uspeh zona su:

- loša lokacija, prevelika kapitalna ulaganja;
- nekonkurentne politike – oslanjanje na oslobađanje od poreza na određene periode pod definisanim uslovima, rigidni zahtevi u pogledu performansi, loše definisani radni uslovi i prakse;
- loše razvojne prakse zona – nedovoljno osmišljeni ili suviše komplikovani planovi, neadekvatno održavanje i slabe promotivne aktivnosti;
- subvencionisani zakupi i druge usluge;
- komplikovane procedure i kontrole;
- neadekvatna struktura administracije ili suviše učesnika uključenih u upravljanje zonom;
- slaba koordinacija između privatnih preduzetnika i vlade u obezbeđivanju infrastrukture.

Zajednički problem svih prepreka optimalnom funkcionisanju zona jeste nedostatak efektivne koordinacije samih strana učesnika u upravljanju kao i proceduralni aspekti zona. U Republici Srpskoj se mogu postojeći kapaciteti napuštenih industrijskih kompleksa (tzv. braunfild lokacije), koristiti za izgradnju različitih vrsta zona, ali je potrebno da država otkloni prepreke za angažovanje ovih kapaciteta.

Jedna od naučenih lekcija je da se zone ne mogu i ne smeju videti kao zamena za trgovinu zemlje domaćina i napore investicionih reformi. One predstavljaju jedno oruđe u portfoliju mehanizama koji se najčešće koriste za stvaranje radnih mesta, generisanje izvoza i privlačenje stranih direktnih investicija kroz obezbeđivanje podsticaja, transparentnih procedura i infrastrukture po meri. Krična stavka u konfigurisanju razvojnog programa zona je tip zone koji će biti promovisan. Međunarodna iskustva preporučuju da se preuzme model ekonomskih zona koji uključuje sledeće principe:

- Dozvoliti preduzećima u zoni kao i onima koja se nalaze pod drugim režimom da se nađu u istom području. Razvoj samo izdvojenih oblasti je manje poželjan, ali prihvatljiv pristup za preduzeća u zonama.

Zajednički problem svih prepreka optimalnom funkcionisanju zona jeste nedostatak efektivne koordinacije samih strana učesnika u upravljanju kao i proceduralni aspekti zona.

Jedna od naučenih lekcija je da se zone ne mogu i ne smeju videti kao zamena za trgovinu zemlje domaćina i napore investicionih reformi.

Najbolja politika je usmerena ka ohrabrivanju zona da se takmiče međusobno na bazi olakšavanja poslovanja, infrastrukture i usluge a ne na osnovu obezbeđivanja podsticaja.

Iskustva pokazuju da uspeh zavisi od autonomije rukovodećeg tela, odgovarajućeg finansiranja, orijentacije na potrošača i etike, mogućnosti uticaja na druga ministarstva.

- Osigurati fleksibilan režim za preduzeća u zonama, dozvoljavajući niz komercijalnih i proizvodnih aktivnosti. Ukoliko je pravilno kontrolisan, odvojen slobodan trgovinski režim nije neophodan.
- Stimulisati privatni razvoj zona više od državnog.
- Razviti odgovarajući pravni, regulativni i institucionalni okvir kako bi se obezbedilo adekvatno upravljanje kao i dobijanje administrativnih olakšica od zemlje domaćina.

Najbolja politika je usmerena ka ohrabrivanju zona da se takmiče međusobno na bazi olakšavanja poslovanja, infrastrukture i usluge a ne na osnovu obezbeđivanja podsticaja. Važnost regulatornog olakšanja investitorima je presudan, a često previđen aspekt uspešnih programa razvoja zona. Zemlja domaćin bi trebalo da pojednostavi investicione procedure i dobijanje radnih dozvola, da ukloni uvozne i izvozne dozvole i da ubrza carinske procedure.

Institucija zadužena za aktivnosti zone je ključan igrač u krajnjem rezultatu programa razvoja.

Iskustva pokazuju da uspeh zavisi od autonomije rukovodećeg tela, odgovarajućeg finansiranja, orijentacije na potrošača i etike, mogućnosti uticaja na druga ministarstva; partnerstva sa privatnim preduzetnicima i maksimizirane uloge privatnog sektora u pružanju usluga.

Radi minimiziranja broja situacija koje predstavljaju konflikt interesa, posebno u kontekstu rastućeg broja privatnih zona, neophodno je da organi zona budu uključeni isključivo u regulatorne funkcije, a da ne poseduju, razvijaju ili upravljaju zonom. Uspeh zona takođe zavisi od načina upravljanja. Menadžment zona je bolji ukoliko se posluje na bazi povrata troškova a ne na bazi subvencija, i ukoliko su prisutna tržišno i potrošački orijentisana preduzeća. Ovo se često postiže u slučajevima kada su razvoj zone i aktivnosti pod kontrolom privatnog sektora koji posluje na tržišnim principima.

Primeri posebnih zona

Tip zone	Razvojni cilj	Veličina	Tipična lokacija	Aktivnosti
Tehnološki i naučni parkovi	Promovisanje visokotehnoloških i naučnih delatnosti	< 50 ha	Blizina univerziteta, instituta	Visokotehnološke aktivnosti
Petrohemijske zone	Promovisanje energetske delatnosti	100–300 ha	Blizina izvora energije	Petrohemija i teška industrija
Finansijske usluge	Razvoj finansijskih of-šor usluga	< 50 ha	Nema ograničenja	Of-šor finansijske i nefinansijske usluge
Softver i internet	Razvoj softvera i IT usluga	< 20 ha	Blizina univerziteta i urbanih područja	Softverske i druge IT usluge
Aerodromske zone	Vazdušni transport robe i dobara	< 20 ha	Aerodromi	Skladištenje, ekspedicija
Turizam	Razvoj integrisanog turizma	200-1000 ha	Turističke oblasti	Odmarališta i drugi tipovi turizma
Logistički parkovi	Razvoj logistike	< 50 ha	Aerodromi, luke, transportne oblasti	Skladištenje, ekspedicija

Privatno-javno partnerstvo

Jedan od najznačajnijih trendova tokom zadnjih 15 godina jeste rast privatno posedovanih, razvijenih i rukovodjenih zona. Ključni faktor u ovom razvoju bila je percepcija da su privatne zone uspešnije od državnih, kao i generalni nedostatak sredstava za razvoj novih zona od strane države. Prvi talas razvoja privatnih zona u svetu bio je pokrenut bez prevelikog planiranja i podrške države. Vlade su odgovorile

Jedan od najznačajnijih trendova tokom zadnjih 15 godina jeste rast privatno posedovanih, razvijenih i rukovodjenih zona.

na privatne inicijative bez sistemskih kriterijuma za procenu zona i smeštaja. Kao rezultat toga, došlo je do nagle tražnje za javnom infrastrukturom, što je prevazišlo tadašnje mogućnosti za izgradnju eksterne infrastrukture, npr. pristupni putevi, priključci, stoga su privatni preduzetnici morali sami to da učine pored finansiranja infrastrukture i objekata u samim zonama.

Ovo se postepeno menja sa napretkom u privatno-javnim partnerstvima pri razvoju zona. Primeri ovakve politike su: obezbeđivanje javne eksterne infrastrukture i objekata kao podsticaj privatnom ulaganju u infrastrukturu na samoj lokaciji, obezbeđivanje adekvatnih parcela od strane vlade za iznajmljivanje privatnim licima i drugi vidovi olakšavanja privatno-javnih partnerstava. Pitanje koje se uvek postavlja je: koji su to faktori koji su presudni za investitore pri odlučivanju o plasmanu svog kapitala?

Pitanje koje se uvek postavlja je: koji su to faktori koji su presudni za investitore pri odlučivanju o plasmanu svog kapitala?

Faktori	Važnost za odluku o investiranju	Kvalitet u Srbiji
Dostupnost kvalitetne radne snage	8,6	7,6
Saobraćajna infrastruktura	8,5	6,6
Pravni okvir	8,4	6,1
Cena radne snage	8,4	7,3
Dostupnost sirovina	8,4	7
Geografski položaj	8,4	8,1
Prethodno iskustvo na tržištu	8,3	6,9
Veličina tržišta i pristup drugim tržištima	8,3	6,5
Podsticaji	8,3	6,3
Politička stabilnost	8,3	5,2

Izvor: *Istraživanje sprovedeno u aprilu 2008. godine od strane Strategic Marketing Research, za potrebe USAID programa podsticaj ekonomskom razvoju opština na uzorku od 105 investitora iz 21 opštine u Srbiji.*

Iz sledeće tabele vidi se nekonkurentnost BiH u mnogim elementima okvira za poslovanje koji se može značajno unaprediti pojednostavljenjem upravnih postupaka

koje sprovode republički i entitetski organi kao i organi lokalne samouprave.

Rang BiH među 183 zemlje u pogledu osnovnih pokazatelja lakoće poslovanja

Rangirani faktori		Rang 2010.
1.	Pokretanje biznisa	157
2.	Dobijanje dozvola	138
3.	Upisivanje svojinskih prava	141
4.	Dobijanje kredita	61
5.	Zaštita investitora	92
6.	Plaćanje poreza	127
7.	Prekogranična trgovina	56
8.	Sprovođenje ugovora	121
9.	Zatvaranje biznisa	64

Izvor: *Doing Business 2010, The World Bank Group*

Zaključak

Koje je mesto posebnim ekonomskim zonama u globalnoj integraciji i trgovinskoj liberalizaciji? Njihova uloga nije toliko jaka u procesu integracije imajući u vidu izjednačavanje politika, ali jeste u kontekstu trgovinske liberalizacije. Čak i pri punom pridržavanju Urugvajске runde, carinske i necarinske barijere će ostati u većini zemalja. Zemlje u razvoju, izvoznici, moraće da se takmiče sa izvoznicima iz drugih zemalja, koji deluju u okruženju oslobođenom carina i poreza. Mnogi poremećaji u politikama, proceduralne neefikasnosti i infrastrukturne neadekvatnosti će odvrćati izvoznike. To naglašava značaj daljeg razvoja mehanizama usmerenih na promociju investicija i izvozne konkurentnosti. Rasprostranjenost zona u industrijalizovanim zemljama koje imaju otvorenu ekonomiju takođe podvlači važnost koncepta u odnosu na konkurentnost. Ne postoji sumnja da se mora nastaviti sa daljim razvojem zona kako bi se odgovorilo potrebama globalne integracije, međunarodnih trgovinskih pravila kao i rasta regionalnih zona slobodne

Zemlje u razvoju, izvoznici, moraće da se takmiče sa izvoznicima iz drugih zemalja, koji deluju u okruženju oslobođenom carina i poreza.

Mnogi poremećaji u politikama, proceduralne neefikasnosti i infrastrukturne neadekvatnosti će odvrćati izvoznike. To naglašava značaj daljeg razvoja mehanizama usmerenih na promociju investicija i izvozne konkurentnosti.

Zone ne bi trebalo i ne smeju da se takmiče na bazi fiskalnih podsticaja.

trgovine. Zone ne bi trebalo i ne smeju da se takmiče na bazi fiskalnih podsticaja, već da se diferenciraju pre svega na osnovu objekata, usluga, procedura i tehnologija kako bi se postigla što veća efikasnost i konkurentnost kako na domaćem tako i na stranom tržištu.

Literatura

- Hamada, K. 1974. "An Economic Analysis of Duty-Free Zones", *Journal of International Economics*, Vol. 4.
- International Labour Organization. 2003. "ILO Database on Export Processing Zones", ILO Sectoral Activities Department.
- Sargent, J. and L. Matthews. 2001. "Combining Export Processing Zones and Regional Trade Agreements", *World Development*, Vol. 29, No. 10.
- The Services Group. 1991. "A Note on Export Processing Zones"
- Warr, P. 1989. "Export Processing Zones: The Economics of Enclave Manufacturing", *World Bank Research Observer* 4, No. 1 (January), 65–87.
- World Bank Group, *Doing Business 2010*.
- World Bank Group, 2008. "Special economic zones"

O granicama slobode vjeroispovijesti

Slobodan Nagradić

između evropskih standarda i potencijala Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH

Uvod. U ovom članku će se, bez nekih ozbiljnijih naučnih ili, pak, teorijskih ambicija, ali ne i bez izvjesne akribije, sistematičnosti, argumentacije i odgovornosti, sa sociološko-politikološkog i normativno-pravnog stanovišta i postulata, progovoriti o temi slobode vjeroispovijesti, kao krucijalne odrednice i suštinske sastavnice, konsituensa religijske slobode, tj. prava na slobodno ispovijedanje- očitovanje-praktikovanje ili neispovijedanje bilo koje religije, u Bosni i Hercegovini, s posebnim osvrtom na sadržaj, tj. norme i potencije Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica visavis toga. Takođe, nešto više pažnje će se posvetiti aktuelnom pravnom i političkom tretmanu, a to znači i, makar parcijalno i implicitno, i medijsko-informativno i aksiološki, religijskih sloboda, odnosno slobode vjeroispovijesti u Evropskoj uniji, uz naglasak

U ovom članku će se, bez nekih ozbiljnijih naučnih ili, pak, teorijskih ambicija, ali ne i bez izvjesne akribije, sistematičnosti, argumentacije i odgovornosti, sa sociološko-politikološkog i normativno-pravnog stanovišta i postulata, progovoriti o temi slobode vjeroispovijesti.

Na kraju elaboracije će se dati i nekoliko prijedlozi mogućih izmjena i dopuna pomenutog zakona, s ciljem njegovog poboljšanja.

Naravno, činu usvajanja na zasjedanju parlamentarnih domova (Predstavnički i Dom naroda), prethodila je dugotrajna procedura, „dugi marš kroz institucije“.

kako u svemu tome kotiraju i „prolaze“ tzv. male ili novije vjerske zajednice, odnosno sekte i kultovi, te koliko su u/o svemu tome Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica BiH, kao i neki drugi pravni akti, komplementarni sa evropskim zakonodavstvom i njegovom implementacijom, tj. praksom.

Na kraju elaboracije će se dati i nekoliko prijedlozi mogućih izmjena i dopuna pomenutog zakona, s ciljem njegovog poboljšanja i harmonizacije sa legislativom u (bar nekim) državama Evropske unije, odnosno proširenja granica i garancija slobode vjeroispovijesti za sve one subjekte u BiH (tzv. male vjerske zajednice, denominacije, sekte, kultove, grupe, pojedince itd.), koji iz bilo kojih razloga i sa ma kakvim/kolikim legitimitetom/opravljanjem smatraju da im je sloboda vjeroispovijesti nedovoljno zaštićena, ugrožena čak, odnosno da su diskriminirani u odnosu na druge religije i konfesije i njihove sljedbenike, posebno u poređenju sa tzv. velikim ili istorijski zasnovanim crkvama i vjerskim zajednicama u BiH. Takođe, to je neophodno, ne samo radi koristi onih koji su, eventualno, diskriminirani u pogledu ostvarivanja religijskih prava, nego i zbog same državne zajednice, BiH, i njenog puta ka evropskim integracijama, na kojem se pitanje slobode vjeroispovijesti ne bi trebalo postavljati kao prepreka.

Nekolike odlike Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica.

Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini usvojila je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine po propisanoj proceduri, tj. nakon izjašnjavanja oba doma pojedinačno o prijedlogu pomenutog zakona u januaru 2004. godine i objavljen je u „Službenom glasniku BiH“, br. 5, 2004. godine. Naravno, činu usvajanja na zasjedanju parlamentarnih domova (Predstavnički i Dom naroda), prethodila je dugotrajna procedura, „dugi marš kroz institucije“ (R. Dučke), radi usaglašavanja principa na kojima počiva i koji su protkani kroz cijeli tekst Zakona, a zatim i samog sadržaja teksta ovog zakonskog projekta, a ona je, po mom mišljenju, podrazumijevala ozbiljnu javnu raspravu i očitovanje o nacrtu teksta Zakona, kako u religijskim i crkvenim strukturama i subjektima, te strukovnim asocijacijama, kojih se Zakon

ne samo tiče, nego i na koje se odnosi, tako i u stručnim, naučnim i političkim tijelima i organima koji su (bili) pozvani da se izjasne o nacrtu ovdje aktuelizovanog dokumenta, bez obzira na sporadične optužbe u nekim dijelovima bosansko-hercegovačke javnosti¹ da takvih javnih rasprava, zapravo, nije ni bilo, odnosno da su se one odvijale na nekompetentnim mjestima. Drugim riječima, Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica nije donesen na „brzu ruku“, lomljenjem preko koljena uobičajene procedure i zaobilaženjem relevantnih subjekata i adresa kako bi se izbjeglo da se i one očituju o kvalitetu i implikacijama normi sadržanih u njemu i dale svoj doprinos njegovom usvajanju i potonjoj implementaciji. Štaviše, osim „domaćih“ aktera i konstituenasa javnog mnijenja, o nacrtu zakona su se izjasnila, doduše u formi neobavezujućeg mišljenja, i neka relevantna tijela iz tzv. međunarodne zajednice, prije svih Komisija za demokratizaciju putem zakonâ Savjeta Evrope, tj. tzv. Venecijanska komisija, za koju su komentare na nacrt Zakona napisali ugledni profesori, prvo međunarodnog javnog prava na Univerzitetu u Bristolu, dr Malkolm D. Evans, a zatim i profesor dr Rik A. Lovson, šef katedre za ljudska prava Pravnog fakulteta Univerziteta u Lajdenu (Holandija), kao i drugi autori(teti),² u prvom redu stručnjaci iz Svjetske konferencije religija za mir.

¹ Mislim ovdje, prije svega, na kritičko reagovanje profesora sociologije religije na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, dr **Ivana Cvitkovića**, objavljeno u članku **Što predlažu „ikone pravovjernosti“**, „Revija slobodne misli“, br. 39, Sarajevo, januar-mart 2003., a zatim preštampano i u njegovoj knjizi **Sociološki pogledi na naciju i religiju**, DES, Sarajevo, 2005. Bilo je i drugih reakcija, pogotovo nakon što je Zakon uvojen, od one prof. dr **Tome Vukšića**, više puta, preko **Hasana Mujagića**, **Strogo kontrolisani pluralizam**, „Puls demokratije“, 11.9. 2006., <http://www.pulsdemokratije.net>, pa sve do posljednjih dana 2008. g., poput članka **Božane Vasković**, **Odnos vjerskog i građanskog prava**, „Puls demokratije“, 18. 12. 2008., <http://www.pulsdemokratije.net>

² Potpisniku ovog teksta sve ovo je poznato iz ličnog iskustva, zato što je bio uključen, u relativno ranoj fazi, u sam proces izrade, prvo nacrt, a zatim i prijedloga Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, još dok se ta aktivnost odvijala u medijaciji Međureligijskog vijeća BiH, a posebno kad je tom aktivnosti počelo da rukovodi Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH. (Sasvim je druga stvar koliki je realno bio moj uticaj na konačno oblikovanje nekih normi i definicija.) I u jednom i u drugom slučaju,

Drugim riječima, Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica nije donesen na „brzu ruku“.

Štaviše, osim „domaćih“ aktera i konstituenasa javnog mnijenja, o nacrtu zakona su se izjasnila, doduše u formi neobavezujućeg mišljenja, i neka relevantna tijela iz tzv. međunarodne zajednice.

To znači da zakon o kojem je ovdje riječ nije takav kakav je samo zbog toga što je podsticaj za njegovu izradu i donošenje dalo Međureligijsko vijeće BiH ili, pak, što su pojedine dijelove Zakona formulisali i napisali predstavnici i eksperti iz ove ili one crkve, odnosno vjerske zajednice u BiH članice Među-religijskog vijeća BiH.

Drugim riječima, to samo znači da je ovdje aktuelizovani zakon samo izraz specifičnosti i potreba socio političkih i religijskih entiteta.

Sve ovo navodim zbog toga da bi se razumjelo i prihvatilo da odgovornost – politička, pravna, moralna i stručna – za konačno osadržavanje i oblikovanje Zakona, tj. formulisanje njegovih normi, nikako ne može biti adresovana i definitivno pripisana samo na jednu stran(k) u, pa makar ona bila Parlamentarna skupština BiH: tijelo koje je usvojilo i time legalizovalo pomenuti zakon, odnosno Savjet ministara BiH, tačnije: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je u jednom trenutku postalo glavni medijator izrade Zakona, a ponajmanje Međureligijsko vijeće BiH: subjekt koji je, inicijalno, otpočeo izradu Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH. To znači da zakon o kojem je ovdje riječ nije takav kakav je samo zbog toga što je podsticaj za njegovu izradu i donošenje dalo Međureligijsko vijeće BiH ili, pak, što su pojedine dijelove Zakona formulisali i napisali predstavnici i eksperti iz ove ili one crkve, odnosno vjerske zajednice u BiH članice Međureligijskog vijeća BiH, odnosno što je u njegovoj izradi učestvovao ovaj ili onaj državni službenik, laički stručnjak ili tzv. nezavisni ekspert, nego prije svega zbog toga što su svi ovdje nabrojani subjekti i autori(teti), pa i neki drugi koji nisu spomenuti, u tome učestvovali; zbog toga što se Zakon pisao i donosio za potrebe Bosne i Hercegovine, ovakve kakva je, a ne kakvu je neko zamišlja i želi, za potrebe realne a ne virtuelne BiH; zbog toga što su u BiH, na početku 21. vijeka bile, „vladale“ okolnosti koje su bile tada aktuelne i djelatne, a koje su bile primjerene i samo izražavale istorijsko, socijalno i povijesno biće Bosne i Hercegovine, njeno multireligijsko, multikonfesionalno, multietničko i multikulturno viševjekovno tkivo ispremeženo brojnim, često i „golom oku“ nevidljivim, nitima, odnosima, relacijama, modusima egzistencije društveno istorijskih i duhovno kulturnih entiteta i sadržajima povijesne memorije i „kulture sjećanja“. Drugim riječima, to samo znači da je ovdje aktuelizovani zakon samo izraz specifičnosti i potreba socio političkih i religijskih entiteta, odnosno da parafraziram Hegela – svoje vrijeme obuhvaćeno pravim

na izradi konkretnog teksta Zakona radili su, kako eksperti iz vjerskih zajednica, naravno onih koje su članice Međureligijskog vijeća BiH, tako i drugi, svjetovni eksperti.

normama u sferi religioznosti, konfesionalnosti, uređenja odnosa između države i crkve, odnosno vjerskih zajednica, te slobode vjeroispovijesti i implementacije organizovanja i ospoljavanja crkava, vjerskih zajednica i drugih oblika organizovane religioznosti i crkvenosti, pravnog statusa crkava i vjerskih zajednica itd., danas i ovdje.

To znači, ako nekome to još nije jasno - a očigledno je da je u ovih 4-5 godina njegove istorijske egzistencije, bilo i površnog, simplificirajućeg i pogrešnog, zlonamjernog „čitanja“ i razumijevanja teksta i konteksta Zakona, podmetanja i fingiranja nacrtu teksta za konačnu verziju usvojenog zakona itd. da ovaj zakon nije imao ambiciju, cilj, pa onda toga nema ni u realizaciji, tj. konačnom njegovom sadržaju, izvedbi, da obuhvati sva pitanja i sve dimenzije izuzetno kompleksnog, multisekcijskog i polivalentnog fenomena koji se zove religija i koji se odnose na sferu, slojeve, planove i moduse bivanja religioznosti, konfesionalnosti, savjesti, vjere, uvjerenja, čovjekove slobode, pa tako i slobode savjesti i vjeroispovijesti, ljudskih prava, posebno onih kodifikovanih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, te dopunskim protokolima uz nju, osobenosti, tretmana i (ne)diskriminacije novih, najčešće i malih, religijskih organizacija, zajednica i pokreta, sekti i kultova, uslova i načina njihove legalizacije, niti, pak, sve unutrašnje odnose i interna pravila ponašanja u crkvama i vjerskim zajednicama itd. Ne, on je obuhvatio i odnosi se samo na ono što je u njemu definisano i normirano, što je u datom vremenu i prostoru i ambijentu bilo realno, što je korespondiralo sa sadržajima i značenjima drugih izazova i beočuga ovog zakona, te artikuliše i izražava nivo, kvalitet znanja, stanja političke i pravne svijesti, spoznaje i vrijednosti u istorijskom trenutku u kojem je nastaja, u Bosni i Hercegovini, za potrebe, kako društvenih institucija i državnih „struktura“ koje su ga usvojile i koje će ga implementirati, tako i samih crkava i vjerskih zajednica i njihovih asocijacija, koje će se po njemu upravljati, afirmirati i, eventualno, štiti.³ U tom smislu kod njegovih autora i većine aktera na

To znači, ako nekome to još nije jasno - a očigledno je da je u ovih 4-5 godina njegove istorijske egzistencije, bilo i površnog, simplificirajućeg i pogrešnog, zlonamjernog „čitanja“ i razumijevanja teksta i konteksta Zakona.

Ne, on je obuhvatio i odnosi se samo na ono što je u njemu definisano i normirano, što je u datom vremenu i prostoru i ambijentu bilo realno.

³ Da je to tako najbolje ilustruje činjenica da su se zakonodavac, tj. Parlamentarna skupština BiH, i organ vlasti na nivou BiH, a to je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, nadležan za tumačenje i

Donošenje aktuelizovanog zakona indikativno i značajno je i zbog još jedne činjenice. Naime, usvajanjem Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica BiH, o kojem je ovdje riječ, konačno je prestao da važi zakon o istoj, odnosno sličnoj „materiji“, donesen još u socijalističkoj epohi, „davne“ 1976. godine.

koje se Zakon odnosi, postoji jasna samosvijest o njegovoj teleološkoj deficijentnosti, istorijsko-političkoj uslovljenosti, determinisanosti i ograničenosti, ali i saznanje i uvjerenje da se u datim okolnostima, „duhovnoj situaciji vremena“ (E. Moren), habitusu i političkoj konfiguraciji zajednice u kojoj i za koju je Zakon pravljen i donesen, više i bolje, zapravo, i nije moglo, odnosno da će jednog dana, ono što sadašnja generacija i tim autora, zakonotvoraca i zakonodavaca nije mogla da postigne i završi, dostići i apsolvirati neko drugo, buduće pokoljenje, neki drugi autori(teti): politički, naučni, duhovni i ostali.

Donošenje aktuelizovanog zakona indikativno i značajno je i zbog još jedne činjenice. Naime, usvajanjem Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica BiH, o kojem je ovdje riječ, konačno je prestao da važi zakon o istoj, odnosno sličnoj „materiji“, donesen još u socijalističkoj epohi, „davne“ 1976. godine, a zvao se, jednostavno, Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica. Novi zakon za novo doba! Naravno, to novo doba nije u svemu novo, različito od ranijeg perioda. Novost se prije svega odnosi(la) na promjenu karaktera društvenih odnosa, na promjenu strukture imovine i vlasništva, zatim karaktera političkog sistema, same, pak, države (BiH je razbijanjem bivše nam zajedničke otadžbine, SFRJ, 1992. g. i sama postala samostalna, nezavisna država), njene strukture i organizacije, transformacije nekih elemenata sistema vrijednosti, posebno promjene uloge i odnosa spram fenomena religije, vjere, crkve, njihovog tretiranja u javnom diskursu i posljedica po društveni i individualni život ljudi u tom novom istorijsko političkom i duhovno kulturnom realitetu. Nekoliki akteri javne scene, koji su ujedno i subjekt objekt ovog zakona, uprkos svim promjenama i novitetima, ostali su isti: crkve i vjerske zajednice, uz nekoliko novih kojih

implementaciju Zakona, opredijelili da neke sadržaje, „materiju“ koja nije „stala“ u sam tekst Zakona, uredi podzakonskim aktima. To sada su pripremljena, donesena i objavljena tri takva podzakonska akta, i to: Pravilnik o uspostavljanju i vođenju jedinstvenog registra za upis crkava i vjerskih zajednica, njihovih saveza i organizacionih oblika u BiH, Uputstvo o provođenju Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH i Pravilnik o organizovanju i načinu funkcionisanja vjerske službe u Ministarstvu odbrane BiH i oružanim snagama BiH

nije bilo ranije, u tzv. socijalističkom društvenom uređenju i političkom poretku; državni organ vlasti: ministarstva, sudovi, tužilaštva, policija, sekretarijati za vjere, razni odsjeci i opštinske/gradske službe, zavodi i sl.; mediji informisanja (danas na jedan zaobilazan i mimikrijski način zavisni od vladajućih elita i „struktura“, kvazinezavisni), obrazovni sistem, zdravstvena zaštita, penzijsko osiguranje itd. Kao što smo već istakli, zakon o kojem je ovdje riječ, uzima u obzir neke od pomenutih promjena i novotarija i nastoji ih primjeriti potrebama i realnostima novih društvenih odnosa, a prije svega novom tretmanu religijskog fenomena i kvalitetnijem garantovanju slobode vjeroispovijesti u uslovima bosanskohercegovačkog društva, danas i ovdje.

Prema tome, kad se iz javnog diskursa i procesa evaluacije, pa i monitoringa implementacije Zakona, inclusive i pojedine podzakonske akte za njegovu efikasniju i jednostavniju primjenu, isključi kriterijum, „princip“, mjerni instrument i postupak „cijepanja dlake na četvoro“ čemu su, inače, skloni neki ovdašnji „analitičari“ i pojedini aktivisti nekih nevladinih organizacija, naročito onih čiji „pelcer“ i pokroviteljstvoolaze izvan BiH (ovim, naravno, nenedenunciram i ne stigmatizujem sve nevladine organizacije, kojih u BiH ima više hiljada, naprotiv: smatram ih bitnim demijurgom i konstituensom građanskog društva, „partnerom“ vlasti i medijatorom novih inicijativa, te pozitivnom energijom za nove projekte i akceleratorom rješavanja problema iz graničnih područja i situacija egzistencije pojedinaca, grupa, pa i širih kolektiviteta), naprečac evropeizovani i po kratkom postupku „inficirani“ demokratijom i „virusom“ ljudskih prava, shvaćenih apstraktno, izvan realnog povijesnog, političkog i egzistencijalnog konteksta zajednice u kojoj se živi i djeluje onda se pred nepristrasnim recipijentima, korisnicima i tumačima Zakona, te svim drugim, tzv. običnim ljudima, ali i onima znatiželjnog duha i „istateljima istine“ mogu smireno podastrijeti argumenti za ocjenu da Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, bez obzira na sve svoje nedostatke i nedorečenosti, kojih ima i koje njegovi tvorci i zakonodavac ne riječu - o čemu će još biti govora u narednim rečenicama i nije tako loš, neupotrebljiv nesprovodiv, pogotovo sa realpolitičke stajne, mjerne i aksiološke tačke gledišta, te da može

Kao što smo već istakli, zakon o kojem je ovdje riječ, uzima u obzir neke od pomenutih promjena i novotarija i nastoji ih primjeriti potrebama i realnostima novih društvenih odnosa, a prije svega novom tretmanu religijskog fenomena i kvalitetnijem garantovanju slobode vjeroispovijesti u uslovima.

Tekst mišljenja bio je poznat i dostupan i autorima Zakona i samom zakonodavcu.

Neke sugestije i preporuke zakonodavac nije prihvatio, uglavnom iz razloga, u tom trenutku, političkog oportunizma – što je načelo kojeg se uglavnom drži većina zakonodavaca u savremenoj historiji.

izdržati kritiku, čak i kad ona dolazi sa „Olimpskih“ visina tzv. evropskih standarda, iz država koje su, takođe, multireligijske ili makar višekonfesionalne, odnosno od autor(itet)a koji su osvjedočeni eksperti i pisci o fenomenu religijskog, crkvenog, koji su priznati borci za i promotori tzv. laičkog principa organizacije državne vlasti ili odvojenosti crkve i države, ljudskih prava, slobode savjesti i uvjerenja, dijaloga, vjerske tolerancije itd.

Neke kritike Zakona, sporna rješenja u njemu i objašnjenja. Kao što je već naglašeno, o ovom zakonu, još dok je on bio u formi, fazi nacрта, očitovale se i tzv. Venecijanska komisija Savjeta Evrope, u formi dokumenta pod naslovom „Komentari na nacrt teksta Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini“.⁴ Ovaj dokument, tj. komentari imaju, u pravn(ičk)om smislu teriječi, status, karakter neobavezujućeg mišljenja, koje „automatski“, nužno, ne izražava oficijelno, obligatorno stanovište samog Savjeta Evrope, niti ga, pak, onaj kome je ono namijenjeno mora u svemu prihvatiti i akceptovati u svojim aktima, recepciji i hermeneutici. Tekst mišljenja bio je poznat i dostupan i autorima Zakona i samom zakonodavcu. U određenoj mjeri, neki komentari i sugestije za preoblikovanje pojedinih članova nacрта Zakona su usvojeni i aplicirani u izmjenama odredbi nacрта Zakona to se najvećim dijelom odnosi na članove nacрта Zakona u kojima je bio set propisanih normi i sankcija u vezi sa krivičnim djelima i prekršajima u sferi sloboda vjeroislovljivosti i odnôsa crkve i države, od čega je zakonodavac u konačnici odustao, pošto je ta materija regulisana u drugim zakonima - što se može jednostavno provjeriti komparacijom sadržaja dokumenata u fazi nacрта i konačno usvojenom i službeno publikovanom tekstu Zakona. Naravno, neke sugestije i preporuke zakonodavac nije prihvatio, uglavnom iz razloga, u tom trenutku, političkog oportunizma – što je načelo kojeg se uglavnom drži većina zakonodavaca u savremenoj historiji,

⁴ Ovaj dokument datovan je sa 20. avgustom 2003. godine i prvo je objavljen u Strazburu, u ediciji Savjeta Evrope, a onda dostavljen i nadležnim adresama, tj. autorima, medijatorima i zakonodavcu, u BiH. Autori ovih komentara – dakle, posrijedi su dva odvojena, nezavisno jedan od drugog pisani tekstovi - su, kao što smo već istakli, profesori Malkolm D. Evans i Rik A. Lovson.

tj. da se donose oni i onakvi zakoni kakvi odgovaraju većini populacije⁵, odnosno bar vladajućim „strukturama“ u jednoj državi ili zajednici, čije se odredbe odnose na najveći broj građana, tačnije potencijalnih korisnika tog i takvog zakona ili neke druge pravne norme - što ne znači da sada, nakon više od 4 godine implementacije zakona o kojem je ovdje riječ, ne bi decentnije postupio kad bi se opet izjašnjavao o njemu, da ne bi s više pažnje saslušao i uvažio argumentaciju sadržanu u rečenim komentarima i sugestijama eksperata sa evropskih univerziteta.

Shodno samolegalizovanom kriterijumu i principu da usvojeni zakoni odgovaraju većini onih na koje se odnose i zbog kojih se donose, parlament BiH, kao zakonodavac, je već u prvom članu Zakona na jedan „originalan“ način „zaobišao“, zapravo selektivno akceptovao odredbe iz člana 9., za BiH obavezujuće Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, u dijelu koji se odnosi na „slobodu misli, savjesti i vjere“, tako što je „ispustio“ „slobodu misli“, da bi se u ostalom dijelu teksta Zakona negdje „zaturila“ i „sloboda savjesti“ i zakonodavac je više iznosio na svjetlost dana. Prema tome, *stricto sensu* gledano, ovdje, tj. već u prvom svom članu, Zakon se „razilazi“, u koliziji je sa pomenutim članom 9. Evropske konvencije, samim tim i sa njom u cjelini što bi vrlo jednostavno i egzaktno ustanovio i presudio npr. Evropski sud za ljudska prava iz Strazbura, u slučaju da neko tuži BiH pred tim sudom za povredu Evropske konvencije u tom domenu čime se može dovesti u pitanje njegova harmonizacija sa navedenom konvencijom. Naravno, zakonodavac izgovor pronalazi u činjenici da je on donio Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, a ne zakon u kojem bi, u istom obimu i značenju, tretirao sve tri kategorije/sintagme: sloboda misli, sloboda savjesti i sloboda vjere, ravnopravno, podjednako seriozno, produ(hov)(b)ljeno i detaljno. To bi, sa

Shodno samolegalizovanom kriterijumu i principu da usvojeni zakoni odgovaraju većini onih na koje se odnose i zbog kojih se donose, parlament BiH, kao zakonodavac, je već u prvom članu Zakona na jedan „originalan“ način „zaobišao“, zapravo selektivno akceptovao odredbe iz člana 9.

⁵ To, naravno, ne može izdržati kriterijume modernog zakonodavstva, posebno imperativne o ljudskim pravima i slobodama čovjeka-građanina, naročito standarde uspostavljene u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koji sada obavezuju i sve zakonodavce u BiH, koji posebnu pažnju posvećuju sadržajima i mehanizmima zaštite manjinskih prava/prava manjina, ma koje provenijencije one bile.

Da bi neka crkva ili vjerska zajednica bila to što (misli da) jeste, tj. priznata kao subjekt u punoj pravnoj sposobnosti i osobnosti u sferi religioznosti i konfesionalnosti, u odnosima sa državom i prema javnosti, ovaj zakon utvrdio je normu da svaki takav subjekt ili entitet koji pretenduje da bude crkva ili vjerska zajednica se mora registrovati kod za to nadležnog organa.

Kad je riječ o novim crkvama ili vjerskim zajednicama, obaveza da se prethodno obezbijedi još i 300 potpisa „zainteresovanih“ građana.

stanovišta zakonodavca, moglo da se protumači i znači da će se pitanje slobode misli i savjesti rešavati nekim drugim zakonima, kad se steknu uslovi i ispolje potrebe za njima. Kritičku opasku zaslužuje i nedovoljno precizno definisanje pojma „uvjerenje“ iz člana 2., člana 4. i dalje Zakona, ali to je prije predmet i izazov za neke minuciozne, akribične i, pomalo, apstraktno-ekvilibrističke, jurističke analize, a manje za jednu sociološko-politikološku vivisekciju „duha vremena“ u sferi razumijevanja uslova i mogućnosti širenja polja slobode vjeroispovijesti i njene zaštite, danas i ovdje.

Drugi prigovor koji se često iznosi(o) u javnost, još dok je Zakon bio u fazi i formi nacрта i prijedloga - jedno vrijeme čak i od samih crkava i tzv. velikih vjerskih zajednica, koje su u Zakonu definisane kao „istorijski utemeljene crkve i vjerske zajednice“, što je, takođe, upitno i podložno kritici i preispitivanju – a neki, posebno oni koji smatraju da se demokratija sastoji od i mjeri jedino i isključivo stepenom i kvalitetom prava manjina, mu i danas spočitavaju, jeste dovođenje u vezu prava na slobodno ispovijedanje vjere sa obavez(n)om registracijom crkve i/ili vjerske zajednice. Drugim riječima, i jednostavnije kazano, da bi neka crkva ili vjerska zajednica bila to što (misli da) jeste, tj. priznata kao subjekt u punoj pravnoj sposobnosti i osobnosti u sferi religioznosti i konfesionalnosti, u odnosima sa državom i prema javnosti, ovaj zakon utvrdio je normu da svaki takav subjekt ili entitet koji pretenduje da bude crkva ili vjerska zajednica se mora registrovati kod za to nadležnog organa i pod uslovima koje je propisao zakonodavac. Kritičke opaske na Zakon u vezi sa ovim uglavnom (su) se odnos(il)je na dvije bitne stvari: 1. obavezu registracije kao takvu, tj. na imperativ prikupljanja potrebnih „papira“ za to, uključujući i statut ili druge akte crkve ili vjerske zajednice i „dokument o njenom službenom vjerskom naučavanju“⁶, zatim podnošenje aplikacije i ispunjavanje drugih uslova i 2., kad je riječ o novim crkvama ili vjerskim zajednicama, obaveza da se prethodno obezbijedi još i 300 potpisa „zainteresovanih“ građana,

⁶ Uporedi: član 18., stav 2., alineja 2. Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, „Službeni glasnik BiH“, br. 5, Sarajevo, 9. mart 2004., str. 335

potencijalnih vjernika ili sljedbenika zajednice ili grupe koja tendira da bude crkva ili „bar“ vjerska zajednica.

Protiv norme o registraciji kod nadležnog državnog tijela prvobitno su ustale i tzv. velike vjerske zajednice, odnosno crkve, zato što im je smetala obaveza po kojoj i one moraju prikupiti iste dokaze i ispuniti i neke druge uslove kao i „tamo neke“ male vjerske zajednice. Država je, preko zakonodavca, kompromis pronašla tako što nije ustuknula pred njihovim zahtjevom i očekivanjem da se one, tj. četiri tradicionalne crkve i velike vjerske zajednice – uz napomenu da je za neke autor(itet)e sporan i atribut „tradicionalne“ koje je zakonodavac pridjenuo uz četiri konfesionalna subjekta u BiH, i to: Katoličkoj crkvi, Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Islamskoj zajednici i Jevrejskoj zajednici - neće morati registrovati i još k tome kao dokaz i dokument o svom vjerskom naučavanju prinositi opštepoznate kanone, dogme i sl. iz Biblije, tj. Starog i Novog zavjeta, Kur`ana, Tore i drugih svetih knjiga. Naprotiv – ta obaveza im je ostala, baš kao i svakoj „maloj“ ili novoj vjerskoj zajednici, sektu, kultu i sl., ali im je ustupak napravila tako što ih je „počastila“ epitetom „istorijski zasnovanih crkava i vjerskih zajednica“, čime ih je de facto bitno izdvojila, pozitivno diskriminisala⁷ u odnosu na ostale konfesionalne subjekte, koji svoje istorijsko utemeljenje i ulogu u bh društvu tek treba povijesno da dokazuju, ali to je gotovo jedina privilegija koju je država darivala tzv. tradicionalnim crkvama i vjerskim zajednicama i to se ne može definisati kao kršenje Evropske konvencije, posebno njenog „čuvanog“ člana 9. Ipak, time su manjinske vjerske zajednice, možda i nenamjerno, neopreznošću, ali možda i sa „umišljajem“, nekim podsvjesnim viškom benevolentnosti spram četiri tzv. tradicionalne crkve i vjerske zajednice u BiH, dodatno skrajnute na socijalnu marginu.

Insistiranjem na obavezi registracije svakog subjekta koji pretenduje na status, rang, kvalitet i samu suštinu,

⁷ Svaka diskriminacija, bila pozitivna ili negativna (ukoliko sintagma „negativna diskriminacija“ nije pleonazam) je, strogo pravno posmatrano, posebno sa stanovišta ljudskih prava, neprihvatljiva, neegalna. Međutim, iz perspektive, interesnog polja i mjernih kriterijuma politike, pa i svakodnevnog života i potreba ljudi, u specifičnim istorijskim okolnostima, stanje stvari može izgledati i drugačije i biti legitimno.

Protiv norme o registraciji kod nadležnog državnog tijela prvobitno su ustale i tzv. velike vjerske zajednice, odnosno crkve, zato što im je smetala obaveza po kojoj i one moraju prikupiti iste dokaze i ispuniti i neke druge uslove kao i „tamo neke“ male vjerske zajednice.

Ipak, time su manjinske vjerske zajednice, možda i nenamjerno, neopreznošću, ali možda i sa „umišljajem“, nekim podsvjesnim viškom benevolentnosti spram četiri tzv. tradicionalne crkve i vjerske zajednice u BiH, dodatno skrajnute na socijalnu marginu.

Kao što je poznato, u skladu sa zakonodavstvom u BiH, kako onim na nivou BiH, tako i u njenim entitetima, za osnivanje nevladine organizacije dovoljna su samo tri lica.

Nema sumnje da je u većini evropskih država, posebno u onima koje su odranije članice Evropske unije, taj broj daleko manji ili ga uopšte i nema kao uslova za osnivanje i registrovanje.

pijedestal i počast crkve, odnosno vjerske zajednice, država je htjela da napravi jasnu razliku, zapravo da ju samo potvrdi i afirmiše, između onoga što zovemo i što jesu nevladine organizacije, i crkava i vjerskih zajednica, držeći da su crkve i vjerske zajednice nešto što je ozbiljnije, „bičevitije“, ontološki primarnije, istorijski zasnovanije, pravno značajnije, legitimnije od nevladinih organizacija. Zbog toga i norma da se ne može postati crkvom ili vjerskom zajednicom, da se ne može zadobiti i dostići taj nivo kvaliteta organizacije, unutrašnjeg ustrojstva i međusobnih odnosa u zajednici ljudi koji pripadaju istoj religiji, na isti način doživljavaju i odnose se spram onog transcendentnog, onostranog, božanskog što je u osnovi, ulazište i izlazište svake religije, koji ispovijedaju istu vjeru, između kojih postoji međusobno zajedničarenje, ukoliko takvih ljudi, građana koji na isti način podržavaju i očituju svoj religijski credo, u BiH - u kojoj trenutno ima oko 3.800 000 stanovnika – nema najmanje tri stotine (300) istomišljenika i pripadnika, odnosno makar onih koji su namjerni i „podobni“ da potpišu tzv. osnivački akt o nastanku te nove crkve ili vjerske zajednice. Kao što je poznato, u skladu sa zakonodavstvom u BiH, kako onim na nivou BiH, tako i u njenim entitetima, za osnivanje nevladine organizacije dovoljna su samo tri lica, pa se zakonodavcu učinilo neprimjerenim da je za utemeljenje, nastanak, registraciju i djelovanje nove crkve, odnosno vjerske zajednice, dovoljno takođe troje ljudi. Nema sumnje da je u većini evropskih država, posebno u onima koje su odranije članice Evropske unije, taj broj daleko manji ili ga uopšte i nema kao uslova za osnivanje i registrovanje, kojeg, takođe, nema u svim ovim državama, ali u njima je odveć tanka nit koja dvoji, dijeli crkvu i vjersku zajednicu od neke proreligijske nevladine organizacije, udruženja ili grupe građana, pokreta i sl., odnosno NVO koja je formirana radi promocije neke nove religijske istine, dogme, uvjerenja, odnosno radi uvođenja i praktikovanja inovacija u bogoslužju, sadržaju i načinu ispovijedanja ili očitovanja svoje vjere ili, pak, vlastite unutrašnje organizacije i odnosa spram etabliranih društvenih struktura i državnih institucija. Drugim riječima, država je uvođenjem brojčanog cenzusa od tri stotine – podsjećam: dok je Zakon bio u fazi i formi tzv. radne verzije ili prednacrtu, u opciji je bilo više verzija

limitirajućih cifara potpisnika/sljedbenika kao preduslova za registraciju novih crkava ili vjerskih zajednica, i one su se kretale, prvo od 3000 potpisa, a potom od 1000 - ljudi neophodnih da bi potencijalna crkva ili vjerska zajednica to i de iure i de facto postala i nesmetano vršila svoju samozadatu misiju - ispovijedanjem, po(d)učavanjem, obredima i sl. – htjela jasno da stavi do znanja da državna vlast crkve i vjerske zajednice, posebno one koje postoje i djeluju u samoj BiH ili to žele da postanu, doživljava i drži izuzetno važnim entitetima i faktorima socijalne kohezije, političke ravnoteže i stabilnosti, duhovno kulturne atmosfere, stvaralaštva i konzumacije građana, i stoga želi da iza svake od njih „stoji“ najmanje onih 300 osnivača garanta da je sa budućom potencijalnom crkvom ili vjerskom zajednicom sve u redu, da ona ne dovodi i neće dovoditi u pitanje pravni poredak u zajednici, javnu bezbjednost, moral, zdravlje, život, odnosno prava i slobodu drugih⁸, tj. hoće da bude sigurna da se iza nekih, posebno tzv. malih i novih crkava i vjerskih zajednica ne skriva i ne prijeti ništa sumnjivo i štetno, a ponajmanje privatni interesi nekih pojedinaca i/ili manjih grupica uvijeni u oblantu slobode vjeroispovijesti, ali i kvazireligijske i parakonfesionalne tendencije, inicijative, prakse i kojekakvi surogati vjerskog organizovanja i života. Država hoće ozbiljnog partnera i uvjeren je da je uspostavljanjem norme od tri stotine potpisa kao uslova za registraciju novih konfesionalnih subjekata, bar donekle uspostavila red u ovoj oblasti⁹ i onemogućila da se svako i svašta može samoproglašiti za crkvu ili vjersku zajednicu i artikulisati vjerske potrebe i interese bar jednog dijela njenih građana.

Međutim, očigledno je zakonodavac u BiH, predostrožnosti radi (a možda su u pitanju /bile/ i predrasude - teško je to elaborisati i čvrsto argumentovati na ovako malom prostoru), htio da se zaštiti, odnosno zaštititi „svoje“ građane,

⁸ Uporedi: član 4., stav 3., Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, citirano izdanje, str. 333

⁹ Ovo, naravno, nije nikakvo advokatisanje državi BiH ili bilo kojem stubu i nivou vlasti u njoj. Naprotiv, tekst pišem bez ikakve obaveze prema bilo kome, u skladu sa svojim trenutnim stanovištem o ovdje aktualizovanoj temi.

Država hoće ozbiljnog partnera i uvjeren je da je uspostavljanjem norme od tri stotine potpisa kao uslova za registraciju novih konfesionalnih subjekata, bar donekle uspostavila red u ovoj oblasti.

Međutim, očigledno je zakonodavac u BiH, predostrožnosti radi (a možda su u pitanju /bile/ i predrasude - teško je to elaborisati i čvrsto argumentovati na ovako malom prostoru), htio da se zaštiti, odnosno zaštititi „svoje“ građane.

Država je htjela da, postavljanjem uslova o registraciji svih crkava i vjerskih zajednica na svojoj teritoriji, iste „natjera“ na kooperativnost i legalnost.

Zakon je zbog toga i predvidio mogućnost da se nekom novom socijalnom ili duhovnom subjektu, odnosno medijatoru, koji pretenduje da bude nova crkva ili vjerska zajednica, uskrati registracija, a samim tim i pravo na javno djelovanje.

zatim neke tradicionalne i etablisane društvene vrijednosti, moralne principe i norme, neki uhodani poredak u societasu čije interese artikuliše, štiti i predstavlja, kako se sloboda ispovijedanja vjere i drugih uvjerenja ne bi zloupotrebjavala, prije svega u smislu formiranja nekih sekta, parareligijskih asocijacija, kultova i sl., koji u ovdašnjoj javnosti, još nesvikloj na pluralizam, posebno aksiološki, na drug(ačij) ost, na ideološku i religijsku trpeljivost itd., odveć negativno konotiraju, koji se doživljavaju ne samo kao konfesionalna konkurencija, kao druga(čija) crkva ili vjerska zajednica, nego i kao opasnost po integritet socijalne zajednice, političke organizacije društva, po stabilnost porodice, pa sve do fizičke i duhovne egzistencije i identiteta čovjeka pojedinca. Razumije se, pri tome se ne pravi potrebna selekcija između onih vjerskih sljedbi, sekta i kultova koji u svom naučavanju, „religiji“ i pojedinim aspektima praktikovanja vjeroispovijesti zaista imaju elemenata koji izazivaju podozrenje, osudu, pa čak i zabranu javnog djelovanja, jer ugrožavaju ne samo tzv. javni moral, nego i zdravlje i fizički život ljudi, destruktivno djeluju na porodicu, društvene grupe, zajednicu kao takvu (za šta postoji dovoljno egzaktnih dokaza), od onih „inovjeraca“, tj. novih vjerskih učenja i pokreta spram kojih postoji rezerva samo zbog toga što ih nedovoljno poznajemo i što nemaju dužu tradiciju djelovanja u BiH. Toga radi, država je htjela da, postavljanjem uslova o registraciji svih crkava i vjerskih zajednica na svojoj teritoriji, iste „natjera“ na kooperativnost i legalnost, da bar u ovom domenu isključi mogućnost da bude ozvaničena neka nova crkva, sekta, kult i sl., koji bi kao centralni dokument o svom vjerskom naučavanju podastro neku „svetu knjigu“, objavu ili drugi kakav pisani „izvor“ religioznosti i sakralnosti u kojem bi stajalo društveno i pravno neprihvatljivo ponašanje, pozivanje na netoleranciju, propovijedanje nasilja, vrijeđanje javnih vrijednosti i znamenja ili šta drugo što ne bi od drugih moglo biti prihvaćeno i tolerisano. Zakon je zbog toga i predvidio mogućnost da se nekom novom socijalnom ili duhovnom subjektu, odnosno medijatoru, koji pretenduje da bude nova crkva ili vjerska zajednica, uskrati registracija, a samim tim i pravo na javno djelovanje, ukoliko u dokumentaciji potrebnoj za registrovanje ima bilo šta sporno, odnosno ukoliko bi se iz „papira“ iz kojih se

dedukuje sam sadržaj vjere moglo zaključiti kako bi se taj novi subjekt praktično ponašao u procesu vjeroispovijedanja i širenja svog religijskog poslanja, posebno ako je to očekivano ponašanje neprihvatljivo za većinu ljudi ovdašnjeg podneblja i svjetonazora, sa sadašnjim stanjem i kvalitetom svijesti i savjesti. Istine radi, zakonodavac je dao mogućnost i onima koji u procesu registracije eventualno budu odbijeni u prvom pokušaju legalizacije da se žale, mada ova materija nije dovoljno razrađena u Zakonu, te da svoje pravo traže i dokazuju na višim državnim i pravosudnim instancama¹⁰, čega do ovog zakona nije bilo, a što jeste izvjesni napredak u sferi garancija slobode vjeroispovijesti, posebno manjinskih konfesija. Međutim, ostalo je neriješeno pitanje šta se zbiva sa subjektom koji je podnio zahtjev za registraciju a odbijen je napominjemo da razlozi za odbijanje registracije nisu taksativno, eksplicitno nabrojani čime se organima izvršne vlasti, koji o tome odlučuju, ostavlja širok prostor za arbitrnost, potencijalnu manipulaciju i slobodno tumačenje propisa, i pozivanje na Zakon u takvim, eventualnim, slučajevima teško da bi „pilo vode“, tj. bilo bi osporeno pred tribunalom koji sudi ne samo po standardima ljudskih prava, nego i pozitivnog upravnog prava - koji je njegov status u tom „interregnumu“, mogu li pristalice tog neregistrovanog subjekta slobodno ispovijedati svoju vjeru, misionariti, praktikovati obrede itd.

Iz svega naprijed kazanog, kao i Zakona u cjelini, može se, nepristrasno posmatrano, zaključiti da sloboda vjeroispovijesti nije i da ju ne treba shvatiti, što Zakon i ne čini, kao da je „more bez obala“, tj. da nije ničim uslovljena, omeđena, normirana, posredovana i sl., ali nije ni himera. Naprotiv! To se može vidjeti iz nekoliko članova i stavova ovog zakona, koji bi se čak nasumice, ovlaš izabrali, ali to ovdje nije primarni zadatak. Umjesto toga navešćemo, sasvim kratko i simplifikovano, još nekoliko primjera kritike i osporavanja Zakona, prije svega zbog sadržajâ koji nisu sasvim harmonizovani sa Evropskom konvencijom,

¹⁰ U dosadašnjoj javnoj recepciji i refleksiji o Zakonu bilo je i sugestija da se i sam postupak registracije crkava i vjerskih zajednica, umjesto kod organa izvršne vlasti, kao što je sadašnja norma i praksa, obavlja pred nadležnim sudovima.

Međutim, ostalo je neriješeno pitanje šta se zbiva sa subjektom koji je podnio zahtjev za registraciju a odbijen je.

Iz svega naprijed kazanog, kao i Zakona u cjelini, može se, nepristrasno posmatrano, zaključiti da sloboda vjeroispovijesti nije i da ju ne treba shvatiti, što Zakon i ne čini, kao da je „more bez obala“, tj. da nije ničim uslovljena, omeđena, normirana, posredovana i sl., ali nije ni himera.

Naravno, kritikâ na račun Zakona, i u fazi nastanka, nacрта, i kao „gotovog proizvoda“, tj. njegovog konačno usvojenog i objavljenog završnog teksta, bilo je i još uvijek ima i s one druge strane „fronta“.

Jedan prigovor se odnosio na nedosljedno implementisan princip nediskriminacije, a tiče se prava crkvenih struktura, vlasti i autoriteta da sami uređuju odnose unutar njih samih.

odnosno jednim u ovom tekstu već skiciranim shvatanjem demokratije, ljudskih prava, tolerancije, građanskih sloboda i drugih vrijednosti primjerenijih društvima sekularnog ishodišta, „prosedea“ i karakteristika, u kojima je princip odvojenosti religije i crkve od države, da tako kažemo, školski dosljedno realizovan. Naravno, kritikâ na račun Zakona, i u fazi nastanka, nacрта, i kao „gotovog proizvoda“, tj. njegovog konačno usvojenog i objavljenog završnog teksta, bilo je i još uvijek ima i s one druge strane „fronta“, iz nekih krugova unutar tzv. tradicionalnih crkava i vjerskih zajednica, pojedinih dijelova političkih partija, nekih nevladinih organizacija, pa i samih struktura nekih organa vlasti, na različitim nivoima njene organizovanosti u BiH, u smislu da Zakon nedovoljno radikalno raskida sa prethodnim političkim sistemom i zakonom o istoj materiji iz tog perioda, odnosno da je i u ovom zakonu ostalo previše recidiva iz socijalizma, te da država i danas drži religiju, crkve i vjerske zajednice da velikoj distanci od sebe, od javnosti i značaja koje bi kao vječne kategorije trebale da imaju, danas i ovdje.

Jedan prigovor se odnosio na nedosljedno implementisan princip nediskriminacije, a tiče se prava crkvenih struktura, vlasti i autoriteta da sami uređuju odnose unutar njih samih, odnosno da razlikuju i daju prednost u pitanjima vjere jednim u odnosu na druge pojedince ili dijelove struktura¹¹. Takođe, kritika se odnosi(la) i na zabranu osnivanja udruženja ili nekih drugih entiteta od strane vjernika ili vjerskih službenika¹² bez odobrenja nadležnih crkvenih vlasti, odnosno zabranu nastavka rada udruženjima koja su ranije (u socijalističkom periodu) osnovana, bez naknadnog odobrenja vlasti unutar vjerskih zajednica i crkvi. Po mišljenju kritičara ovih sadržaja Zakona, njime se otišlo korak unazad. Slične ocjene se čuju i navode argumenti za njih, i kad je posrijedi član 4., stav 1., a odnosi se na „... vjersku pouku, koju će vršiti samo lica koja na tu službu imenuje službeno tijelo ili predstavnik njegove crkve ili vjerske zajednice, kako u vjerskim ustanovama tako i javnim i privatnim predškolskim ustanovama i

¹¹ Vidi član 2., stav 2. Zakona

¹² Uporedi član 5., stav 2., alineja f) Zakona

osnovnim školama i višim nivoima obrazovanja ...".¹³ Ovim se, navodno, obrazovni sistem u BiH odveć klerikalizovao, vjerska po(d)uka se pretvorila u obavezujuću ideologiju po analogiji sa nekadašnjom nastavom marksizma u srednjim i visokim školama. Autori ovakvih kritika rješenje nastale aporije vide u izmještanju nastave vjeronauke iz redovnog obrazovnog procesa u institucije i objekte samih crkava i vjerskih zajednica, i uvođenju novog nastavnog predmeta¹⁴ u kojem bi se učenici upoznali sa osobenostima svih religija i konfesija u BiH, bez obaveze da prihvate i slijede bilo koju od njih. Dakle, protežira se čisti sekularni princip i pristup obrazovanju. Protagonistima ove „škole mišljenja“ i društvene akcije smetaju i odredbe Zakona po kojima je crkvama i vjerskim zajednicama data mogućnost da i same osnivaju ustanove i subjekte sa javnim ovlašćenjima, kao što su škole, zdravstvene ustanove, preduzeća, kulturne i karitativne asocijacije, medije informisanja, objavljivati i štampati knjige, udžbenike, časopise, novine i druge pisane materijale, turističke agencije i sl., o čemu oni autonomno odlučuju, bez uplitanja državnih vlasti, te imati svoju imovinu i samostalno upravljati njome, kao i još nekoliko privilegija i beneficija¹⁵, doduše tek na osnovu registracije, odnosno po upisu u Registar crkava i vjerskih zajednica u BiH, koji se, u skladu sa Zakonom, vodi u Ministarstvu pravde BiH, čime mu je, po nekim tumačenjima Zakona, dato veliko diskreciono pravo, a na uštrb prava „stranaka u postupku“.

Neka pitanja religijskih sloboda u Evropskoj uniji, posebno zabrane djelovanja crkava i vjerskih zajednica.

Na lapidarno pitanje kako Bosna i Hercegovina, visavis religijskih sloboda, odnosno slobode vjeroispovijedanja, onako kako ih definiše, normira i štiti aktuelizovani zakon, stoji u evropskom kontekstu, u komparaciji sa stanjem u vezi sa tim pitanjem u državama članicama Evropske unije, simplifikovano rezimirajući nekoliko iskustva o tome, može se kazati samo sljedeće. Pravo na slobodu misli, savjesti i vjerosipovijesti u državama

Ovim se, navodno, obrazovni sistem u BiH odveć klerikalizovao, vjerska po(d)uka se pretvorila u obavezujuću ideologiju po analogiji sa nekadašnjom nastavom marksizma u srednjim i visokim školama.

Dakle, protežira se čisti sekularni princip i pristup obrazovanju.

¹³ Pogledati član 4., stav 1, Zakona, op. cit.

¹⁴ Najčešći naziv za taj predmet u dosadašnjim javnim očitovanjima o tome jeste Kultura religija

¹⁵ Uporedi: član 9. i član 10. Zakona, op. cit.

Sadržaji ovih presuda, bez obzira što se, manje-više, radi(lo) o presedanima, postali su zatim standardi i imperativi, obligacije za ponašanje država i vlasti spram subjekata, sadržaja i fenomena slobode vjeroispovijesti, religijskog organizovanja i naučavanja, savjesti, uvjerenja i sl., kao takvih, pod svojom jurisdikcijom.

članicama Evropske unije, prvenstveno onima u kojima je demokratsko načelo konstitucije društva i države, te sistem tzv. zapadnih vrijednosti života, uključujući i sam laicizam, bio uspostavljen, legalizovan i etablisan još sredinom prošlog, 20. vijeka, dakle znatno prije posljednjeg proširenja Evropske unije na 15, odnosno 25 država-članica, zasnovano je i izvedeno uglavnom iz Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koju je usvojio Savjet Evrope 1950. g., ali i drugih izvora međunarodnog prava o ljudskim pravima¹⁶, prije svih praksa, tj. presude Evropskog suda za ljudska prava iz Strazbura. Sadržaji ovih presuda, bez obzira što se, manje-više, radi(lo) o presedanima, postali su zatim standardi i imperativi, obligacije za ponašanje država i vlasti spram subjekata, sadržaja i fenomena slobode vjeroispovijesti, religijskog organizovanja i naučavanja, savjesti, uvjerenja i sl., kao takvih, pod svojom jurisdikcijom.¹⁷ Drugim riječima, izuzev ovog dokumenta¹⁸,

¹⁶ Prije svega, ovdje se mislim na Univerzalnu deklaraciju UN o pravima čovjeka, zatim na Međunarodni pakt o građanskim pravima, Deklaraciju o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja UN, pa i na Konvenciji UN o pravima djeteta i dr. U vezi s ovim pogledati publikaciju **Sloboda religije u Bosni i Hercegovini**, Svjetska konferencija religija za mir, Kancelarija u Sarajevu, urednik: **Ahmed Žilić**, Sarajevo, 1998., u kojoj su objavljeni izvodi iz univerzalnih i regionalnih dokumenata o ljudskim pravima, specijalno o religijskim slobodama i slobodi vjeroispovijesti.

¹⁷ O presudama Evropskog suda za ljudska prava iz Strazbura može se govoriti iz više perspektiva, naučnih paradigmi i vrijednosnih stajnih tačaka, ali ovdje ih pominjemo samo zbog toga što su one postale uporište i pokriće za gotovo sve ocjene i tumačenja usklađenosti nekih pravnih propisa koji tangiraju neku sferu ljudskih prava, odnosno oblast života, sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Tako mnogi autori, uključiv i eksperte iz država koje su odavno već prihvatile i ratifikovale Evropsku konvenciju i harmonizovale svoj pravni sistem sa njom, kad god nemaju drugi ili bolji argument u prilog svojim tezama i evaluaciji, navode samo presude Suda iz Strazbura, nakon čega se potom nužno ispostavlja pitanje: sa čim nešto nije u redu – Evropskom konvencijom, zato što je visoko postavila norme, pa ih je nemoguće dostići ili, pak, samim životom, zbot toga što ne može da se ukalupi i u svemu podražava Konvenciju.

¹⁸ Svi dokumenti u vezi s ovom temom, koji su nastaja(li) poslije Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, bez obzira da li je riječ o dokumentima UN, Savjeta Evrope, Evropske komisije, KEBS-a ili OEBS-a, u osnovi samo ponavljaju odredbe iz člana 9. Konvencije, kako one o slobodi misli, savjesti i vjeroispovijesti ili religije,

pa makar on bio i krucijalan, sâmo vrelo građanskih sloboda i ljudskih prava - prema kojem se mnogi autori(teti), ne samo oni stručne i naučne etiologije i provenijencije, nego i političari, državni službenici, sudije, tužioc, advokati, aktivisti nevladinih organizacija i sl., odnose idolopoklonički, kao da je Konvencija sakrosaktno slovo, kanon, objava čiji je tvorac sam demijurg, Stvoritelj, vrhunaravno biće, kao da je „materijal“ fetiškog prosedea i karaktera poput kakvog sektaškog teksta itd., čiji nijedan zarez se ne može mijenjati, a pogotovo ne „jeretički“, neortodoksno, fleksibilno tumačiti - malo je drugih uporišnih tačaka i paradigmi iz kojih bi se mogao dedukovati „sistem“ odnosa, posebno praktičnih, između države i crkve i vjerskih zajednica, te unutar polja religijskih sloboda u Evropskoj uniji danas.

Nema sumnje da se religijske slobode, koje se ponekad i ponegdje još identifikuju sa slobodom misli, savjesti i vjeroispovijesti, a što ipak nije isto, u državama Evropske unije ostvaruju i štite sa manje prepreka i teškoća nego u nekim državama u tranziciji, ma koliko taj pojam, tj. tranzicija, bio protivrječan, nekonzistentan i odveć različito interpretiran u naučnoj literaturi (sociološkoj, ekonomskoj, politikološkoj i dr.) u posljednje skoro dvije decenije. Pri tome, valja imati na umu fakt da su mnoge doskorašnje države u tranziciji danas već članice Evropske unije, poput Poljske, Rumunije, Mađarske, Slovenije, Estonije, Bugarske itd., ali iz toga ne bi trebalo jednostrano izvlačiti zaključak da je u njima sloboda vjeroispovijesti, posebno ne religijske slobode manjinskih grupa, novih kultova i misionara, na istom nivou i kvalitetu kao u „starim“ državama-članicama Evropske unije, kao što su Holandija, Švedska, Danska itd. Šta više, u nekim novim evropskim državama pitanje slobode vjeroispovijesti još nije uređeno zakonom, odnosno pravni propisi kojima je regulisana ta materija još nisu harmonizovani sa Evropskom konvencijom. To može biti neko olakšanje za pojedine faktore i autoritete u BiH, jer i većina njoj sličnih, novonastalih i tranzicionih država u srednjoj i jugoistočnoj Evropi, kako smo rekli, nije puno napravila i napredovala u sferi zakonskog regulisanja slobode

tako i one o uslovima pod kojima ta sloboda može biti ograničena ili suspendovana, bez ikakve kreativne nadogradnje.

Nema sumnje da se religijske slobode, koje se ponekad i ponegdje još identifikuju sa slobodom misli, savjesti i vjeroispovijesti, a što ipak nije isto, u državama Evropske unije ostvaruju i štite sa manje prepreka i teškoća nego u nekim državama u tranziciji.

U nekim novim evropskim državama pitanje slobode vjeroispovijesti još nije uređeno zakonom, odnosno pravni propisi kojima je regulisana ta materija još nisu harmonizovani sa Evropskom konvencijom.

Ako pitanje vjerskih sloboda i djelovanja crkava i vjerskih zajednica nije preciznije uređeno zakonima ili nekim drugim pravnim aktima, onda je i u tim, i svim drugim, a posebno tranzicionim državama, na djelu ili neka vrsta anarhije.

Mnoga relevantna sociološko političko istraživanja pokazuju da je u Evropi, i Zapadnoj, dakle demokratskoj, i Istočnoj ili tranzicionoj, postsocijalističkoj, potkraj prošlog, 20. vijeka i prvih godina ovog, 21., došlo do svojevrstne renesanse, revitalizacije religioznosti i njene javne demonstracije.

vjeroispovijesti, odnosno povod i razlog, mjera postupanja i vrednovanja fenomena i procesa u smislu prevencije i eliminisanja eventualnih inhibicija i samodoživljaja (kompleksa) manje vrijednosti zbog što je stanje u većini zapadnih, demokratskih država bolje, uređenije i sl. Ali, da ni u tim državama nije baš sve perfektno, idealno pravno regulisano i da nema osporavanja pojedinih normativnih rješenja i političko administrativnih praksi, i to ne samo od strane malih, novih vjerskih zajednica pokreta i pojedinaca, najbolje se vidi iz nekoliko presuda Evropskog suda za ljudska prava iz Strazbura. Ako pitanje vjerskih sloboda i djelovanja crkava i vjerskih zajednica nije preciznije uređeno zakonima ili nekim drugim pravnim aktima, onda je i u tim, i svim drugim, a posebno tranzicionim državama, na djelu ili neka vrsta anarhije, pravnog relativizma ili, pak, pretjerana državna intervencija, a samim tim i arbitrnost organa izvršne vlasti, a i jedno i drugo stanje za posljedicu ima pravnu nesigurnost. Naravno, u takvim državama većem udaru, osporavanju i ograničavanju slobode vjeroispovijesti su izloženi pripadnici i organizacije malih i novih vjerskih zajednica, nego članovi i sljedbenici starijih i većih vjerskih zajednica i crkava.

Mnoga relevantna sociološko politikološka istraživanja pokazuju da je u Evropi, i Zapadnoj, dakle demokratskoj, i Istočnoj ili tranzicionoj, postsocijalističkoj, potkraj prošlog, 20. vijeka i prvih godina ovog, 21., došlo do svojevrstne renesanse, revitalizacije religioznosti i njene javne demonstracije. Jedan od pokazatelja tog fenomena jeste i nastanak i hiper intenzivno djelovanje novih vjerskih zajednica, sekti i kultova, ali i nova energija primjetna u djelovanju starih, netradicionalnih crkava, denominacija, sekti i religijskih pokreta, te njihov prodor i misionarenje u državama koje su upravo bile promijenile karakter državnog uređenja, političkog sistema, mozaik vrijednosti i sl. Mnogi su uzroci, objašnjenja takođe, ovog fenomena, ali mi se njima ovdje nećemo baviti, jer to je jedna sasvim druga (čija) tema i potražuje posebnu elaboraciju.¹⁹ Umjesto toga samo ćemo

¹⁹ O tome sam već pisao u članku **Nova religioznost – „osveta“ autsajdera**, „Revolt“, br. 16, Banja Luka, mart 1999., kasnije preštampan u mojoj knjizi **Religija, Crkva i politika**, „Grafomark“,

konstatovati da je taj novi talas religioznosti zapljusnuo i Bosnu i Hercegovinu i države u njenom susjedstvu, i samo zbog toga ga ovdje i aktuelizujemo.

U posljednjih dvadesetak godina, među više hiljada²⁰, postojećih, priznatih ili nepriznatih, svejedno, crkava i vjerskih zajednica, bilo je, i još ima, i onih čiji su pojedini pripadnici ili sljedbenici - dakle ne mislim na sve sekte, kultove i nove religijske pokrete i inicijative, čak ni na sve pripadnike ili članove istih, jer „nisu sve sekte destruktivne, socijalno opasne, duhovno štetne, kako se to nerijetko čuje...“²¹ - svojim ponašanjem dovodili u pitanje ono što je dopušteno, kako normom iz Evropske konvencije, sadržanoj u članu 9., tako i unutrašnjim zakonodavstvom mnogih evropskih država, tačnije: otvoreno su je kršili, zloupotrebljavali „slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti“, čime su izazivali državu, organe vlasti, pa i neke javne institucije, protiv sebe i tako se sami „nudili“ primjeni represivnih i restriktivnih mjera visavis religijskih sloboda. Jer, među tih nekoliko hiljada vjerskih zajednica, crkava, sekti, denominacija, religijskih pokreta, kultova, grupa i kako se već sve ne nazivaju ti subjekti, od kojih u pojedinim državama djeluju ili je djelovalo više desetina njih istovremeno, u uslovima liberalne legalizacije, pa i djelovanja bez registracije, nije nenormalno očekivati da se nekolicina njih, sasvim transparentno, bave i „aktivnostima koje nemaju veze sa religijom, vjerom, obredima, naučavanjima, ritualima, koje se mogu okvalifikovati zloupotrebama registracije, manipulacijama, kriminalom, prostitucijom, eksperimentisanjem sa dušom

„Nisu sve sekte destruktivne, socijalno opasne, duhovno štetne, kako se to nerijetko čuje...“

Nekoliko hiljada vjerskih zajednica, crkava, sekti, denominacija, religijskih pokreta, kultova, grupa i kako se već sve ne nazivaju.

Laktaši, 2007., str. 122-136. Inače, broj knjiga i drugih radova o ovoj temi je već i kod nas, za samo nekoliko godina, posebno prevedene literature, dostigao obim „Aleksandrijske“ biblioteke.

²⁰ Kako navodi **Vladimir Dimitrijević**, priređivač knjige **Biblija bez Boga – Hrišćanstvo bez Crkve**, *Pravoslavlje i sekte: novoprotestantizam danas i ovde*, knjiga II, Izdavačka ustanova mitropolije Cetinjsko-primorske, Cetinje, 1997., str. 6, a pozivajući se na jedan izvještaj Ujedinjenih nacija iz 1989. g., danas u svijetu ima „dvadeset i tri hiljade različitih grupa i grupica koje za sebe tvrde da su crkva i da jedino ispravno tumače Sveto pismo.“ Kod drugih autora i izvora, ova cifra je ipak nešto manja, ali se i ona mijenja iz godine u godinu.

²¹ Vidi: **Slobodan Nagradić**, **Religija, crkva i politika**, citirano izdanje, str. 119.

Zbog te mimikrije, imitiranja, podražavanja vjerskog učenja i ispovijedanja religijskih uvjerenja, „promicanja“ drugih interesa, sadržaja, ciljeva i sl., kojoj su skloni i koje praktikuju neki naprijed navedeni subjekti, moguće ih je definisati kao kvazireligijske zajednice/grupe i parareligijske oblike organizovanja.

Sa sociološko politikološkog stanovišta bilo bi zanimljivo istražiti čime se rukovode, odnosno koji ih motivi pokreću.

i tijelom, drogama itd.”²² Zbog te mimikrije, imitiranja, podražavanja vjerskog učenja i ispovijedanja religijskih uvjerenja, „promicanja“ drugih interesa, sadržaja, ciljeva i sl., kojoj su skloni i koje praktikuju neki naprijed navedeni subjekti, moguće ih je definisati kao kvazireligijske zajednice/grupe i parareligijske oblike organizovanja.²³ A svaka država, ma kako bila organizovana i ma na kojem stepenu razvoja bila, ima zadatak da, između ostalog, štiti svoje građane-podanike, njihova prava, slobode, da im obezbijedi normalne uslove života, potvrdi i sačuva identitet i sve ono do čega je njima stalo, pod uslovom da oni, građani-podanici, svojim ponašanjem ne dovode u pitanje javni poredak i još neke uslove egzistencije. Štiteći sve naprijed navedeno, država, u stvari, štiti samu sebe, svoju egzistenciju, funkciju, *raison d’être*.

U tom kontekstu mjesta ima i naracija o potrebi i odgovornosti nekih savremenih država, članica Evropske unije, da obezbijede institute, mehanizme i sredstva koja bi bila legalna i legitimna i, iznad svega, efikasna brana raznim parareligijskim, odnosno pseudocrkvenim organizovanjima i kvazikonfesionalnim djelovanjima, inicijativama i nastojanjima, koja dovode u pitanje, destruišu neke druge, ontološki i pravno više, entitete, vrijednosti i odnose kao što su npr., pravo na život, udruživanje u zajednicu, pravo na rad, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, porodični život, pravo na privatnost itd. Jednostavnije rečeno, u nekolikim današnjim državama Evrope, vlasti su primorane da ograniče, pa čak i onemogućće djelovanje nekim novim vjerskim pokretima, grupama, sektama i zajednicama, tačnije kazano: da ih zabrane, bez obzira što su prije toga bile čak i registrovane, priznate od iste te države. Sa sociološko politikološkog stanovišta bilo bi zanimljivo istražiti čime se rukovode, odnosno koji ih motivi pokreću, te koja opravdanja imaju i pokazuju organi izvršne vlasti ili, pak, sudovi kad donose i obrazlažu odluke o zabrani djelovanja pojedinim crkvama, vjerskim zajednicama, sektama i sličnim novim religijskim oblicima organizovanja, osim jurističke hermeneutike i onog suvoparnog pozivanja na zakone koji zabranjuju

²² S. Nagradić, op cit, str. 135

²³ Uporedi: S. Nagradić, op. cit., str. 120

narušavanje javnog poretka, morala, zdravlja i života ljudi. A takvih primjera nije malo samo u prvih osam (8) godina ovog, 21. vijeka, da ne idemo u dalju prošlost. I to uglavnom u starim državama-članicama Evropske unije, kao što su Njemačka, Francuska, Italija, Austrija i dr., ali i u bivšim socijalističkim državama, npr. u današnjoj Rusiji, Poljskoj, Bjelorusiji²⁴, pa i u samim Sjedinjenim Američkim Državama, u kojima je djelovalo nekoliko vjerskih sekti čiji su se pojedini sljedbenici međusobno poubijali – istina, van njihovih teritorija²⁵ - odnosno izazvali direktni oružani sukob sa federalnom policijom SAD²⁶, nakon čije intervencije su pripadnici sekte „Davidov izdanak“ („loza“) digli u vazduh privatno imanje na kojem su se bili zabarakadirali i tako i sami izginuli²⁷, te Kanadi, Švajcarskoj, Ugandi i drugim državama.

U ovim, i još nekim, ovdje nespomenutim, državama, nadležni organi vlasti /a ne postoji jedinstveni standard, čak ni u evropskim državama, koji je to organ nadležan za zabrane, ograničenje djelovanja ili primjenu nekih drugih represivnih mjera prema „nepodobnim“ crkvama, denominacijama, sektama, vjerskim zajednicama itd.: negdje su to ministarstva (pravde, unutrašnjih poslova, za ljudska prava, civilnih poslova, kulture, za vjerska pitanja i dr.), agencije, sekretarijati, uredi, policija, inspekcije i sl.,

Ne postoji jedinstveni standard, čak ni u evropskim državama, koji je to organ nadležan za zabrane, ograničenje djelovanja ili primjenu nekih drugih represivnih mjera prema „nepodobnim“ crkvama, denominacijama, sektama, vjerskim zajednicama itd.

²⁴ Uporedi: **Zoran Milošević, Nova državna politika Rusije i nekih evropskih država prema vjerskim sektama**, Politikologija religije, knjiga 1, priredio: dr Miroljub Jevtić, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2007.

²⁵ Mislim ovdje na „slučaj“ i sudbinu pripadnika američke sekte „**Hram naroda**“ čiji vođa je bio **Džim Džons**, koji su 18. novembra 1978. g. u Džonstaunu (Gvajana) izvršili masovno samoubistvo kojom prilikom je stradalo 914 članova ove vjerske zajednice.

²⁶ Vidi: **Milan Vukomanović, Sekte, kultovi i religijske slobode: Dejvid Koreš i zajednica „Davidov izdanak“**, u: **Sveto i mnoštvo: izazovi religijskog pluralizma „Čigoja štampa“**, Beograd, 2001.

²⁷ Kako navodi Vukomanović, sukob između federalnih policijskih snaga SAD (FBI) i pripadnika sekte „Davidov izdanak“ desio se 19. aprila 1993. godine u mjestu Vejk, država Teksas, nakon 51 dana opsade objekta u kojem su bili smješteni, i tom prilikom je poginulo 86 članova sekte i 4 policajca, uključujući i samog vođu kulta Dejvida Koreša, čije pravo ime je Vernon Hael, i više od 20-oro djece, op cit. str. 127 i dalje

Čak i u SAD, u čijem Prvom amandmanu na Ustav, ratifikovanim još 1791. g., jasno stoji da „Kongres neće donositi nikakav zakon kojim se ustanovljava religija ili zabranjuje njeno slobodno ispovijedanje“.

U nekim državama Evropske unije to je na djelu već duže vrijeme, i mjere zabrane ili ograničenja djelovanja.

a negdje, pak, i sami sudovi/ su preduzeli cijeli niz mjera kako bi se zaustavilo, onemogućilo ili makar umanjilo štetno djelovanje nekih vjerskih subjekata, sljedbi i kultova, odnosno pojedinih njihovih organizacionih dijelova i pripadnika pojedinačno. U pojedinim od tih država, uključujući i tranzicione, postsocijalističke, formirani su ekspertske timovi, naučno-edukativne ustanove i inicijative, zdravstveno medicinske grupe i volonteri, humanitarne organizacije, te specijalna interresorna tijela vlasti za borbu protiv novih religijskih naučavanja i organizovanja koja svojim djelovanjima direktno ugrožavaju slobodu vjeroispovijesti drugih, ponekad i daleko više od toga. Te aktivnosti su toliko uzele maha da su se već institucionalizovale i etablisale da ih ponegdje zovu, ne bez negativne konotacije, i antisektskim resorima i pokretima. Dakle, intervencije državnih vlasti s ciljem sređivanja haotičnog stanja koje danas vlada na „religijskom tržištu“ (D. Koković), s ciljem onemogućavanja onih, najčešće kvazivjerskih subjekata, koji neupitno zloupotrebljavaju „slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti“, koji se pod oblandom širenja religijskih sloboda i implementacije istih bave raznih nedozvoljenih poslovima i služe nelegalnim sredstvima i postupcima, ne samo da je prezentna, faktička, nego najčešće i sasvim legitimna i opravdana. Čak i u SAD, u čijem Prvom amandmanu na Ustav, ratifikovanim još 1791. g., jasno stoji da „Kongres neće donositi nikakav zakon kojim se ustanovljava religija ili zabranjuje njeno slobodno ispovijedanje“, tj. u kojima sloboda vjeroispovijesti i religijskog organizovanja nije ograničena nijednim pravnim propisom, aktom, danas je zabranjen rad nekim sektama, poput npr. „Vjernika koji rukuju zmijama“, jedne parareligijske grupe iz „porodice“ pentekostne zajednice.²⁸ U nekim državama Evropske unije to je na djelu već duže vrijeme, i mjere zabrane ili ograničenja djelovanja uglavnom su se odnosile na sljedeće denominacije, sekte, kultove i kriptokonfesionalne grupe: satanisti, sajentolozi, Jehovini svjedoci, AUM Šinrikjo, Munova unifikaciona crkva i druge.

Da ograničavne djelovanja nekih destruktivnih vjerskih zajednica, sektu i kultova, uključujući i njihovo

²⁸ M. Vukomanović, cit. izvor, str. 128, 137 i dr.

stavljanje izvan zakona, dakle zabranu, pa i sudske gonje-
nje pojedinih njihovih pripadnika, nije atak na slobodu
religijskog organizovanja, naučavanja, ispovijedanja vjere i
praktikovanja obreda, nije ugrožavanje ljudskih prava niti
opstrukcija demokratije, kako to ponekad ishitreno kvalifikuju
novopečeni demokrati, liberali, pomodni vjernici i promotori
ljudskih prava iz nekih nevladinih organizacija, inclusive i
njihove istomišljenike i trabante u samoj BiH, dovoljno
ubjedljivo argumentuju neka iskustva samo iz Francuske,
Italije i Austrije. Zbog toga ih, makar i simplifikovano, navo-
dimo. U Francuskoj je, primjera radi, 2001. godine donesen
Zakon o kontroli religioznih grupa. U skladu sa tim zakonom
država može zabraniti svaku sektu ili parareligijsku grupu
koje se u svom djelovanju koriste „mentalnim šikaniranjem“
i „ispiranjem mozga“, zatim ako utiču na život, fizičku i
psihičku cjelovitost čovjeka, atakuju na njegovu slobodu,
dostojanstvo, a posebno ako se opasnostima izlažu
maloljetna lica. Zabrana je dozvoljena i ukoliko neka
vjerska grupa, kult i sl. nelegalno obavlja medicinsku i
farmaceutsku praksu, ali i ako koristi reklame zasnovane
na lažima, prevarama i falsifikatima.²⁹ Zakon je pripremio
Međuministarski komitet za borbu protiv sekta, a „premijera“
njegove implementacije reperkusirala se u zabrani rada tzv.
Sajentološke crkve, a drugi „objekt“ primjene Zakona bila
je sekta „Red sunčevog hrama“, koja je takođe zabranjena.
Da Francuska nije usamljena u ovakvoj recepciji i tretiranju
ugrožavanja slobode vjeroispovijesti govori činjenica da je
prije nekoliko godina tzv. Sajentološka crkva zabranjena je
i u SR Njemačkoj, uprkos oštrom protivljenju Vlade SAD,
čiji su neki ministri, iz Klintonove drugog mandata, javno
demonstrirali pripadnost ovoj sekta. Njemačka država,
za koju se može kazati da je neke vrste školskog modela
multireligioznosti i višecrkvenosti, i to u dužem vremenskom
periodu, je, očigledno, polazila od toga da je manje zlo,
šteta ili nepravda zabraniti djelatnost jedne problematične
sekte, nego dovesti u pitanje prava i slobode pripadnika
ostalih crkava i vjerskih zajednica u njoj, odnosno sanirati
štetne posljedice koje bi, potencijalno, nastale djelovanjem
sajentologa a trpili građani, bez obzira na vjeroispovijest

Država može zabraniti svaku sektu ili para-
religijsku grupu koje se u svom djelovanju
koriste „mentalnim šikaniranjem“ i „ispi-
ranjem mozga“, zatim ako utiču na
život, fizičku i psihičku cjelovitost
čovjeka, atakuju na njegovu
slobodu, dostojanstvo, a posebno ako se
opasnostima izlažu maloljetna lica.

Sajentološka crkva
zabranjena je i u SR
Njemačkoj, uprkos
oštrom protivljenju
Vlade SAD, čiji su neki
ministri, iz Klintonove
drugog mandata,
javno demonstrirali
pripadnost ovoj sekta.

²⁹ Uporedi: Z. Milošević, cit. djelo, str. 165

Osebuje mjeze protiv negativnog sektskog djelovanja preduzimaju organi vlasti i u pretežno katoličkoj Italiji. U njoj se na tom planu aktivirao i sam Parlament, koji je za tu svrhu formirao i posebnu komisiju sa mandatom da pravno reguliše pitanje djelovanja sektu.

I Austrija nije ostala indolentna na ono što je neko vrijeme gotovo bio trend apropos novih religijskih pokreta, paracrkenog organizovanja i djelovanja nekih subjekata te etilogije i provenijencije.

ili neku drugu akcidenciju. I državne vlasti SR Njemačke su bez ikakvog zazora ili griže savjesti stavile van zakona samozvanu Sajentološku crkvu.

Osebuje mjeze protiv negativnog sektskog djelovanja preduzimaju organi vlasti i u pretežno katoličkoj Italiji. U njoj se na tom planu aktivirao i sam Parlament, koji je za tu svrhu formirao i posebnu komisiju sa mandatom da pravno reguliše pitanje djelovanja sektu. Na smanjenju negativnog uticaja novoustanovljenih „religija“, posebno raznih okultnih organizacija, rade i pojedine specijalizovane službe Ministarstva unutrašnjih poslova. Jedan njihov skorašnji izvještaj govori da u Italiji ima 137 različitih „magijskih organizacija“³⁰, a među onima koji su, po policijskim izvještajima i kriterijumima, odgovorni za narušavanje javnog reda i mira i drugo nezakonito ponašanje, najčešće se još spominju satanisti i pripadnici sekte „Djeca Satane“. I Austrija nije ostala indolentna na ono što je neko vrijeme gotovo bio trend apropos novih religijskih pokreta, paracrkenog organizovanja i djelovanja nekih subjekata te etilogije i provenijencije. Ona je 1998. g. donijela Zakon o pravnom položaju opština religijskog korijena kojim je, između ostalog, propisano kako vjerske zajednice stiču status pravnog lica. Za kandidate za status crkve ili vjerske zajednice neophodno je da imaju 300 pristalica – isto, dakle, kao i u BiH, dok je u Rusiji ta cifra 6000 – koji ne mogu biti članovi bilo koje druge registrovane konfesije ili crkvene opštine, zatim da im se vjeroučenje razlikuje od religijskog naučavanja, teologije ili obreda bilo koje druge crkve ili vjerske organizacije; da im vjersko učenje i praksa vjeroispovijedanja nisu u sukobu sa najvažnijim zakonima; da ne zadire i nije u konfliktu sa interesima društvene bezbjednosti i ostalih sadržaja i vrijednosti iz člana 9. Evropske konvencije, te da u svom djelovanju ne koriste psihoterapeutske metode, da ne zloupotrebljavaju psihologiju ličnosti, naročito omladine itd. Razumije se, „revers“ ove naracije jesu efekti implementacije Zakona, što je tema za sebe i ovdje se neće eksplicirati.

Iz svega naprijed navedenog, a radi se samo o nekolikim primjerima, vidljivo je da države članice Evropske unije nisu ravnodušne na djelovanje nekih novih religijskih

³⁰ Op. cit.

organizacija i paracrkvenih subjekata, sekti, kultova i sl., ma koliko im pravni sistem i praksa bili tolerantni kad je posrijedi registracija i legalizacija netradicionalnih crkvi i oblika organizovanja i djelovanja konfesionalnih subjekata, i da efikasno intervenišu s ciljem onemogućavanja i zabrane rada nekih od njih čim nadležni faktori procijene da je ponašanje takvih „novovjeraca“ društveno štetno, destruktivno, da se njim krše zakoni i ugrožava sloboda vjeroispovijesti drugih. I tu ne pomažu „krokodilske suze“ raznih dušebrižnika – onaj ko krši zakon mora se suočiti sa posljedicama koje su, doduše, zakonski sankcionisane u takvim okolnostima. Prema tome, da zaključimo: tačno je da je u većini država, članica Evropske unije, naročito u onim „starijim“, proces legalizacije novih vjerskih pokreta, crkava, sekti i sl., i sticanja njihove pravne (sp)osobnosti, uključujući i registraciju kod nadležnih tijela vlasti – tamo gdje ona postoji - jednostavniji i liberalniji, da kraće traje, da je diskriminacija netradicionalne religioznosti i crkvenosti minimalna, da su primjeri netolerancije rijetki, da se na njih i javno i oficijelno brže i efikasnije reaguje, da je ostavljena mogućnost vjeroispovijedanja i vršenja obreda i rituala i onim pojedincima koji nisu članovi nijedne priznate ili nepriznate crkve, sekte ili kulta, da se, na neki način, religijska sloboda podrazumijeva, ali je isto tako tačno da i državna vlast interveniše čim neko djelovanje ma kojeg subjekta i aktera konfesionalnog života prijeđe dopuštenu granicu, koja nije samo zamišljena, nego vrlo precizno determinisana zakonima i zbog toga se neke mjere vlasti u ovim državama i nisu mogle okvalifikovati kao kršenje ljudskih prava i sloboda, te „oboriti“ na sudovima, uključujući i Evropski sud za ljudska prava iz Strazbura. Činjenica da neke sekte i kultovi ne mogu danas javno, legalno djelovati u nekolikim državama Evrope, za koje se ne može kazati da su nedemokratske, to najbolje argumentuje.

Umjesto zaključka: ka izmjeni legislative u BiH.

Kad se ima na umu prethodno izložena „građa“ o stanju u nekolikim državama-članicama Evropske unije visavis slobode vjeroispovijesti, njenog praktikovanja i ograničavanja, onda se na pitanje: kako BiH ko(no)tira u tom kontekstu?, može kazati da neki sadržaji, kvaliteti i forme religijskog života, crkvenog organizovanja i načina ispovijedanja vjerskog

Onaj ko krši zakon mora se suočiti sa posljedicama koje su, doduše, zakonski sankcionisane u takvim okolnostima.

Činjenica da neke sekte i kultovi ne mogu danas javno, legalno djelovati u nekolikim državama Evrope, za koje se ne može kazati da su nedemokratske, to najbolje argumentuje.

Ali, to ne znači da stanje religijskih sloboda i praktikovanje slobode vjeroispovijesti u BiH, da se i mi na kraju vrijednosno odredimo, ne bi moglo i trebalo da bude još bolje.

Već smo nagovijestili, pa i argumentisali da postoje rezon, smisao i potrebe za izmjenama i dopunama aktuelizovanog zakona, te pomenuli neke konkretne odredbe „podobne“ za inoviranje.

naučavanja, obreda i rituala, mogu izdržati komparaciju, tj. da ona ima smisla i pokrića, sa teorijom, legislativom i praksom u većini država članica Evropske unije, a da je mnogo bolje nego u većem broju ostalih država u savremenom svijetu. Ali, to ne znači da stanje religijskih sloboda i praktikovanje slobode vjeroispovijesti u BiH, da se i mi na kraju vrijednosno odredimo, ne bi moglo i trebalo da bude još bolje, da se efikasnije štite prava kolektiviteta i pojedinaca na slobodno, nesmetano i svakodnevno ispovijedanje vjere, vršenje obreda i drugih rituala, da se onemoguću diskriminacija novih, malih i manje poznatih vjerskih zajednica, bez obzira da li se one samoimenuju ili ih neko drugi (nadležan?!) naziva crkvama, denominacijama, sektama, kultovima, pokretima itd.. To stanje se može i mora mijenjati jedino u regularnoj proceduri, tj. izmjenama legislative koja artikuliše tu oblast života, na prvom mjestu samog Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, a zatim i drugih zakona, podzakonskih akata i drugih normi (npr. statuti gradova i opština, odluke i uredbe pojedinih organa lokalne vlasti, te standardi iz drugih sfera egzistencije, poput obrazovanja, pogrebne djelatnosti, uvoza i distribucije literature i sl.) u kojima je na ovaj ili na onaj način, u ovoj ili onoj mjeri, tretirano pitanje koje tangira religijske slobode i prava pojedinaca i zajednica, danas i ovdje.

Već smo ukazali na nekoliko aporetična mjesta u Zakonu, skicirali nekoliko objašnjenja zbog kojih su ona ambivalentna, ponekad i nedorečena, nekonzistentna čak, i pokušali „naslutiti“ i razumjeti motive i teleologiju kojom se rukovodio zakonodavac kad ih je formulisao i usvajao u objavljenom sadržaju i njegovim implikacijama. Drugim riječima, na neki način već smo nagovijestili, pa i argumentisali da postoje rezon, smisao i potrebe za izmjenama i dopunama aktuelizovanog zakona, te pomenuli neke konkretne odredbe „podobne“ za inoviranje. Ovdje ćemo apostrofirati još nekoliko članova, stavova, tačaka i alineja koje je vrijeme, kao najbolji sudija svemu – da parafraziram jednu misao iz Kur’ana – već pregazilo i stavilo adacta, pa ih i zbog toga treba zamijeniti adekvatnijim sadržajima, prim jerenijim novim istorijskim, sociopolitičkim i religijsko duhovnim okolnostima. Primjera radi, tačka d), stava 2., u članu 6., kojoj se govori da su, parafraziram,

vjerski službenici i oni koji se za tu službu pripremaju, dakle đaci i studenti teoloških učilišta, oslobođeni služenja vojnog roka, ali da im se ne može zabraniti ukoliko oni samo to hoće, je sasvim suvišna budući da u BiH skoro četiri godine nema vojne obaveze, tj. regrutacije i redovnog služenja vojnog roka, zato što je i BiH profesionalizovala vojnu službu. Dakle, ta odredba više se ne može implementirati i nepotrebna je kao pravna norma, jer sada nema onog segmenta zbilje na koju se odnosi(la) i koju je pokrivala.

Isto tako, u redovnoj proceduri, koja podrazumijeva da ovlašćeni predlagač dostavi parlamentarnim tijelima sadržaj izmjena i dopuna, moguće je bolje i preciznije definisati sadašnji član 1, stav 1. Zakona, koji se odnosi na sferu i pitanje vjerske po(d)uke i obrazovanja o religijskim temama u redovnom školskom sistemu. To je prilika da se vjeronauka, eventualno, izmjesti iz obaveznog nastavnog procesa i programa, da se neki nivoi obrazovanja i škola laicizuju, kako to i danas zahtijeva jedan dio javnosti ili, pak da se vjerska nastava, kao obavezna uvede u cjelokupni obrazovni sistem i u sve škole u cijeloj zemlji, kako opet misli neki „krugovi“ iz crkveno konfesionalnog i parapolitičkog miljea. Izmjenama i dopunama pojedinih odredbi moguće je bolje riješiti, pa i harmonizovati neke dijelove Zakona sa standardima u evropskim državama (iako smo vidjeli da i unutar Evropske unije postoji itekako divergentna legislativa, a još više praksa u pogledu tretiranja nekih pitanja iz domena religijskih sloboda, crkvenog organizovanja, odnosa država-crkva itd., tj. da u mnogim segmentima naše teme standarda, zapravo, i nema), definisati i normirati npr. sljedeća pitanja: ko su (sve) vjerski službenici, kakva su im prava visavis udruživanja i organizovanja, te zaštita radno pravnog statusa zaposlenih u vjerskim zajednicama i njihovim unutrašnjim organizacionim jedinicama ili institucijama, koje imaju status pravnog lica; zatim otkloniti postojeće nedorečenosti u vezi sa procedurom registracije crkava i vjerskih zajednica, posebno novih i malih, uz mogućnost da se npr. smanji cenzus od 300 pristalica novog religijskog subjekta potrebnog za njegovu registraciju i legalizaciju; da se definiše status i sudbina kandidata za upis u Registar i legalizaciju ukoliko se odbiju ili sama registracija potraje beskrajno dugo; da se sadržajnije riješi pitanje kako

Izmjenama i dopunama pojedinih odredbi moguće je bolje riješiti, pa i harmonizovati neke dijelove Zakona sa standardima u evropskim državama (iako smo vidjeli da i unutar Evropske unije postoji itekako divergentna legislativa, a još više praksa u pogledu tretiranja nekih pitanja iz domena religijskih sloboda, crkvenog organizovanja, odnosa država-crkva itd.

Nema potrebe ni opravdanja za halabukom koja se još, tu i tamo, podiže u vezi sa Zakonom o slobodi vjere i pravnim položajem crkava i vjerskih zajednica u BiH.

Sve što u Zakonu donesenom prije skoro pet godina nije najbolje riješeno, može se otkloniti, bez posebne mudrosti i napora, ali u sadejstvu svih zainteresovanih.

pojedinaac koji ne pripada nijednoj crkvi, vjerskoj zajednici, sektu, grupi, da javno deklarirše i ispovijeda svoju vjeru, vrši obrede itd.; takođe, materija o (ne)diskriminaciji mogla bi biti kondenzovana u samo jedan član ili, pak, u dva vezana člana; isto to se odnosi i temu o imovini vjerskih zajednica i crkava, posebno upravljenjem nekim javnim dobrima i sl.; zatim da se decidnije uredi pitanje proslavljanja vjerskih praznika i svetkovina, ali i npr. djelovanje jednog, za religijski život i slobodu vjeroispovijesti u BiH, tako važnog tijela kao što je Međureligijsko vijeće itd., itd.

U jednu riječ: nema potrebe ni opravdanja za halabukom koja se još, tu i tamo, podiže u vezi sa Zakonom o slobodi vjere i pravnim položajem crkava i vjerskih zajednica u BiH, a ponajmanje za neutemeljenom kritikom na njegov račun uz etiketiranje da je on samo indikator posvemašnje socijalne regresije u BiH, te da promovirše, štiti i konzervira klerikalni pogled na svijet i odnose u društvu i time usporava BiH na putu ka evropskom integrisanju. Sve što u Zakonu donesenom prije skoro pet godina nije najbolje riješeno, može se otkloniti, bez posebne mudrosti i napora, ali u sadejstvu svih zainteresovanih i nadležnih za artikulaciju fenomena unutar polja religijskih sloboda, ljudskih prava, legitimnosti različitosti, tolerancije, crkvenog organizovanja, odnosa država-crkva, odgovornosti za tradiciju, sebstvo, budućnost i polivalentnost i multisemičnost ljudskog.

Sunovrat pravosuđa u BiH

Doc. dr Milan Blagojević

Uvod

Država i društvo u kojima živimo već odavno su u dubokoj krizi. Njome su zahvaćeni svi važni segmenti društvenog života, a posebno bolan je sunovrat pravosuđa u BiH. On je posljedica niza činilaca, među kojima su posebno važni pogrešna selekcija onih koji odlučuju o tome ko će obavljati sudijsku i tužilačku funkciju u BiH, iz čega je, uz časne izuzetke, proizašla i pogrešna selekcija nosilaca sudijskih i tužilačkih funkcija. Obje ove selekcije vršene su po kriterijumima raznih podobnosti, kumovskih, rodbinskih i inih drugih veza i interesa. Kada se sve to spoji sa sujetom i taštinom rasprostranjenim i ukorijenjenim tako duboko u pravosudnoj profesiji, onda to čini posebno bolnim sunovrat ovog stuba društva i države.

Država i društvo u kojima živimo već odavno su u dubokoj krizi.

Pravosuđe u BiH razara pravnu sigurnost kao jednu od osnovnih pravnih i opšt društvenih vrijednosti.

Ustavni sud Republike Srpske u svojoj odluci se uopšte ne osvrće na navedenu odluku Ustavnog suda BiH, jer se ni jednom riječju nije upustio u pravnu kombataciju sa argumentima iz odluke Ustavnog suda BiH.

Primjer

Ove probleme samo sumarno ističem, a u nastavku ću jednim primjerom, iako je njih nažalost mnogo više, ukazati kako pravosuđe u BiH razara pravnu sigurnost kao jednu od osnovnih pravnih i opšt društvenih vrijednosti. U odluci objavljenoj prije nekoliko dana Ustavni sud Republike Srpske utvrdio je da član 3 stav 2 (eksproprijacija radi stambeno-poslovne izgradnje) i član 15 stav 2 Zakona o eksproprijaciji nisu u skladu sa Ustavom Republike Srpske. Na prvi pogled u tome ne bi bilo ništa čudno da prije toga Ustavni sud BiH nije, u odluci od 4.10.2008. godine, već odlučio da pomenuti članovi Zakona o eksproprijaciji nisu suprotni Ustavu BiH. Štaviše, Ustavni sud BiH je u toj odluci (broj U 15/07) utvrdio da su te zakonske odredbe u skladu sa Ustavom BiH.

Upućeniji u ova pravna pitanja rekli bi kako u tome nema protivrječnosti, budući da Ustavni sud Republike Srpske odlučuje o usklađenosti zakona RS sa Ustavom Republike Srpske. No, s tim u vezi moramo ukazati na onaj dio odluke tog suda u kojem je naveo da pomenute odredbe Zakona o eksproprijaciji „predstavljaju povredu prava na mirno uživanje imovine koje je garantovano članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju“, iako je Ustavni sud BiH prije toga, u svojoj odluci od 4.10.2008, za iste zakonske odredbe u stavu 40 svoje odluke doslovno rekao da „same osporene odredbe predmetnog zakona ne krše ustavna prava na imovinu, te, zato, nisu nesaglasne sa članom II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i članom I Protokola broj I uz Evropsku konvenciju.“

Zaključak

Ustavni sud Republike Srpske u svojoj odluci se uopšte ne osvrće na navedenu odluku Ustavnog suda BiH, jer se ni jednom riječju nije upustio u pravnu kombataciju sa argumentima iz odluke Ustavnog suda BiH. Navodi Ustavnog suda Republike Srpske da su pomenutim zakonskim odredbama povrijeđeni i članovi 5 stav 1 alineja 4 te čl.

16, 54 i 56 Ustava Republike Srpske, ne mogu izdržati ozbiljnu pravnu kritiku. Naime, te ustavne odredbe govore o utemeljenosti ustavnog uređenja Republike Srpske na vladavini prava, o jednakoj zaštiti prava svih u postupku pred sudovima i drugim državnim organima, jednakoj zaštiti svih oblika svojine, te o mogućnosti da se zakonom ograniči ili oduzme pravo svojine uz pravičnu naknadu, o čemu je upravo riječ u osporenim odredbama Zakona o eksproprijaciji.

Umjesto ove „argumentacije“, Ustavni sud Republike Srpske je propustio da uoči jednu drugu neusklađenost Zakona o eksproprijaciji sa članom 16 Ustava Republike Srpske. Ona se ogleda u tome što taj zakon (član 18 stav 5) ne pruža mogućnost sopstveniku nepokretnosti koja se treba ekspropisati da pred sudom zatraži zaštitu svog građanskog prava ako smatra da je odlukom kojom se utvrđuje opšti interes za eksproprijaciju, odnosno regulacionim planom, povrijeđeno njegovo pravo svojine. Taj propust učinio je i Ustavni sud BiH u navedenoj odluci, jer je ovaj nedostatak Zakona o eksproprijaciji u suprotnosti sa članom II stav 2 Ustava BiH i članom 6 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ustavni sud Republike Srpske je propustio da uoči jednu drugu neusklađenost Zakona o eksproprijaciji sa članom 16 Ustava Republike Srpske.

